

SZOLGALAT

ÉRTÉKREND ÉS ÉRTÉKRE NEVELŐDÉS

A tartalomból:

Az evangélium erkölcsi értékrendje
Materializmus és keresztény értékek
Keresztény értékek és elvilágiasodás
Szent Bernát értékvilága
Értékeink összeütközése és rendje
A romániai katolikus egyház

TARTALOM

Értékrend és értékrendre nevelődés	3
TANULMÁNYOK	
Lelóczky Gyula: Gondolatok Jézus evangéliumának erkölcsi értékrendjéről	5
Kereszty Rókus: Szent Bernát és a modern autonóm ember	16
Szabó Ferenc: Materializmus és keresztény értékek	24
Morel Gyula: Keresztény értékek a szekularizált világban	42
Benkő Antal: Értékeink összeütközése és rendje	51
ÉLET A PLÉBÁNIÁN	
Eszes Éva: Az óvodások pszichológiája és hitoktatása	60
ELMÉLKEDÉSEK	
Leo Scheffczyk: Az ember üdvösségének gondja a fatimai imában	75
Anne Gagey: Papi édesanyának lenni	82
AZ EGYHÁZ SZAVA	
II. János Pál: Apostoli levél Szent Bernát születésének 900. évfordulójára	86
Szinódusi üzenet Isten népéhez	92
ESZMÉK ÉS ESEMÉNYEK	
Sz. F.: A VIII. rendes püspöki szinódus	98
Hollós János: A keleti katolikus egyházak kánoni kódexe	100
András Imre: A romániai katolikus egyház	105
Cserháti Ferenc: Lelkipásztorkodási lehetőségek a világiak részére	112
Mészáros István: Néhány tanulság hazai nevelésügyünk közelmúltjából	117
Galambos Iréneusz: Száz évvel ezelőtt született Schwartz Elemér	125

Péché Mária: Marczell Mihály	127
Főpásztoraink lelkigyakorlata	139
LEVELESLÁDÁNKBÓL	
Szemelvényes válogatás	133
KÖNYVSZEMLE	
Szabó Ferenc: A teológus Pázmány (Horváth Tibor)	140
Hevenesi János: Akit keresztülszúrtak (Péteri András)	141
Pirigyi István: A magyarországi görögkatolikusok története (Hollós János)	142
Teleki Béla: Óvodásunk a családban (Baranyi Imre)	144
HALOTTAINK	
Az elhunyt papok jegyzéke	145
Borbély István SJ (Horváth Tibor)	147
Dombi József SJ (Bálint József)	149
Közi Horváth József (Eperjes Ernő)	151
Krizsik Mihály SVD (Szántó János)	153
Nagy Elek (Tűzkő Lajos)	154
Pócza Ernő (Bizalmas barátja)	156
Kocsis József (Confrater)	157
Kákonyi Imre Asztrik OFM (Farkas Attila)	159
Tallós Ödön József OFM Cap (Rendtársa)	159

Levelezési cím: Szolgálat, A-1030 Wien, Gerlgasse 10/3.

Szolgálat (Dienst), spirituelle Quartalschrift, Klerusblatt. – Eigentümer, Herausgeber und Verleger: Trägerverein der Unio Cleri Hungarici. – Präsident: DDr. Stefan László, Bischof von Eisenstadt. – Obmann und Redakteur: Ferenc Nagy S.J. Administrator und Herausgeber: György Hegyi. Beide: A-1030 Wien, Gerlgasse 10/3 – Erscheinungsort: A-1030 Wien. Postamt: A-7000 Eisenstadt. – Mit Druckerlaubnis des Bischöflichen Ordinariats, Eisenstadt. – Druck: Eisenstädter Graphische GesmbH, A-7000 Eisenstadt, Haydngasse 10, Österreich.

ÉRTÉKREND ÉS ÉRTÉKRE NEVELŐDÉS

Amikor szerkesztő elődöm ezt a témakört tervbe vette, valószínűleg még nem gondolt arra, hogy a Szolgálat 88. számának megjelenésekor az értékek kérdése szinte nyílt sebévé válik a magyar léleknek. Ma már nemcsak az egész jelenlegi emberiséget átjáró válságot és a saját nemzeti történelmünkben végzett negyvenéves pusztítást sínyli meg a lelkünk, hanem a társadalmunk és nemzetünk újjáépítésének aránytalanul nagy és nehéz feladata is bénítólag hat ránk: nem tudjuk, milyen jövőre vagyunk egyáltalán képesek, és miért érdemes lelkesednünk és erőfeszítést tennünk. Az értékválság kérdése úgyszólván mindenre kiterjed: az élet értelmére, a politikai pártokra, az ifjúságra, a családra, a kimondott vagy adott szóra – minden nap egyre érezhetőbb módon a pénz "értékére" . . .

Bízunk abban, hogy amit ebben a Szolgálat-számában Krisztus szavából és lelkeségéből, valamint az emberi bölcsesség kincseiből fel tudunk mutatni, értékre ráébresztő és ránevelő energiaként asszimilálódik olvasóink életébe.

Két legalapvetőbb és legfontosabb tanulmányunknak tartjuk: egyfelől Lelóczky Gyuláét (Róma) az evangéliumi értékrendről, másfelől Benkő Antalét (Bécs) az értékek személyünkön belüli rendeződéséről. Morel Gyula (Innsbruck) az értékvilág sajátos mai problémáiból a legalapvetőbbet veszi szemügyre: az elvilágiasodást. A materializmus és a kereszténység problémás párbeszédéről, amelynek jegyében zajlottak a legutóbbi évtizedek, Szabó Ferenc (Róma) ad részletes áttekintést. Mészáros István (Budapest) hazai nevelésügyünk elemzésével viszi át ezt a témát a konkrét mai és holnapi problémák területére. (A szerzőnek a METEM 1990. novemberi konferenciáján tartott előadását közöljük.)

Keresztény lelkeségünk történetéből Szent Bernátot emeljük ki, aki 900 évvel ezelőtt született; a modern autonómia és értékrend kérdéséhez neki is van szava. II. János Pál pápa és Kereszty Rókus (Irving, TX, USA) írnak róla.

Körképünkéből, sajnos, részben kimaradt az "értékre nevelés" szempontja. Inkább csak az "értékre való önnevelés" érvényesül, főleg Lelóczky és Benkő atyák írásaiban. Eszes Éva óvónő előadása-írása az óvodások értékre neveléséhez ad szempontokat. (Rokon témát a Szolgálat 49. számában, 1981 húsvétján már tárgyalt Szöllősy Julianna.)

A legutóbbi püspöki szinódust és a papnevelést több írásunk megvilágítja: a szinódusi üzenet szövege, egy papi édesanya szinódusi felszólalása, Marcell Mihály emlékezete, több magyar papnevelő nekrológia. A szinódushoz kapcsolódik az új keleti törvénykönyv bemutatása, sőt bizonyos értelemben a

romániai katolikus egyház helyzetének felvázolása és a világiak lelkipásztori alkalmazásának kérdése is, különös tekintettel Erdélyre. (Ez utóbbi írás szerzője Cserhádi Ferenc müncheni lelkész, aki a tanév elejétől karácsonyig lelkipásztorkodást tanított a gyulafehérvári szemináriumban.)

* * *

Könyvmellékletünk most nincs; ezért megengedhetjük magunknak, hogy magát a lapot nagyobb terjedelemben állítsuk elő.

Azért is tettük ezt, mert egy-két kimaradt írást közölni szeretnénk, a jövő számra pedig nem akarunk elmaradott anyagot hagyni. Jelenlegi formájában ugyanis ez a 88. szám a Szolgálat utolsó száma.

A Szolgálat újabb sorozata új címmel fog megjelenni 1991 húsvétján. A főcím Távlatok lesz, a hármaskincs alcím pedig: Világnézet – lelkiség – kultúra. Új profilunk bemutatását majd a húsvéti szám tartalmazza. Azt a számot mindenki ugyanúgy kapja, ahogy eddig a Szolgálatot kapta (hacsak közben ellenkező értelmű kérését el nem juttatja hozzánk). Az új számmal újabb kérdőívet szándékozunk kiküldeni.

* * *

Ismét felhívjuk kedves olvasóink figyelmét a címzésben található jelzésekre, és kérjük, hogy a 85. oldalon olvasható közlemény segítségével azonosítsák a jelzés értelmét.

Akik intencióvállalást ajánlottak fel, szívleljék meg az ugyanott olvasható megjegyzést, és ahhoz tartsák magukat.

Nyugati olvasóink csekken találhatnak a nekik címzett Szolgálatban (akkor is, ha esetleg nemrég küldtek anyagi támogatást, vagy lapunkat ajándékba kapták). A 85. oldalon közölt fontos megjegyzésünket a valutahozzájárulással kapcsolatban figyelmesen olvassák el.

* * *

Minden kedves Olvasónknak az Úr bőséges áldását kívánjuk az 1991-es évre.

A szerkesztő és a kiadó

Lelóczky Gyula

GONDOLATOK JÉZUS EVANGÉLIUMÁNAK ERKÖLCSI ÉRTÉKRENDJÉRŐL

Korai irodalmi emlék legtöbbünk számára Móricz *Légy jó mindhalálig* c. regénye, ahol megható történet keretében olvassuk Nyilas Misi keserű csalódását előbb a gyer.nek-, majd a felnőtt-társadalomban. Élénken emlékszem saját döbbenetes felismeréseimre tizennyolc éves koromban, amikor érettségi után bekerültem a felnőttek világába. Az ifjú ember nap nap után látta munkahelyén az egymás "fúrását", a könyöklést, a felfelé hajbókolást, lefelé taposást, felismerte a munkatársak között kialakuló futó vagy tartósabb szerelmi kalandokat, figyelte, hogy pénzért mennyi aljasságra hajlandó az ember, míg egy nap belényilalt a ráébredés, hogy mindez nem új, mindezt Szent János már közel kétezer éve megfogalmazta: "Minden, ami a világon van, a test kívánsága, a szem kívánsága és az élet kevélysége." (1Jn 2,16) Ezek a világ alapvető "értékei".

Ez a körülöttünk és bennünk jelenlevő "világ" nem változik, jellemzői, megnyilvánulási formái ugyanazok minden évszázadban, csupán a sajátos stílus meg a külső máz az, amit az egyes korok esetleg hozzáadnak. Mint Ádám *Az ember tragédiájában*, mi is minden korban ugyanazokat a lehúzó szenvedélyeket látjuk megnyilvánulni, mint az emberek tetteinek fő indítékait. De, ugyancsak mint Ádám, mi is halljuk az isteni szót: "Mondottam, ember: küzdj és bízva bízzál" – mi sem adhatjuk fel lemondóan a harcot, mert az új Ádám, a Názáreti Jézus meghozza számunkra az új emberség reményét. Tanításával, elsősorban a hegyi beszédben, új értékrendet adott követőinek, halálával és feltámadásával pedig új hajnal virradt az emberre: nem rabja többé a világ lehúzó erőinek, kiutat kapott a kátyúból, megkapta a képességet, hogy mindennapi életében Jézus értékrendjét kövesse, azaz hogy úgy éljen, mint maga Jézus. De ez a szabadság feladatot és küzdelmet jelent – a mai kor, az ezredforduló fogyasztói társadalmának embere számára talán a régebbi korokénál még nagyobb feladatot és keményebb küzdelmet.

"Nem azt kérem tőled, hogy vedd ki őket a világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól. Hiszen nem a világból valók, amint én sem vagyok a világból való." (Jn 17,15–16). Benne vagyunk a világban, de az attól való

szabadság megszerzésének és megőrzésének nem az a módja, hogy próbálunk elmenekülni belőle. Az Atya mindig meg fog óvni tőle bennünket, ha kérjük, és együttműködünk vele. A világ értékrendjének érvényesülését szüntelenül tapasztaljuk már közvetlen környezetünkön belül is. A tömegkommunikációs eszközök révén pedig ez az értékrend ébrenlétünk minden percében harsány színekkel, harsogó hangokkal bombázza érzékeinket. Hírekkel, zenével, kitalált történetekkel, reklámokkal a "világ" szüntelenül befolyásolni próbál bennünket, valamire rá akar bírni: Így viselkedj, így öltözz, ezt vedd meg, ezt tedd, ezt olvasd, ezt nézd! Úgyhogy teljes joggal kérdezheti valaki: Van-e egyáltalán esélye a keresztény tanításnak a "világ" ilyen méretű, nem szűnő, koncentrált támadásával szemben? Versenyképes-e Isten országa az "evilági várossal" szemben?

Isten országát nemcsak a kifejezetten vallásos tárgyú publikációk, adások építik, hanem minden, ami igazán emberi, szép és jó, valamilyen módon erősíti azt. De ezek mellett tengernyi a szintén a szép és a jó vonzó köntösebe burkolt, de káros befolyású anyag is. Az üdvösségtörténet jelenlegi szakaszában keveredik egymással a tiszta búza és a konkoly. Az alábbiakban megvizsgáljuk néhány egymással szembeállított értékpárban egyrészt a körülöttünk lévő, a modern tömegkommunikációs eszközök révén otthonainkba is betörő világ viselkedési normáit, másrészt a Jézus evangéliumában élénk állított keresztény magatartásformákat.

1. Elsőnek lenni minden áron – vállalni az utolsó helyet

Niccolò Machiavelli foglalta írásba először a minden skrupulus nélküli hatalomra törésnek, azaz a hatalom megtartásának és növelésének minden morális elvet figyelmen kívül hagyó, abszolút katekizmusát. Az *A fejedelem* c. könyvecskéjében a hatalom bírása érdekében megengedettnek, sőt szükségesnek tartja a gyilkosságot, hazugságot vagy bármely más, erkölcsi törvényeket sértő magatartást. Kevesen vallják be, hogy tudatosan magukévá teszik a könyvben foglalt elveket és gyakorlatot, de annál többen gyakorolják azokat – olyanok is, akik sosem hallottak Machiavelliről. S nemcsak "fejedelmekre", azaz uralkodókra, diktátorokra, politikai vezetőkre és hadvezérekre áll ez, hanem azt az élet minden szintjén megvalósulni látjuk tekintet nélkül fajra, nemre, nemzetiségre vagy vallásra. Híres, kisarkított példaként említhetünk olyan személyiségeket, mint Caligula, Napoleon, Hitler, Sztálin – vagy akár Szaddám Huszein, de megtaláljuk őket nemcsak a történelemkönyvek vagy napilapok hasábjain, hanem közvetlen környezetünkben is. A csúcson lenni, első embernek lenni mindenki között, híressé, ismertté válni: ez a kísértés igen sok embert indít arra, hogy nemtelen,

sőt kegyetlen, sőt gyilkos módszerekhez folyamodják. Attól kezdve, hogy valaki rágalmazással kitúr valakit állásából, és ő kerül helyére, vagy hogy valaki csalással megnyeri a sportbajnokságot vagy a politikai választást, egész a haláltáborok és Gulagok felállításáig roppant széles skálája, ezernyi változata van a hírért és hataloméért való aljas küzdelemnek.

Ezzel szemben Jézus elének állítja az új teremtés cselekvésirányító normáját: "Foglald el az utolsó helyet!" (Lk 14,10) "Közöttetek . . . a legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna, az előljáró pedig, mintha szolga volna." (Lk 22,26) És példának saját magát állítja: "Úgy vagyok köztetek, mintha a szolgáltatók volnék." (Lk 22,27) "Ha tehát én, az Úr és a Mester megmostam lábatokat, nektek is meg kell mosnotok egymás lábát. Példát adtam, hogy amit én tettem, ti is tegyétek meg." (Jn 13,14–15)

Ez a magatartás nem morbid mazochizmus, nem is álszerénység. Az alázat latin szava, *humilitas*, a *humus* szóból származik, ami termőföldet, talajt jelent, és arra emlékeztet, hogy az alázat nem más, mint a valóság talaján állás, realizmus, teremtmény voltunk elfogadása, míg a felfuvalkodottság, önteltség képzelődésen és önámításon alapul csupán. Míg a gőgjében, felfuvalkodottságában az első helyet kereső ember önmaga istene, addig a helyes módon alázatos férfi vagy nő tudomásul veszi, hogy teremtmény, és nem próbálja Isten helyét bitorolni. Jézus maga is megmutatja a főhelyekről szóló példabeszédben (Lk 14,7–11), mennyire természetes józanságból és bölcsességből fakad a jól értelmezett szerénység: aki magát megalázza, végül is maga jár jól. Bár a példabeszéd a mennyei lakodalmas asztalra és tetteink örök jutalmazására is utal, első, közvetlen értelmezésében a földi házigazdától jövő megtiszteltetést és a vendégek előtti kitüntetést juttatja kifejezésre.

De az ilyen pusztán józan megfontoláson alapuló viselkedésmód nem lenne elégségesen megalapozott és méltó az Isten országa tagjai számára. Mert ha csak azért szerény valaki, hogy a házigazda feljebb adjon neki helyet, akkor már megkapta jutalmát (vö. Mt 6,2.5.16). Isten gyermeke számára alázatos magatartásra csak Jézus új parancsa ad elegendő indítékot: "Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást." (Jn 13,34) Csak ha szeretetből fakad, lehet az alázat igazi és autentikus. Csak annak, aki szeretetből akar szolgálni, hiteles a szerénysége. Csak aki igazi, meleg együttérzésből mossa testvére lábát, követi csakugyan Jézus példáját. Az együttérző szeretet szempontjával gazdagodott alázat viszont egyszerre elveszti passzív jellegét, és pozitív előjelet kap: nem a visszahúzódság, nem a cselekvés félnék elutasítása jellemzi többé, hanem az embertársak közötti

tevékeny, kezdeményező részvételle válik, olyan tulajdonsággá, amely felkutatja az emberi szükségletet, s azt cselekvő leleményes munkával orvosolni próbálja. Azaz a hiteles keresztény alázat – a csak magára gondoló, maga szekerét egyre feljebb tolni igyekvő göggel szemben – elsősorban maga-felejtő szolgálat formájában valósul meg.

2. Gyűlölet és bosszúállás – ellenszerezetet és megbocsátás

Ezt a két kisarkított pólust maga Jézus állította párhuzamba egymással a hegyi beszédben, nem is egyszer, hanem egymás után háromszor, mintegy hármass megvilágításban:

a) "Hallottátok, hogy a régiek ezt a parancsot kapták: Ne ölj! Aki öl, állítsák a törvényszék elé. Én pedig azt mondom nektek: Már azt is állítsák a törvényszék elé, aki haragot tart embertársával." (Mt 5,21–22)

b) "Hallottátok a parancsot: Szemet szemért és fogat fogért. Én pedig azt mondom nektek: Ne szálljatok szembe a gonosszal! Aki megüti a jobb arcodat, annak tartsd oda a másikat is." (Mt 5,38–40)

c) "Hallottátok a parancsot: Szeresd embertársadat, és gyűlöld ellenségedet! Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért!" (Mt 5,43–44)

Bizonyára tényként elfogadható az állítás, hogy a hatalomvágy után a legtöbb szenvedést és nyomorúságot a világon a bosszúállás okozza. A Közel-Keleten vagy Észak-Írországból a legtöbb tragikus incidens bevalottan megtorlás valami más korábbi véres eseményért. Az olaszországi maffia ismert vendetta-törvénye évszázadok óta egész napjainkig számtalan ember erőszakos halálát okozza, míg a nagyvárosok mai rablóbanda-háborúiban évente százával halnak meg tizenéves fiatalok. Véres bosszú előfordul egyes emberek között is, de a bosszúállás sokkal gyakrabban a szavak törével történik, mely sok esetben fájdalmasabb sebet ejt, mint az acélpenge. És talán ennél is ártalmasabb a szótlanosság fegyvere. Szomszédok, rokonok néha évekig nem beszélnek egymással valóságos vagy vélt sérelmek miatt. Tulajdonképpen ez is egy fajta gyilkosságnak, mert azt jelenti: számomra te meghaltál, nem létezel. Aztán ott van, mint bosszú lehetősége, az ártani akarás sokféle formája, ami lehet névtelen feljelentés, rágalmozás, tulajdonrongálás vagy a rosszakarat más megnyilvánulása. Az emberi elme igen találékony a rosszban.

S a bosszúállás végtelen árjával szemben ott áll előttünk a nemcsak értetlenségből, de bosszúból is ártatlanul keresztre szegezett Jézus, amint

hóhéraiért imádkozik: "Atyám, bocsáss meg nekik, hisz nem tudják, mit tesznek!" (Lk 23,34) A megtorlásból származó értelmetlen szenvedés kiáltó szóval mondja: egyedül a megbocsátás az ésszerű út, egyedül a sérelmek nagylelkű feledése vezet ki a retorzió vég nélküli ördögi köréből. A pusztán emberi bölcsesség is a megbocsátás ésszerűsége mellett tanúskodik. A megbocsátás ajánlását megtaláljuk már a Jézus előtti időkben is: "Ne légy bosszúálló, és ne gyűlölködj néped fiaival!" (Lev 19,18) "Ha ellenséged éhes, adj neki kenyeret, hogyha meg szomjas, adjál neki vizet!" (Péld 25,21) Természetesen a megbocsátás nem azonos a gyengeségből fakadó engedékenységgel. A nevelő szándékú büntetésre szükség lehet; a szülő büntetheti engedetlen gyermekét, a törvény büntetheti a bűnözőt. De a szülőnek, nevelőnek, bírónak is szüntelenül vizsgálnia kell önmagát, hogy döntéseiben az igazságosság nevében kimért büntetés indítéka ne bosszúvágy legyen.

A vallásos ember számára a nagylelkűség, hogy megbocsásson annak, akitől sérelem érte, kétszeresen is méltányos. Jézus példabeszéde a szívtelen szolgáról (Mt 18,21–35) nemcsak azt mutatja, hogy a pusztán igazságosság mércéjével mérve meg kell bocsátanunk az "ellenünk vétkezőknek", hisz mi is megbocsátásban részesülünk Isten részéről, de utal a két adósság közötti összehasonlíthatatlan különbségre is: amivel embertársunk tartozhat nekünk, eltöriül az adósság mellett, ami bennünket terhel bűneink miatt. Szent Pál mélyen átérezte saját adósságát Isten felé, aki "megbocsátotta minden bűnünket" (beleértve Saul egyházüldözését is), vagyis az "ellenünk szóló adóslevelet eltörölte" és "a keresztre szegezte" (Kol 2,13.14): Jézusnak, az Isten Fiának az élete bűneink ára, ezzel tartozunk Istennek. Ezért buzdítja megbocsátásra a kolosszeieket: "Viseljétek el egymást, és bocsátsatok meg egymásnak, ha valakinek panasa van a másik ellen! Ahogy az Úr megbocsátott nektek, ti is bocsátsatok meg egymásnak!" (Kol 3,13; vö. Ef 4,32.)

Jézus azonban tovább megy, többet követel, mércéje ennél is magasabb. Nem elég egyszer, kétszer, vagy akár néhányszor is megbocsátani: "hetvenszer hétszer" kell megbocsátani tudnunk (Mt 18,22). Nem elég megbocsátani és elfelejteni: szeretni kell ellenségünket, és imádkoznunk kell érte. Ne felejtjük el, hogy a kereszten kínzóíért imádkozó Jézus beszél így tanítványaihoz: "Úgy szeressétek egymást, ahogy én szerettelek titeket!" Az ellenségeiért imádkozó Jézus példája, tehát ismét a szeretet a végső mérce. Úgy kell megbocsátanunk, ahogy maga Jézus, ahogy maga Isten megbocsát. Azt pedig tudjuk, hogy Isten "irgalma örökké tart" (Zsolt 136).

De miféle szeretetről van is itt szó? Lehetséges-e ragaszkodó, átértzett szeretettel szeretni a bennünket gyűlölő ellenséget? Lehetetlen Jézus nem kíván tőlünk. A Szentírás itt (Mt 5,44) az *agapé* szót használja, ami sem a családon belüli, gyermekek és szülők között fennálló szeretetkapcsolatot nem jelenti, sem a szerelmespár vagy a házastársak egymás iránti szerelmét, sem pedig valaki érzéseit barátai iránt, hanem azt a legyőzhetetlen jóakaratot, amely, nem törődve a kapott sérelmekkel, mindig csak a másik javát akarja. Tehát nem valami érzelemről van szó, hanem egy akarati magatartásról, amely nem ártani akar a másoknak, hanem annak javát keresi. Gyakorlati pszichológia és pedagógia is van Jézus ama parancsában, hogy imádkozzunk ellenségeinkért: akiért imádkozunk, azt már nem tudjuk igazán gyűlölni. Amikor az addig ökölbe szorult két kéz lassan imára kulcsolódik össze, a szív is szégyenleni fogja haragját.

Ez az *agapé*-fajta szeretet el akar kerülni minden erőszakot is. Jézus tanítása az erőszak kizárásáról ma aktuálisabb, mint valaha. Bár korunk civilizáltak tartja magát, legjobban mégis az ököljog imponál neki. Egyetlen korban sem lett annyi ember gyilkosság áldozata, mint ma; a sokféle irányzatú terrorizmus könyörtelenül szedi áldozatait ártatlan emberek között; a szadizmus beteges formái sohasem voltak olyan gyakoriak, mint napjainkban; alig van nagyobb város, amelynek elhagyatottabb utcáin este biztonságban végigmehetne a járókelő; s az emberiség káprázatos leleményességgel találja ki a pusztítóbbnál pusztítóbb fegyvereket. A mozik játékfilmjei egymást licitálják túl, melyik története tud több halottat produkálni, melyik tudja az erőszakos küzdelmet, kínzást, gyilkosságot elretentőbben bemutatni.

Ebben az erőszakos korban idegenebbül, de ugyanakkor aktuálisabban is hangzik Jézus szava, mint valaha: "Ne szálljatok szembe a gonosszal! Aki megüti jobb arcodat, annak tartsd oda a másikat is!" (Mt 5,38–40) Csakugyan: mintha egy más világból érkezne ez az üzenet. Jézus az önmagától és társadalomtól elidegenedett embert ismét embertársa testvérévé, Káint testvére őrzőjévé akarja tenni. Annak a tanításnak az érvényét, amelyet a magyar népi bölcsesség ezzel a mondással fejez ki: "Aki megdob kővel, dobd vissza kenyérrel", egy-egy erőszak nélküli forradalom sikere minden elméleti érvenél hatásosabban bizonyítja. Gandhi békés küzdelme India függetlenségéért, Martin Luther King erőszakot kerülő harca az amerikai négerek szabadságáért vagy a vér nélküli 1989-es magyar forradalom azt mutatja, hogy fegyver nélkül állni az elnyomó elé nagyobb bátorságot, hosszabb ideig tartó kiállást és így nagyobb türelmet is igényel, de hosszú

távon talán tartósabb eredményhez vezet, mert ez az eredmény nem mások elpusztítása által, hanem kölcsönös megegyezéssel született meg. Az ellenségszeretet és az erőszak szándékos kerülése szorosan összefügg egymással. Azt jelenti ugyanis ez a magatartásmód, hogy valaki nagyon szereti övét, népét, és értük komoly áldozatokat is hajlandó vállalni, de azok javát mégsem az elnyomó megsemmisítése révén próbálja szolgálni, s ezért a végsőkig elmegy annak érdekében, hogy erőszak alkalmazására ne kerüljön sor. A pusztán békés eszközök alkalmazásának ez a végsőkig való megkísérlése nem azonos a totális pacifizmussal és a fegyverhasználat abszolút tiltásával. Az övéinek szeretete és áldozatos szolgálata, azok életének és érdekeinek a megvédése néha a kollektív önvédelem és a honvédelem fegyveres formáit is megkívánja. Jézus nemcsak a saját békéjét akarta adni tanítványainak (vö. Jn 14,27), nemcsak megtiltotta tanítványainak a kard használatát (Mt 26,52), de azt is állította, hogy kardot hozott a földre (Mt 10,34), és – hogy Atyja házának szentségét megőrizze – maga úzte ki az árusokat a templomból, és asztalaikat felforgatta (Mt 21,12).

Az erőszaktól való tartózkodás fő indítéka az emberi élet iránti tisztelet. Ennek a tiszteletnek meg kell nyilvánulnia az élet minden korszakával és minden formájával szemben, az ember egzisztenciájának első pillanatától kezdve a természetes halál bekövetkeztéig. Ez az alapelv kategórikusan kizárja a terhesség megszakításának, az öngyilkosságnak és az eutanáziának bármilyen módját. Csak Isten határozhatja meg, hogy az Isten adta földi életnek mikor legyen vége a földön.

3. Minden kötöttségtől szabad nemi élet – állapotbeli testi és lelki tisztaság

Korunkat sokan úgy jellemzik, mint amely felszabadította az embereket az előítéletektől és az azokból származó béklyóktól a nemiséggel kapcsolatban. Nem volt korszak a történelemben, amely nagyobb szabadságot és szabadosságot tett volna lehetővé ezen a téren. Az emberiség tetteiben mindig is engedékenyebb volt, mint szavaiban. Voltak kifejezetten romlott korok is, mint a hanyatló Római Birodalom vagy a reneszánsz. De a múltban azért minden társadalomnak megvoltak a maga erkölcsi normái, és azok nem követése a közvélemény által mint rossz volt elkönnyelve. Ezzel szemben a mai pluralista társadalomban az erkölcstelenség arra tart igényt, hogy a társadalmilag elfogadott, normális, sőt jó viselkedésmód státusát kapja meg az alapvető emberi szabadságjogok nevében. A pornográfia nemcsak elárasztja az újságárus pavilonokat, mozivásznakat, a tévé képernyőjét, de

mint normális szórakozás, ismeretterjesztés, sőt művészi kifejezőmód akar helyet kapni a társadalom életében. A házasságon kívüli együttélés és a szabad szerelem mindennapos valóság, a felbomlott házasságok száma nagyobb, mint az egész életen át tartóké, a prostitúció sok országban normális üzletágnak és megélhetési módnak számít, a homoszexuális kapcsolat nem tabu többé, hanem "alternatív életforma". A katolikus egyház által képviselt normákat a nemiséggel kapcsolatban a társadalom nagy része úgy tekinti, mint idejüket múlt betarthatatlan szabályokat, melyeknek semmi közük a valóságos élethez.

A nemiség annyira az ember személyes életéhez tartozik, és a nemi életnek annyira személyes kapcsolaton kell hogy alapulnia, hogy a személytől függetlenített szexualitás – akár pornográfia, akár prostitúció formájában – emberhez nem méltó, embert lealacsonyító magatartásnak minősül. A pusztán hedonizmus bármely moralitás mércéjével mérve is erkölcstelen, s ennyit mindenki, akiben csak minimális erkölcsi érzék is van, képes belátni, függetlenül attól, hogy vallásos-e vagy sem. Az is kétségtelen, hogy a nemi életet nem lehet elvonatkoztatni két ember szerelmétől; a nemi kapcsolatnak igaz szerelem megnyilvánulásának és beteljesedésének kell lennie.

Fordítva viszont nem érvényes az állítás: szerelem érzésének nem kell szükségképpen nemi kapcsolatban végződnie. Éppen itt van a modern kor tévedése: manapság meglehetősen általánosan elfogadott az a vélemény, hogy a szerelem érzése parancs, amelynek nem szabad ellenállni, amelynek minden áron, házastársi hűtlenség vagy válás árán is, szexuális szinten is ki kell fejeződnie. Mivel pedig minden normális férfi vagy nő élete során többször lehet más és más személybe szerelmes, évek során az ember szerelmi kalandok egész sorozatát élheti meg. Ez a vélemény kizárja a házastársi hűség vagy állapotbeli hűség kötelmét (köteles voltát) vagy akár értékét is. Pedig amennyire összetartozik a szexualitás és a szerelem, annyira hozzátartozik ehhez a kettőhöz a hűség eleme is.

A hűség elsősorban Isten tulajdonsága, s az embernek saját hűségében magát Istent, Istennek népéhez való hűségét kell utánoznia. Ilyen hűségben élni pusztán emberi erővel lehetetlen lenne; Isten kegyelmével viszont nemcsak lehetséges, de egyúttal a tartós boldogság forrása is, mind a keresztény házasság, mind a cölibátus formájában. A házasság a hűséges szerelem szentsége, míg az Isten országáért vállalt cölibátus vagy szűzi életforma a Jézusban hozzánk eljött Isten hűséges szerelmének osztatlan szívvel való elfogadása és viszonzása. A keresztény házasság és a keresztény nem házas életforma kölcsönösen egymásra vannak utalva, kölcsönösen

kiegészítik egymást. Míg a házastársak mindennapi életükben Krisztus és az Egyház közötti szerelmi kapcsolatot szimbolizálják, gyermekeikben pedig ennek a szerelemnek a termékenységet jelenítik meg, a pap vagy szerzetes földi társtalanságában Krisztusnak mint az Egyház jegyesének eljövételét, a parúziát hűségesen váró szűzi Egyházat, a menyasszonyt teszi láthatóvá. Így a két életforma az üdvösségtörténet jelen szakaszában élő Egyház kettős állapotának jelképe: bár megváltottságunk befejezett tény, mégis, ugyanakkor hátra van még a tökéletes beteljesedés; egészen meg vagyunk váltva, de megváltottságunkat most még nem láthatjuk, nem tapasztalhatjuk meg teljesen; egyszerre élünk megváltottságunk, Istennel való békénk, barátságunk, Istenben lakásunk örömeiben, és az Isten színről színre látása utáni vágyakozásban. A két életforma mindegyike intés a másik számára: a házas keresztények Isten szerelmes terve beteljesedett voltára emlékeztetik a magányosokat; a cölibátus állapotában élők Jézus várt, végső eljövetelére és a jövődőben bekövetkezendő, előttünk álló dicsőségre figyelmeztetik a házasokat.

4. Saját vagy mások érdekében korlátlanul hazudni – az igazságot mondani és igazságban élni minden áron

Ismét a hegyi beszédben tanította Jézus: "Hallottátok ezt a régieknek szóló parancsot is: Ne esküdjetez hamisan! . . . Én pedig azt mondom nektek: . . . Így beszéljetez inkább: az igen legyen igen, a nem legyen nem!" (Mt 5,33–34,37) Jézus szavaiban a kimondott állítás az eskütelre vonatkozik, de az állítás mögött az igazmondás kötelességének kérdése van jelen. Ha a régi törvény csak a hazugságra vonatkozó esküt tiltotta meg, Jézus mindenfajta esküt megtilt azzal a megfontolással, hogy tanítványai között ne legyen soha szükség esküre, annyira magától értetődő legyen, hogy mindig az igazat mondják.

Szintén Machiavelli fogalmazta meg az államigazgatásnak azt az elvét, mely szerint egy ország vezetőjének fő feladata a szimuláció és a disszimuláció: azt a benyomást kelteni másokban, hogy az országnak nagy titkos erőforrásai vannak, bár azok valójában nincsenek meg, viszont nem mutatni a valóban meglévő (katonai) erőt. Persze kicsiben ugyanezt teszi játék közben a kártyajátékos is. Ha ellenfeleivel szemben a maga biztonsága érdekében az államnak szüksége is van titoktartásra, és nem kell elárulnia sem erejét, sem gyenge pontjait, egyes emberek és barátok között ugyanez az alapállás nem állhat fenn. Az ember azt az adottságát, hogy gondolatait, értesüléseit szóban vagy írásban másokkal közölni tudja, arra kapta, hogy

a valóság és igazság továbbadásával hidakat építsen embertársai felé. Az emberi szó hivatása, hogy az igazat és jót közvetítse.

Talán egyetlen értékkel sem élt vissza az ember anyyira, mint a szó ajándékával és a beszéd képességével. Szavai által az ember nagyon sokszor nem hidat épít embertársai felé, hanem inkább válaszfalakat, nem közvetíti, hanem elrejtí az igazságot, az emberek testvéri közösségét nem építi, hanem rombolja. Századunk több politikai rendszert is látott, amely teljes egészében hazugságon alapult, amelyben könny, újság, rádió nap nap után évtizedeken át szinte kizárólag valótlanosságokat közölt, amelynek uralma alatt a világ népessége jelentős hányadának állandóan a hazugság légkörében kellett élnie, s az egyszerű túlélés érdekében minden egyes polgárnak is szüntelenül hazudnia kellett szavaival, mosolyával, tapsával. De ezt korántsem kell úgy érteni, mintha a szabad társadalmakat elkerülné a hazugság. A piacgazdálkodás egyik negatív sajátossága, hogy a szabadsággal visszaélve, rábeszéléssel, reklámokkal, híreszteléssel nagyon sokan jónak mondják a silányt, fehérnek a feketét, igaznak azt, ami koholt, és szépnek azt, ami csúf.

Hazudni nemcsak szavakkal lehet, hanem viselkedéssel is. Emiatt nevezte Jézus a farizeusokat képmutatóknak, és hasonlította őket "fehérre meszelt sírokhoz", "amelyek kívülről szépeknek látszanak, de belülről tele vannak . . . undoksággal" (Lk 23,27). Vannak emberek, akiknek egész élete hazugság, és ha valaki sokáig hazudik életével másoknak, végül még maga is elhiszi, hogy a más az ő igazi énje. Teljes megtérésre van szükség ahhoz, hogy az ilyen ember szembe tudjon nézni igazi önmagával, és felfedezze, kicsoda és milyen is ő valójában. Mert aki hazugságban él, az nem is él tulajdonképpen. Csak a valóság létezik, azon kívül nincsen semmi, minden egyéb káprázat csupán. Csak amikor hajlandó elfogadni és vallani az igazságot, kezd az ember igazán élni. Viszont a teremtés minden részizgassága és esetleges valósága végső soron azon alapul, aki magának a "Vagyok, aki vagyok" nevet adta.

Isten, aki az örökkévalóság időnkívüliségében egyszerűen van, és a lét teljes gazdagságát magában hordja, ez az Isten az abszolút valóság, minden igazság szikla alapja. S mint az egész lét, úgy minden emberi szó igazsága is ennek az Istennek az örökkévalóságban kimondott egyetlen Szava, az örök Ige függvénye. Ezért állíthatja magáról a megtestesült Ige, Jézus Krisztus: "Én vagyok . . . az igazság." (Jn 14,5) Ennek a Szónak az abszolút igazságából részesedik minden igaz emberi szó, minden igazságban élő ember. Míg a hamis ember eltaszítja magát ettől a végső Valóságtól, és

bebörtönzi magát a nemlét sötétségébe, az igaz embert ez az Igazság szabaddá teszi (vö. Jn 8,32).

5. Telhetetlenül vagyont harácsolni – Isten szegényeként megelégedni azzal, ami szükséges

Míg Jézus alig beszél a lopásról vagy javak másféle eltulajdonításáról, gyakran szól a gazdagság veszélyeiről, és országa örököseinek mondja a lelki szegényeket (vö. Mt 5,3). A Máténál radikálisabb Lukács-evangéliumban Jézus minősítés nélkül egyszerűen a szegényeket nevezi boldogoknak, és a gazdagokat keményen megfenyíti (Lk 6,20.24).

A történelem során sem a gazdagság és fényűzés nem ért el olyan méreteket, mint ma, sem a szegénység, éhezés és nyomor nem taszított annyira mélyre és olyan tömegekben embereket, mint napjainkban. Tény, hogy sok gazdag ember felelősségtudattal és szociális érzékkel kezeli vagyonát abban a helyes meggyőződésben, hogy nagyobb tőkével olyan, a társadalomnak hasznos intézményeket lehet létrehozni, amelyekre kisemberek vagyonkái elégtelenek lennének. De talán ezeknél a lelkiismeretes gazdagoknál még nagyobb számú az olyan pénzes ember, aki tobzódik a jólétben, sőtét üzletekkel értelmetlenül halmozza vagy esztelen költekezéssel féktelenül fecserli a milliókat. Az ilyenekre vonatkozik Jézus figyelmeztetése, hogy nehéz a gazdagoknak bejutni a mennyek országába (Mt 19,23–24), az ilyenek ellen fakad ki Jakab apostol keserű szavakkal (Jak 5,1–6). Önmagában is balgaság millió dolláros karórát viselni, vagy harminc Rolls Royce kocsit tartani; de égbekiáltó bűn így élni akkor, amikor az emberiség nagyobbik része leírhatatlan nyomorban sínylődik. Mert mint Isten nagy családjának tagjai felelősek vagyunk egymásért, a tőlünk talán távol, a harmadik világban nyomorgó testvéreinkért is, és ki-ki tehetsége szerint felelős.

Isten a világ természeti kincseit az emberiségre bízta (lásd Ter 1,28–30), hogy azokkal sáfárkodják, azokat szükségletei szerint használja. Igaz, hogy az egyes ember magántulajdon formájában részesedik a föld javaiból; de a magántulajdon birtoklásának joga, bár szent, nem abszolút. A gazdagnak és a jómódúnak kötelessége komoly áldozatokkal segíteni a nyomorgókat. A kalkuttai Teréz anya egyik Amerikában tartott előadásának a mottója volt, hogy nem elég a feleslegből adni – úgy kell adni, hogy az fájjon. Az éhezőnek juttatott étel, a hajléktalannak juttatott lakóhely nem könyörödomány, hanem az ember legalapvetőbb jogainak a tiszteletben tartása. A

személy emberi méltóságából fakadó joga nem pusztán a létminimumon való tengődés, hanem az emberhez méltó élet.

Amikor Jézus magát az éhezővel, ruhátlanul, beteggel azonosítja (Mt 25,31–46), az nem pusztán egy jó ember mély együttérzésének kifejezése megható költői képben, hanem Isten Fiának figyelemztetése minden korok minden emberéhez, melyet halálos komolyan kell venni. Kommentárként is olvashatjuk a világitéletről szóló példabeszédet a főparancs második feléhez: "Szeresd embertársaidat, mint saját magadat" (Lk 10,27), mintegy további válaszként a kérdésre: "Kit tekintsek embertársamnak?" (Lk 10,29) Az igazságosság követelménye és a szeretet nem választható el egymástól. Jézus tanításában minden problémára a választ a találékonyság szeretet adja meg. A szeretet szívünk csalhatatlan iránytűje, amellyel mindig megállapíthatjuk a helyes irányt. Mi is – arra a kérdésre, mit tehetünk ténylegesen, gyakorlatilag a közelben és távolban éhező, nyomorgó testvéreinkért – a választ úgy fogjuk legbiztosabban megtalálni, ha a szívünkben levő jézusi szeretetet kérdezzük meg.

* * *

Jézus azért jött hozzánk, hogy örömét megossza velünk: ". . . hogy az én örömöm legyen bennetek is, és teljes legyen az örömötök." (Jn 15,11) Parancsaival, jótanácsaival nem nehezebbé, hanem elviselhetőbbé, emberibbé akarja tenni életünket. Ha a nekünk adott erkölcsi értékrend követése komoly erőfeszítést jelent is számunkra, az mindig könnyű teher és pontosan ránk, erőnkhez szabott iga marad (vö. Mt 11,30), mert "a nekünk ajándékozott Szentlélekkel kiáradt szívünkbe Isten szeretete" (Róm 5,5); azt pedig tudjuk, hogy a szeretet "mindent eltűr, . . . mindent remél, mindent elvisel" (1Kor 13,7).

Kereszty Rókus

SZENT BERNÁT ÉS A MODERN AUTONÓM EMBER

Az elterjedt történeti értékelés szerint Bernát a patrisztikus teológiai hagyomány egyik utolsó és talán legnagyobb középkori képviselője; de ugyanakkor értetlenül áll a korai skolasztikában megnyilvánuló új szellemű teológiával szemben. Ez a nézet azonban meglehetősen egyoldalú és felületes. Igaz, hogy Bernát megismerte és megemésztette a patrisztika teológiáját; nemcsak Ágoston és Nagy Szent Gergely, hanem Origenész és

Nisszai Szent Gergely gondolatvilágából is bőven merített, és mindebből a saját élményvilágán átszűrte és a végső elvekig átgondolt egyéni szintézist teremtett. Az is igaz, hogy az Abelárdban jelentkező modern teológiai racionalizmus veszélyét gyorsan felismerte, s szelleme és tolla minden erejével ellene fordult.

Ugyanakkor azonban Bernát maga is az autonóm, az egyéni szubjektivitást értékelő **modern ember előfutára**; önmagában éli meg és győzi le a modern ember kísértéseit. Tudjuk, hogy Cîteaux-ba lépését a világi tanulmányokhoz való ragaszkodás, a "studium litterarum" és az "amor scientiae saecularis" majdnem megakadályozta.¹ Műveiben vissza-visszatérő téma az öncélú tudás és a tudásának hiú dicsőségében sütkérező bűnös leleplezése. Bevallja, hogy saját (nem a szentatyáktól vett) véleménye szerint Lucifer is az autonóm, isteni tudás megkívánásával vétkezett (Hum 31–36; Retr: III, 41–44; 15; I. Nov 3,1: V,311).² Talán ez a személyes vonzódás az öncélú tudás, az egyén szabadságát és ragyogását kereső előreneszánsz életideál iránt magyarázza meg, miért fordul Bernát megtérése után olyan szenvedélyesen az autonómia és a szubjektivizmus veszélyei ellen.

Mindezek előrebocsátása, reméljük, megmutatta, hogy érdemes megkérdeznünk Bernátot: milyen választ ad annak a mai embernek, aki féltékenyen óvja szellemi autonómiáját és szabadságát, de ugyanakkor lemondott arról, hogy megtalálja az élet értelmét; hiszen úgy gondolja, hogy a szédítő méretű kozmoszt idegen, végső fokon az emberiség pusztulását okozó rideg törvények kormányozzák, vagy éppen semmi sem kormányozza, hanem a világegyetem csupán értelmetlen véletlenek összjátéka; istenfogalma nem több, mint egy állítólagos erkölcsi rossztól távol tartó, félelmetes bíró képzelete; embertársaival meghasonlott, mivel mindenkiben csak vetélytársat, illetve saját boldogságának eszközét látja; de legfőképpen meghasonlott önmagával, mivel a vágyak, szenvedélyek és saját tettei darabokra szaggatták, ifjúsága legszebb álmaival, jobbik énjével szembefordították?

Ha az ilyenfajta ember kezébe venné Bernát írásait, akkor azt olvasná, hogy a világmindenséget és annak törvényeit nem a véletlenek érthetetlen láncolata, de még csak nem is egy rideg Legfelsőbb Értelme, hanem a **legszerényebb Személyes Szeretet** alkotta és kormányozza, ő a "creatrix et gubernatrix universitatis" (Dil 35: III, 149). Ez a Személyes Szeretet a Szentháromság, akit az önmagából önmagának semmit meg nem tartó tökéletes szeretet tart össze és tesz egy Istenné:

Senkinek se tűnjön értelmetlennek az, amit mondtam, hogy ti. Isten is törvény alapján él, hiszen ez a törvény nem más, mint a szeretet. Ugyan mi őrzi meg ebben a legmagasabb és boldog

Háromságban ezt a legmagasabb és kimondhatatlan egységet, ha nem a szeretet? A szeretet tehát törvény, és pedig az Úr törvénye, amely a Háromságot valamiképpen egységbe foglalja és egybeköti a béke kötelékében. (Uo.)

Ha ezt hittel elfogadjuk, akaratunkat az Isten akaratának alávetjük, és szeretni kezdjük a Szeretetet, akkor egyszerre az egész teremtés megmutatja igazi valóságát, és szolgálni kezdi az embert: maga a világ, amelyet miatta teremtettek, csodálatos módon hozzá alakul. "Minden leveti hamis külsejét, s mintegy saját természetes alakjában kezdi a javát szolgálni, fölismervén urát, akinek szolgálatára teremtett." (SC 21,6: I,125–126) Nemcsak az anyagi teremtés, de minden esemény, még az is, ami fájdalmat okoz, sőt még megbánt bűneink is a mi javunkat kezdik szolgálni abban a mértékben, amennyiben mindenben felismerjük és viszonzuk az Isten megbocsátó, önmagával és embertársainkkal egyesítő végtelen szeretetét. Akkor el tudjuk fogadni Danténak Bernátot visszhangzó sorait arról, hogy a végső valóság a Szeretet, "mely mozgat napot, holdat és minden csillagot".

Annak, aki a fentiekre azzal válaszolna, hogy mindez igen szép és felemelő, de vágyalom, nem valóság, Bernát valószínűleg azt ajánlaná, nézzen önmagába. Tudniillik Istent a szentatyák és Bernát szerint csak az ismeri meg, aki önmaga valóságát megismeri, és lelke Istenhez való hasonlóságát megtartotta vagy visszanyerte. Mivel Isten képmásai vagyunk, csak **önmagunk tükrében ismerjük meg az Istent**. Az eltorzult tükör pedig nem a valóságos Istent ismerteti meg velünk, hanem bálványképet farag a maga számára: a bűnében megrögzött ember Istent csak mint bosszúálló vagy az igazságtalanság előtt szemet húnyó bírót tudja elképzelni (vagy elvetni), de képtelen a valóságos Istent felfogni, aki egyszerre igazság és irgalom, önmagában pedig tiszta, szent szeretet:

Mindaz, akinek a lelkiismeretében még bezárva él a bűn, az vagy abban vétkezik, hogy elbízta magát: azt gondolja, hogy Istennek nincs is annyira ellenére a bűn; vagy pedig a kétségbeesés bűnébe esik: irgalmatlannak tartja az Istent. Mindkettőnek joggal mondja az Isten: "Gonosz ember, azt képzelted, hogy hozzád hasonló leszek?" (Zsolt 49,21) Mindezt azért teszik, mert egyikük sem látja az Istent; a gonoszság önmagának hazudik (Zsolt 25,12) azzal, hogy az igaz Isten helyett bálványt farag magának. (1 OS 13: V, 339; vö. SC 38,2: II, 15.)

Ahhoz tehát, hogy a valóságos Istent a maga minden tudást felülmúló és az egész világegyetemet mozgató szeretetében megismerjük, nemcsak értelmi megfontolásokra van szükség. Az Isten kívülről közvetített, de belülről egész lényünket átvilágító és fölrazzó Szavára át kell alakulnunk, és pedig azért, hogy az értünk testté lett Isten Fiához fokozatosan hozzá-

formálódunk és Vele egyesülünk. Itt nincs alkalmam ennek a komplex folyamatnak minden oldalát bemutatni, pusztán néhány pontot vázolok fel, mely a mai ember számára különösen aktuális.

A megtérés folyamatát vizsgálva Szent Bernát a modern ember két alapvető élményéből, a szabadság és az önmagával meg embertársaival való meghasonlottság analíziséből indul ki. A patrisztikus hagyomány és a modern gondolkodók nagyrészevel egyetértve, Bernát az emberi méltóság gyökerét a szabad akaratban látja. Ennek elveszíthetetlen, még a pokolban is megmaradó lényege abban áll, hogy nem külső vagy belső erők, hanem a lélek önmaga határozza meg önmagát. A földön élő teremtmények közül egyedül az ember *sui iuris* (Gra 36: III, 191), azaz tudatosan birtokolja és irányítja önmagát. A szabad akarat lényegéhez tartozik, hogy értelmes önmozgás, illetve értelmes önmeghatározás ("motus rationalis"), amely a szabad tettet értékelő lelkiismeret ítéletét is mindig magában foglalja. A szabad akarral bíró ember önmaga bírója (Gra 3–4: III, 168–169); Isten ítéletét mindig a lelkiismeret közvetíti. Az ember minden kényszert kizáró szabad önbirtoklása az Isten képmása az emberben (Gra 28: III, 185), hiszen egyedül Isten *sui iuris* a szó teljes értelmében, amennyiben egyedül az Isten önbirtoklása és önállósága abszolút. Az ember hivatása Isten tervében az lett volna, hogy szabadon a jót válassza, azaz odaadja önmagát az Istennek, és ebben Isten szabadsága kiteljesedjék. Ehelyett az ember éppen Istenhez való hasonlóságát, az önmeghatározás isteni kiváltságát akarta arra felhasználni, hogy az legyen, ami lényege szerint nem lehet, ti. öntörvényű, Istentől független akarat (Sent 94: VIB, 150).

Mikor Bernát megmutatja, hogy ez a bűnös akarat, amellyel az ember saját erejéből Istenné akart válni, az ember önmagával való meghasonlásának a végső forrása, ismét egy modern élményből indul ki, az önmagunktól való elidegenedés élményéből. De nem áll meg a tünetek leírásánál, hanem megmutatja azok igazi forrását. Az ember akkor kerül szembe önmagával, mikor Istennel szembeszáll. Az ellentmondás a lélek legmélyére hatol; a hazug önállítás (önmaga állítása) az ember szellemi létének egyszerűségét, azaz önmagával való azonosságát torzítja el (jóllehet ezt az egyszerűséget nem tudja megsemmisíteni): az Isten szavát közvetítő tudat (lelkiismeret) kénytelen szembefordulni a hamis önállítás hamis öntudatával. Továbbá a lélek, aki önmaga fölé akart önerejéből emelkedni, elvesztve az isteni élet ajándékát, most mintegy önmaga alá esik: "test" lesz, azaz nem képes szellemi volta szerint élni. Nem tudja önmagát szabadon birtokolni, elveszti a test fölötti uralmat, halandó, evilági javakat kíván meg,

s lényegében semmi mást nem képes szeretni, csak a saját testét (Dil 23: III, 138–139). Így azzal, hogy a lélek szabadon választja a bűnt, szabadon veti alá magát a kényszerűségnek, mivel szabadon válik a test, a bűn, illetve a Sátán foglyává.

A saját nyomorúságát tagadó, hazug felsőbbrendűségbe menekülő lélek embertársaival is ellentétbe kerül, amennyiben különbnek tartja magát mindegyiknél. Annak örül a farizeussal, hogy nem olyan hitvány, mint a többi ember (Hum 17: III, 29).

A bűnös e helyzetéből értjük meg a **megmentő isteni szeretet** pedagógiáját. Miután az isteni szózat felébresztette a bűntudatot az emberben, és önmaga erkölcsi és egzisztenciális nyomorának elismerésére készítette, megmutatja neki a *Verbum infans*-t, az érte szólni nem tudó gyermekké vált Igét, aki azért lett ilyen kicsivé, hogy az embernek megmutassa a kegyelem-ből Istenné válás ("deificari"), illetve Isten-utánzás helyes útját. Ne az Isten nagyságát és dicsőségét próbálja az ember utánozni, hanem kicsinységét, alázatosságát és szeretetét. Szent Bernát e szavakat adja a Fiú szájába:

Mindenki engem irigyel. Eljövök, és olyannak mutatom meg magamat, hogy annak, aki megirigyel és utánozni akar, ez a versengés javára váljék. (I Adv 4: IV, 164; vö. 4 Asc 3–6: V, 139–143.)

Mikor az Isten szegény, alacsony és kicsiny lesz, ez nem ontológiai szegénységnek, a léthiánynak vagy a semminek valamiféle romantikus felmagasztalása, hanem az isteni szeretet megnyilatkozása, amely meglátja az elsötétült és eltorzult istenarcban is az értéket, amely még a legkisebb potenciális értéket sem akarja elveszteni, hanem teremtő szeretetével arra ihleti az elveszett bűnöst, hogy szabadon viszonszeresse az Istent, és ezzel visszanyerje Istenhez való hasonlóságát, teljes Istentől rendelt értékét. A pokolba már nem hatol el Isten szeretete, mivel az elkárhozott angyal vagy ember önmagát minden potenciális értéktől, azaz Isten szeretetének a lehetőségétől is szabad akaratával megfosztotta: az Isten szemében teljesen értéktelenné vált.

Ha az Isten ennyire szerette a bűnös embert, hogy emberré lett, és szeretetéből magára vette minden nyomorúságunkat, akkor te, bűnös ember hogyan tagadhatnád meg együttérzésedet embertársaiddal?

Ha ő, aki nem volt nyomorult, nyomorulttá tette magát azért, hogy megtapasztalja azt, amit azelőtt is tudott, teneked nem azt mondom, légy azzá, ami nem vagy, hanem azt, hogy mennyivel inkább meg kellene fontolnod azt, ami vagy, ti. hogy valóban nyomorult vagy. Így megtanulnál irgalmazni . . . Különben, ha csak a felebarátodban lévő rosszat nézed, és a magadét nem tekinted, akkor

irgalom helyett inkább a felháborodás indulata vezet, akkor inkább ítélkezel, mint segítesz. (Hum 13: III, 26.)

Ha önmagamat az Igazság (az Isten) fényében megismerem, már nem tarthatom különbnek magamat egyetlen embernél sem; el kell ismernem, hogy mindannyian bűnösök vagyunk, és osztozunk a bűn okozta közös nyomorúságban; mindannyian rászorulunk arra, hogy Krisztus szeretetből magára vegye bűneink terhét, és így megváltson. Tehát, Krisztus ember iránti irgalmában részesedve, lassan megtanuljuk Krisztus irgalmas szeretetével elviselni önmagunk nyomorúságát, és a mások nyomorúságát úgy éljük meg, mintha a sajátunk lenne. Így a Krisztus szeretetét magunkévá téve egyszerre egyesülünk minden testvérünkkel – és Krisztussal magával, akinek irántunk való teljes önátadását viszonzni akarjuk, és az Óáltala kapott szeretet erejében viszonzni is tudjuk. Így nemcsak az Istentől és az embertársainktól való meghasonlás szűnik meg, hanem az önmagunkkal való szembenállás állapota is. Hiszen a lélek önmagával való egységét nem torzíttja el többé a lelkiismeret és a hamis öntudat kettőssége, a szabad akarat már nem önmaga foglya a bűn szolgaságában. "Az Igazság tündököl öntudatában, és az öntudat az Igazságban látja önmagát." (SC 85, 10: II, 314.)

Szent Bernát szerint ez a szabad személy útja a hamis önmegvalósítástól és a hazug önfelülmúlástól az igaz önmegvalósításig, amelyben a megtért bűnös két irányba is túlhaladja önmagát: együttérző szeretetben minden embertestvérevel azonosul, és egészen átadja magát Krisztusnak úgy, hogy önmagából semmit sem tart meg önmagának. Éppen ebben az önmaga kettős túlhaladásában lesz a lélek igazán önmagává olyan mértékben, amennyiben képes az Ige szeretetét viszonzni, és e kölcsönös szeretetben az Ige és a lélek egymást kölcsönösen boldogítják:

A teremtmény a lélek minden megmozdulása, érzékelése és érzelme közül egyedül a szeretetben válaszolhat Teremtőjének; ha nem is egyenlő síkon, de a hasonlóság alapján kölcsönös kapcsolatot teremthet vele. Tudniillik ha haragszik rám az Isten, nyilván nem fogok én is hasonló haraggal válaszolni. Inkább félek, reszketek, és bocsánatért esdeklek. Ha megvádol, nem fogom a vádat viszonzni, inkább elismerem, hogy neki van igaza. Ha elítél, nem ítélem el az Istent, hanem imádom. Ha üdvözít, nem várja el tőlem, hogy én Őt üdvözítsem. Hasonlóképpen nem szorul rá arra, hogy bárki is megszabadítsa Őt, aki mindenkit megszabadít. Ha uralkodik, nekem szolgálnom kell; ha parancsol, engedelmeskednem. Itt nincs helye kölcsönösségnek. Nem kívánhatom, hogy nekem szolgáljon, vagy nekem engedelmeskedjék. Most már látod, mennyire más a szeretet kapcsolata. Ugyanis, amikor az Isten szeret, semmi más nem akar, mint hogy szeressék. Hiszen nem másért szeret, mint hogy viszont szeressük. Tudja, hogy azokat,

akik egymást szeretik, ez a szeretet teszi boldoggá. (SC 83,4: II, 301.)

A szeretetben több fokozat van. A legtökéletesebb a Jegyes szerelme; ennek a Jegyesnek a szépségét kívánja meg az Ige. Bernát számára az az igazán szép ("decor") a Jegyesben, amit az Ige maga megkíván. S ez nem más, mint az Igéhez való hasonulásban egészen megtisztult, az Ige fényében ragyogó emberi öntudat, de nem az önmagát a tömegtől távol tartó individualista remete öntudata, hanem azé az egyéné, aki a maga egyedi szubjektivitásában az egészen megtisztult emberiségnek, a tökéletesek Egyházának az öntudatát éli meg (O Epi 2,2: IV, 320), aki egészen az Igének ajándékozta önmagát, és lelke minden szépségét Neki köszöni (SC 85, 10: II, 314).

Már ebből a rövid vázlatból is kiderül Szent Bernát megkapóan modern érzékenységgű humanizmusa. De vázlatunk nem lenne teljes, ha elhanyagolnánk Bernátnak a **testre vonatkozó gondolatait**. Igaz ugyan, hogy Bernát számára az ember szellemi lény, akinek azonosságát szabad, tudatos önbirtoklásban, szabad, teljes Istennek adottságában látja. (Ez az Istennek adottság, az Isten akaratával való egyesülés forrása az embertársak szeretetének is.) S ennek a szabad önbirtoklásnak és Istennek adottságnak a bűn miatt romlandóvá vált test az akadálya: még ha az Istennel egyesült lelket nem is viszi többé bűnre, mégis ezer igényével, nyűgével földhöz tapasztja az embert. Ennek ellenére a megváltott emberi test szükséges az eszkatologikus emberi lét teljességéhez. Az emberi test paradox szerepe éppen abban áll, hogy csak a föltámadt és megdicsőült tesben tudja az ember szellemi mivoltát, azaz maradéktalan önbirtoklását és Istennek adottságát megvalósítani. A halál után és a feltámadás előtt a testtől elválasztott, üdvözült lélek annyira kívánja a testét, mint önmaga integrális "részét", hogy addig nem tud teljesen önmagáról megfeledkezve Istenbe merülni, míg a feltámadt, Krisztus testéhez hasonult testével nem egyesül. Azonban a lelki ember, a "Jegyes" teste már itt a földön is elővételezi az eszkatológiában betöltött szerepét: az Igazság fényében tündöklő lélek kisugárzik a testre is:

Miután e szépség fénye betöltötte a szív mélységeit, kifelé is sugározni kell: mint a véka alá rejtett szövétnek vagy a sötétben világító világosság, nem képes rejtve maradni. A test, a lélek képmása magába foglalja ezt a fölragyogó és sugaraival szinte feltörő világosságot: szétárasztja tagjaira és érzékszerveire, hogy ettől ragyogjon minden tette, szava, nézése, járása és nevetése, ha ugyan nevetésnek lehet nevezni azt a derűt, amely tiszteletet ébresztő komolysággal párosul. (SC 85, 11: II, 314.)

Szent Bernát test iránti tisztelete is az Isten szeretetének megértéséből fakad. Tudniillik az Isten a legalacsonyabb valóságot is, a nyomorult testet,

ezt az ember alkotóelemévé vált sarat is értékeli, és a legalacsonyabbat is a legmagasabbal akarja egyesíteni, "summa imaque consocians" (Csi 2: 18: III, 426; vö. 2Nat 4: IV, 254).

Ez tehát a végső célja Isten tervének, aki az "unitor rerum" (Nat BMV 2,1: IV, 252), a minden dolgok egyesítője: a Krisztushoz hasonult, önmagával kibékült, testében szellemi egységét megvalósító egyén, aki ugyanakkor egyesült minden üdvözült embertársával (sőt az angyalokkal is). Ez az az egyetlen Jegyes, akit a Szentháromság egy Isten kegyelemből szinte önmagával egy szintre emelt. Kapcsolatukat jellemzi az "una uni", vagy "una facies uni faciei" kifejezés (SC 68,4: II, 198; Csi V, 27: III, 490). E néhány szó tartalmazza legtömörebben és legjellemzőbben Szent Bernát tanítását az egyén végső hivatásáról.

Ez Szent Bernát válasza a modern autonóm embernek is, aki meghasonlott önmagával és az emberiséggel, a világmindenségben csak véletlen vagy ellenséges erőket lát, elveti a ferdén felfogott istenezsmét, teste földi jólétéhez görcsösen ragaszkodik, de kétségbeesett vagy közönyös pesszimizmusában még csak nem is gondol arra, hogy a test éppen a halál után lesz tökéletessé. Bernát teológiájában ez a meghasonlott ember rokon lélekre találna, aki nem veti meg az ember öntudatát és személyes szabadságát, sőt azt a modern embernél is nagyobb tisztelettel értékeli, hiszen az isteni örökkévalóság képmását látja benne. De a narcisztikus öncsodálat és az egyén abszolút autonómiája helyett Bernát azt a Krisztus-, illetve Isten-központú humanizmust ajánlja, amely az egyénben az egész megtisztult emberiséggel azonos, egyetlen Jegyes vonásait fedezi fel, és ennek az Igének adott és az Ige fényében tündöklő Jegyesnek a testet is átalakító szépségét tekinti az elérendő emberi ideálnak.

1) A Vita prima szerint, melyet jó barátja, Saint-Thierry-i Vilmos írt. Vilmos ezt közvetlenül Bernáttól tudta: "sicut fateri solet" (III, 9: PL 185, 231 D)

2) Szent Bernát műveit a kritikai kiadásban elfogadott rövidítések alapján idézem, a számok a kritikai kiadás kötet- és lapszámra vonatkoznak: Sancti Bernardi Opera vol. I-VIII. Kiadták J. Leclercq, C.H. Talbot és H.M. Rochais (Roma: Editiones Cistercienses, 1957-1977). Ahol nem adok utalást, ott vagy Farkasfalvy Dénes, "The First Step in the Spiritual Life: Conversion" c. előadását, vagy saját előadásomat: "Relationship between Anthropology and Christology. St. Bernard, A Teacher for Our Age" használok fel. Mindkettő nyomtatásban is megjelenik az 1990. szept. 11-15-i római nemzetközi Szent Bernát-kongresszus többi előadásával együtt.

MATERIALIZMUS ÉS KERESZTÉNY ÉRTÉKEK

– Az etikai támpontok közös keresése tegnap és ma –

"Hívők és nem hívők általában egyetértenek ezen a ponton: a világon mindent az ember érdekében kell elrendezni, mivel az ember áll minden középpontjában és csúcán. De mi is az ember? . ." (Gaudium et spes 12)

Korunk egyik jellemzője kétségtelenül a kulturális válság, amely kihat az erkölcsökre és a vallási életre is. A mai ember az eszmei zűrzavarban nehezen tájékozódik, támpontokat keres a gondolkodáshoz és a felelős cselekvéshez. Ugyanakkor azt érzi, hogy megingott lába alatt a talaj, nincs biztos pont; az értékek csillaghullásában nem tud tájékozódni akkor sem, ha a hagyományos valláserkölcsei alapelveket vagy normákat veszi tekintetbe. Pár évtizeddel ezelőtt – korunk szellemi helyzetét elemezve – Gabriel Marcel a világnézeti válság igazi okát metafizikai síkon kereste: "Ha az utolsó két évszázad történelmi és szociológiai fejlődését tekintjük, nagy általánosságban azt mondhatjuk, hogy *az ember elveszítette isteni támpontját*: ma már nem méri magát Istenhez, nem tekinti magát az ő teremtményének és képmásának. Annak a ténynek a magyarázatát, hogy az ember megoldhatatlan kérdés lett önmaga számára, nem az Isten halála adja-e, az 'Isten halála', pontosan abban az értelemben véve e szavakat, amely értelemben Nietzsche használta azokat?"¹

Ugyanezt a tételt illusztrálta H. de Lubac a második világháború másnapján, a nitschei nihilizmus és a marxi evilágiság következményeit, a hitlerizmus és a sztálinizmus emberarcú barbárságát is szemmel tartva. Az ateista humanizmus drámáját – tragédiáját – ebben látta: Ha a Fényforrás eltűnik, a visszfény is elenyészik. Az ember, aki lényegénél fogva Istenhez rendelt lény, nem élhet Isten nélkül. Az "Isten halála" után az ember halála következik.²

Jóllehet a véres valóság igazolta a diagnózisok érvényességét, az elmúlt két-három évtizedben – főleg a zsinat alatti eufória légkörében – egyesek sokkal optimistábban értékelték (és értékelik ma is) a gyökeres evilágiságot, a szekularizmusba torkolló szekularizációt. A társadalmi és egyházi válság tagadhatatlan. Most, hogy a bukott kommunista rendszerrel a dialektikus és történelmi materializmus ideológiája is devalválódott, veszélyes lenne abba az illúzióba ringatnunk magunkat (mint azt néha egyháziak is teszik),

hogy a hivatalos ateista ideológia bukásával visszatér a vallásosság érája. II. János Pál gyakran figyelmezteti az európai (és észak-amerikai) főpásztorokat, hogy a gyakorlati materializmus, a konzumista (fogyasztói) és hedonista (élvhajhász) mentalitás és magatartás kikezdi nemcsak az erkölcsi normákat, hanem egyszerűen "egydimenzióssá" fokozza le az Istenhez rendelt embert; – az Isten képmása (*imago Dei*) és Istenre képes (*capax Dei*) lény fogyasztó állat és a gyönyörök rabja lesz. . .

De itt felemlük szavukat a nem hívő humanisták is, katolikus gondolkodók és vezetők is: elstett és hamis általánosítás az, ha valaki azt állítja, hogy a nem hívő nem lehet becsületes, erkölcsös, hogy az ateizmus szükségképpen erkölcsi (világnézeti) nihilizmushoz vezet. Valóban, óvakodnunk kell a gyors általánosítástól, főleg ha nem eszmékről, tendenciákról, hanem konkrét személyekről van szó. Hiszen magukat nem hívőknek valló humanistákkal éppúgy találkozunk, mint "Uram, Uram" szólamokat hangoztató névleges hívőkkel, akik távol vannak Isten országától, nem teszik, amit hitük szerint tenniük kellene.

Amikor tehát éppen az *erkölcsi támpontok* kérdésében a hívők és "materialisták" (= nem hívők, teljes evilágiságot vallók) közti párbeszédéről, konszenzuseresésről (egyetértés-keresésről) lesz szó, elsősorban nem az ún. vulgármaterialistákra gondolunk, nem is a hedonizmusnak élőkre, hanem olyan humanistákra, akik nem hisznek Istenben és az ember igazi transzcendenciájában sem, tehát az embert nem tekintik Isten teremtményének és isteni életre rendelt lénynek, még ha a szabadság és bizonyos szellemi értékek "objektív" létét el is fogadják, tehát nem "materialisták" a szó szoros értelmében. Elsősorban elvi kérdésekről folytatunk párbeszédet; a személyes lelkiismeretek megítélése Istenre tartozik.

1. Keresztények és marxisták tegnapi párbeszéde

XXIII. János és VI. Pál pápa, illetve a II. vatikáni zsinat új korszakot nyitott az egyház történetében. A zsinati szellemiséget az "aggiornamento" és a "dialógus" szavaival jellemezhetjük a legrövidebben. A volt marxista Garaudy szavaival: az egyház eljutott a "a kiátkozástól a párbeszédig". Az egyház és a világ kapcsolatával foglalkozó lelkipásztori konstitúció (*Gaudium et spes* = GS) bevezetőjében, majd az ateizmusról szólva, végül végkövetkeztetésében egyaránt hangsúlyozza (VI. Pál *Ecclesiam suam* kezdetű első, dialógus-körlevelének gondolatait is visszahangozva) az emberek különböző csoportjaival folytatandó párbeszédet, amelynek kibontakoztatására külön vatikáni titkárság is alakult König bíboros

vezetésével (jelenleg mint tanács működik Poupard bíboros elnöklete alatt).

"A zsinat . . . nem is adhatná ékesebben bizonyosságát elkötelezettségének, tiszteletének és szeretetének az emberek nagy családja iránt, amelyben maga is él, mint hogy párbeszédet kezd vele" olyan alapvető kérdésekről, mint: hogyan alakul a világ, mi az ember helye és szerepe a mindenségben, van-e értelme egyéni és közösségi erőfeszítéseinknek, egyáltalán mi a lét és az ember végső célja; "az evangélium fényét vetíti rájuk, és az emberiség rendelkezésére bocsátja azokat a felszabadító erőket, amelyeket a Szentlélek vezetése alatt álló egyház kap alapítójától. Hiszen az embert, a személyt kell felemelni, és az emberek közössége vár megújításra. Ezért az ember áll minden fejtegetésünk középpontjában: az ember, a maga egységében és teljességében, aki test és lélek, akinek szíve és lelkiismerete, értelme és akarata van." (GS 3)

A *Gaudium et spes* kezdetű konstitúció I. részének I. fejezete éppen az emberi személy méltóságáról szól, hogy minden félreértést eloszlatva lezögezzék, mi és ki is az ember, akiről annyi egymásnak ellentmondó nézet kering, tehát hogy a nem hívőkkel folytatott párbeszédben elkerüljön minden kétértelműséget.

"Az ember test és lélek egysége. Testi mivoltánál fogva magába gyűjti az anyagi világ elemeit, amelyek benne emelkednek fel a legmagasabbra, és általa szólalnak meg, hogy felszabadultan dicsőítsék a Teremtőt . . . Nem önáltatás, ha az anyagi világnál magasabbrendűnek ismeri el, és ha többre tartja magát, mint a természet egy részecskéjének vagy a társadalom valamilyen névtelen alkatrészének . . . Amikor az ember felismeri, hogy benne szellemi és halhatatlan lélek van, nem valami csalóka ábrándképpel, merőben a fizikai és a társadalmi körülmények egy termékével hitegeti magát, hanem épp ellenkezőleg, mélységes tárgyi igazságra talált rá." (GS 14)

A konstitúció ezután megvilágítja az emberi szellem méltóságát, az értelem és annak bölcsessége, a lelkiismeret és a szabadság kimagasló értékét; szól a halál rejtélyéről, majd pedig a személy gyökeres transzcendenciájáról, amit az ateizmus tagad: "Az ember méltóság lényeges alkotóeleme, hogy hivatása van az Istennel való közösségre. Isten már az eredet címén hívja párbeszédre az embert, aki csak azért létezhet, mert Isten szeretetből megteremtette, és szeretetből folytonosan a létben tartja. Nem teljesen az igazság szerint él tehát az, aki nem ismeri el önként ezt a szeretetet, és nem adja oda önmagát Teremtőjének." (GS 19)

Miután pedig az ateizmus válfajairól és okairól, majd az ateizmussal szembeni egyházi magatartásról szólt, így következtet: "Ha az egyház teljességgel el is utasítja az ateizmust, mégis őszintén vallja, hogy minden embernek, hívőnek is, nem hívőnek is együtt kell működniük, hogy helyes módon épüljön a világ, mindnyájunk közös lakóhelye. *Az együttműködés viszont nem valósulhat meg őszinte és okos párbeszéd nélkül.* Ezért sajnálja az egyház, ha egyes államvezetők, nem ismerve el az emberi személy alapvető jogait, igazságtalanul különbséget tesznek hívők és nem hívők között. Az egyház valódi szabadságot sürget a hívők számára, hogy az Isten templomát is építhessék ebben a világban. Az ateistákat pedig udvariasan felkéri, hogy tanulmányozzák elfogulatlanul Krisztus evangéliumát." (GS 21)

A konstitúció befejezésében pedig (a 92. pontban) a II. vatikáni zsinat ismét csak *a mindenkivel folytatandó párbeszédet* sürgeti: "Az egyház küldetése folytán jele annak a testvériségnek, amely lehetővé teszi és erősíti az őszinte párbeszédet . . . Olyan párbeszédre vágyódunk, amelyet – a kellő okosságon kívül – csakis az igazság szeretete vezérel. E vágyakozásunk senkit sem mellőz, tehát azokat sem, akik az emberi szellem csodálatos értékeit megbecsülik ugyan, de azok Teremtőjét nem ismerik el; azokat sem, akik ellenfelei az egyháznak, és különféle módokon támadják. Az Atyaisten mindennek kezdete és végső célja; valamennyien arra vagyunk tehát hivatva, hogy testvérek legyünk. Éppen ezért, ha egyszer ugyanaz az emberi és isteni hivatás szólít mindnyájunkat, akkor erőszak és hátsó gondolatok nélkül együttműködhetünk, és együtt is kell működnünk, hogy igazi békében épüljön a világ."

Ez a szellem, ezek az irányelvek vezérelték tehát a katolikus egyház képviselőit, akik a zsinat után különböző szinteken keresték a párbeszédet a marxistákkal, általában a nem hívőkkel. *Mi két és fél évtizedes erőfeszítésük eredménye?*

Úgy tűnik, Marienbadtól (1967) Budapestig (1986) hosszú utat tettek meg katolikusok és marxisták a párbeszéd útján. Valójában azonban csak az utóbbi években, tehát Budapesten kezdődött el igazában a dialógus viszonylag szabad légkörben, bár – ahogy a katolikus fél hangoztatta – akkor, 1986-ban még mindig nem teremtették meg igazán a marxista-kommunista rendszerben a teljes szabadságot minden szinten az igazi, őszinte és gyümölcsöző párbeszédhez. Az igazi fordulatot Kelet-Közép-Európában 1989 hozta a gorbacsovi peresztrojkával, illetve a vasfüggöny lebontásával. De ez már a mához tartozik . . .

A zsinat másnapján először 1965-ben Salzburgban a müncheni Paulus-Gesellschaft rendezte meg a keresztények és marxisták találkozóját, amelyet aztán néhány évig más-más helyen megismételtek: 1966-ban a bajor Herrenschimseeben, 1967-ben a Prága közelében fekvő Marienbadban (Marianske-Lazne) tartották a szimpóziumot. Marienbadba mintegy 200 szakember – szociológus, filozófus, teológus, újságíró – érkezett Nyugatról és Keletről (kivéve a Szovjetuniót), mindegyik magánemberként. Magyarországról jelen volt Lukács József, a Világosság főszerkesztője, aki a szocialista rendszer liberalizálódásával egyre inkább szorgalmazta a katolikus-marxista párbeszédet, és (kevés halála előtt) az 1986-os budapesti találkozóknak is egyik fő szervezője volt. Ott volt Szigeti József marxista filozófus, Pákozdy László Márton, a budapesti Református Teológia professzora; katolikus részről pedig: Gál Ferenc és Szennay András a Központi Hit-tudományi Akadémiáról, Mihelics Vid és Rónay György a Vigiliától, valamint Saád Béla, az Új Ember felelős szerkesztője. A párbeszéd témája ez volt: "Alkotás és szabadság a humánus társadalomban." Igazában itt még inkább csak – a téma ürügyén – a keresztény-marxista párbeszéd lehetőségeinek és feltételeinek megvitatásáról volt szó.

Marienbadban az egyik marxista főszereplő a francia gondolkodó, Roger Garaudy volt, aki leghamarabb nyílt meg a keresztény perszonalizmus felé. Kacsaringós útja ismert: amikor már majdnem teljesen visszatért a keresztény hithez, ismét nagy fordulatot vett: a mohamedán valláshoz csatlakozott. Mindenesetre a volt marxista marxizmuskritikáját helytállóan tartjuk.³ Nem minden marxista-kommunista látta meg és leplezte le olyan könyörtelen őszinteséggel a rendszer szörnyűségét, a totalitarizmus emberellenességét és a zsarnokság pusztításait. Egy ideig a Gulág-sziget-csoport szerzőjének vészkiáltása is hasztalan volt.

Hiábavaló volt egyes kiábrándult marxista értelmiségiek leplező vallo-mása is, hiába az "új filozófusok" kommunistaellenessége; nemcsak naiv világiak, hanem egyháziak, katolikus gondolkodók sem vették észre a marxista ideológia félrevezető szempontjait. G. Fessard jezsuita (aki Marx és Hegel kiváló ismerője) világosan rámutatott már 1937-ben a katolikus-kommunista párbeszéd buktatóira, majd a zsinat utáni francia baloldali "progresszisták", a "marxizálók" és a "marxista társadalmi elemzést" alkalmazók illúzióira.⁴ Ugyanígy a francia püspöki kar is figyelmeztette a katolikusokat a veszélyre, miként pár évvel ezelőtt a Hittani Kongregáció két útmutatása a felszabadításteológiai megoldásúágaira.⁵ Mintha elég lenne az ember társadalmi-politikai felszabadítása ahhoz, hogy siettessük Isten országa

eljövetelét; mintha a "haladás" (milyen haladás? mi felé?) érdekében alkalmazni lehetne az "osztályharc" forradalmi (= erőszakos) eszközeit; mintha az igazságtalan struktúrákat nem a személyes bűnök hoznák létre; mintha az ember saját erejéből megszerezhetné az üdvösséget, amelyért a szép új világban nem kell a mennybe szállani, mert a "menny fog a földre leszállni". (Emlékezzünk Petőfi Az apostol c. költeményének utópiájára!)

VI. Pál pápa *Ecclesiam suam* kezdetű körlevele, amely pedig annyira sürgette az egyház párbeszédét minden szinten, prófétaí módon leleplezte és elítélte az ateista rendszereket. (Vajon egy idő után – egy évtizedes kísérletezés után – nem kellett volna megszívlelnie e szavakat az ún. Ostpolitiknak – a Szentszék "keleti politikájának" – is?)

"Kénytelenek vagyunk Mi is, mint Elődeink és mindazok, akiknek szívében fekszik a vallásos értékek megmentése, elítélni az istentagadó és egyházüldöző rendszereket, amelyek gyakran bizonyos gazdasági, társadalmi és politikai rendhez kapcsolódnak elválaszthatatlanul, és ezek közé tartozik egészen különleges módon az ateista kommunizmus. Egy bizonyos értelemben nem is mi ítéljük el ezeket az eszmerendszereket és az őket megtestesítő társadalmi-politikai formákat, amelyek ideológiájukkal harcolnak ellenünk, és gyakorlatilag elnyomnak bennünket; ők maguk ítélik el önmagukat. Valójában mi nem az ítélőbírák szavát hallatjuk, hanem az áldozatok panaszát. Ilyen feltételek mellett a párbeszéd igen nehezzé, hogy ne mondjuk lehetetlenné válik; bár még ma sem zárjuk ki *a priori* a párbeszéd lehetőségét azokkal a személyekkel, akik ezeket az eszméket vallják és ezekhez a rendszerekhez tartoznak. Annak, aki szereti az igazságot, a párbeszéd mindig lehetséges. De igen erősen fokozzák a nehézségeket olyan erkölcsi akadályok, mint a kellő vélemény- és cselekvési szabadság hiánya, vagy a szavak jelentésével való visszaélés: amikor a nyelvi kifejezés már nem az objektív igazság keresésére és közlésére irányul, hanem előre kiszámított hasznos célokat szolgál. Ezért az ilyen helyzetekben a párbeszéd helyett csak a hallgatás marad számunkra mint egyedüli lehetőség." (*Ecclesiam suam*, 105–107)

Hosszabb kommentár helyett⁶ most csak egy pontra szeretném felhívni a figyelmet: "*a szavak jelentésével való visszaélésre*", amely a keresztény-marxista párbeszéd egyik fő buktatója. Az okos megkülönböztetés (helyes filozófiai-teológiai szemlélet) hiánya eltéríti a hívőket a helyes cselekvéstől. Miről is van szó?

Először is a dialektikus és történelmi materializmus távlatában más a jelentése az embernek, a humánumnak, az ember kiteljesedésének, a sza-

badságnak, az igazságosságnak, a békének, mint a keresztény világnézetben és a krisztusi hit által ihletett szociális cselekvésben; mások az etikai értékek, amelyek a cselekvés normájául szolgálnak. A "Szabadság, Egyenlőség, Testvériség" jelszavai valóban alapvető emberi értékeket jeleznek (ezekre is elmondhatjuk, hogy "megkergült" keresztény értékek: vagyis egy bizonyos laicizált, szekularizált keresztény gyökerű forradalmi mozgalom tűzte őket zászlajára). De más volt a jelentésük a francia forradalom idején, mint mondjuk a magyar Tanácsköztársaság napjaiban vagy a sztálinizmus sötét korszakában.

*"... Haza . . . szabadság . . . hallod ezt? ó ember! messze fuss,
Mert ellenséged aki szól, zsarnok és háborus:
Mert minden édenek neve vad poklokat büvöl
S Kasszandra átkát gúnyosan visszáru verí föl.
Hazánk, harsan, s már durva harc dúlja a drága tájt,
S új tusa borzadt oka lesz, ha ki békét kiált.
Eszmét neveznek – és a föld bitókkal fölfakad;
Jövőt – és viszik halni, már a gyöngye fiukat;
Népjávat – s a nép új nyomort lát, újabb szenvedést;
Emberközösség: pompa-szó! de kerüld mint a kést;
Szabadság: ez még csábosabb; de vigyázz, ki ne mond,
Mert súlyosabb bilincsbe fogsz botolni majd, bolond!
Ó, varázs van a szavakon, hogy a Teljesedés
Fordítva értse mind . . ."*

(Babits: Szíttál-e lassú mérgeket? 1919)

Világos, hogy a leninista másképp érti az Igazságosság és a Béke szavakat, mint a keresztény; mindkettő a társadalmi elemzésről és a társadalmi feladatokról, végső soron az emberről alkotott felfogása szerint. Másképp értelmezi a revizionista marxista Heller Ágnes a marxista forradalmat és a keresztény forradalmi cselekvést, mint mondjuk az egyház szociális tanítása⁷; másképp a humánus, az ateista humanizmust valló Lukács József, mint a keresztény világnézetet valló filozófus⁸.

De még zavaróbb a helyzet, amikor az értelmezési horizontokon túl a kommunista rendszerben *megettévesztő stratégiaként* használják pl. a "Béke" jelszavát, illetve szervezik a békemozgalmat, beleértve a békepapi mozgalmat is. Hogy ennél az utolsó, konkrét példánál maradjunk: nem kell túlságosan sokat magyaráznunk, miről is van szó, hiszen tegnap még gyakorlatban volt ez az egyházi életet bomlasztó-bénító "béke"-stratégia. Világos, hogy valamennyien békét akarunk a pápával és minden hívővel, minden

jóakarátú emberrel együtt. De éppen a pápák újévi békeüzenetei fejtik ki, hogy milyen békéről van szó, hogy mik az igazi, igazságos béke feltételei. Más kérdés viszont, hogy a szovjet impérium miként manipulálta a béke-mozgalmakat, ill. hogy a Rákosi-időkből és később is (egészen az ÁEH feloszlásáig) a katolikus békepapi mozgalmat miként használták fel a papság és az egyház megosztására. Sőt: arra, hogy kifejezetten ártsanak az egyházi életnek, a lelkipásztorkodásnak, amikor pl. az "együttműködni" nem hajlandó papokat (szerzeteseket) félreállították, vagy állandóan át-helyezték az ifjúsággal foglalkozó dinamikus lelkészeket. . . Hogy "állami segítség nélkül", vagyis hatalmi eszközök nélkül nem sikerült volna létrehozni a papi békemozgalmat, illetve hogy az 1950-es párthatározat alapján politikai manipulációra használták fel a mozgalmat, azt már Gergely Jenő 1985-ben megjelent könyve is sejteni engedte, pedig még csak a féligazságot mondta ki (Miklós Imre lektorálta!): "Tagadhatatlanul külső, hatalmi támogatásra volt szükség ahhoz, hogy az egyházon belül jelentkező, együttműködni kész elemek látható és hallható demokratikus mozgalommá szerveződjenek. Állami segítség nélkül a püspökök felszámolták volna . . ." ⁹

Persze, hogy mennyire volt "demokratikus mozgalom" a papi béke-mozgalom, azt megint csak a szavak jelentésével való visszaélés távlatában kell látnunk. Úgy, ahogy "népi demokráciának" nevezték a diktatúrát, "felszabadításnak" a csatlós államok kialakítását. . .

Nem túlságosan pozitív tehát a tegnapi marxista-keresztény párbeszéd mérlege. Mivel a marxizmus széttöredezett, és legújában egészen vilá-gossá vált a lenini-sztálini marxizmus csődje, ügyelni kellene arra, amit már VI. Pál pápa *Octogesima adveniens* kezdetű, Roy bíboroshoz írt 1971-es levele tisztázni kezdett ¹⁰, amikor a "szocializmusokon" belül a marxizmus-leninizmus különböző értelmezéseit megjelölte: 1) a *praxis* (gyakorlat) szintje: osztályharc az emberi kizsákmányolás ellen; 2) politikai szint: a cél a politikai és gazdasági hatalom megszerzése és egy párt uralma; 3) *ideológiai* szint: a történelmi materializmus és az ateizmus ideológiáját valló világnézet (akár hatalmon vannak a kommunisták, akár nem); 4) végül, legenyhébb formában: *módszer* a társadalmi és politikai valóság elemzésére és átalakítására.

A tapasztalat azt mutatja, hogy ez az utóbbi "szint" volt a legmegejtőbb, főleg a harmadik világ országaiban, így a latin-amerikai felszabadítás-teológiaiakban és "forradalmi" gyakorlatban. A Hittani Kongregáció instrukciója tulajdonképpen nem tett mást, mint jobban kifejtette VI. Pál következő figyelmeztetését (*Octogesima adveniens* 34): "Jóllehet a

konkrétan megélt marxizmus változataiban meg lehet különböztetni ezeket az (előbb felsorolt) szempontokat és velük kapcsolatban a keresztény reflexió és cselekvés számára felmerülő kérdéseket, illuzórikus és veszélyes lenne, ha valaki elfeledné azt a köteléket, amely azokat gyökeresen összekapcsolja; tehát pl. elfogadni a marxista módszert (4. pont) anélkül, hogy tudatosítanánk kapcsolatát az ideológiával (3. pont); gyakorolni az osztályharcot (1. pont), és elfogadni annak marxista értelmezését, feledve azt a totalitárius és erőszakra alapozott társadalmi típust (2. pont), amelyhez ez a folyamat vezet." Lényegében ezeket az irányelveket ismételte meg 1977-ben a francia püspökök két dokumentuma a keresztény hit és a marxizmus viszonyáról, visszatekintve 30 év tapasztalatára, a marxista-keresztény párbeszéd és együttműködés pozitív és negatív szempontjaira.

2. Párbeszéd hívők és nem hívők között az etika alapjairól

A jelenkori kulturális és erkölcsi válságban hívők és nem hívők (marxisták és mások), keresztény vagy "szekularizált" humanisták egy bizonyos *konszenzusz* keresnek az etikai alapelvek és a humánus társadalom feltételeinek tisztázásában, kezdve az alapvető emberi jogoktól, a bioetika és környezetvédelem kérdésein keresztül, a szolidáris fejlődés és a világbéke kérdéseig. A Nem Hívők Titkársága (újabban Pápai Tanács) Poupard bíboros vezetésével, elsősorban P. F. Rodé buzgolkodására, 1981-ben körkérdést fogalmazott meg az "Evilági etika és hitetlenség" témakörben. Összesen 12 kérdésre bontották a témát. A világ püspökeitől, katolikus szakemberektől, egyetemi tanároktól és lelkipásztoroktól beérkezett válaszokat összegezték, majd az 1983-as ülésen még tovább megvitatták neves szakemberek részvételével. Most ennek a dokumentációnak az anyagát felhasználva¹¹ vázoljuk az etikai kérdések (erkölcsi értékek) körüli "konszenzus" eredményeit.

Szekularizálódás és etika

Mindenekelőtt a jelenlegi helyzet vázolásához tisztáznunk kell a szekularizálódás fogalmát, amelyet (P. G. De Rosa SJ nyomán) három szempontból vizsgálhatunk:

a) *Történeti*: jelenti azt az elvilágiasodási folyamatot, amely a középkor végén kezdődött, és a mai "kereszténység utáni" korhoz vezetett: felszabadulás az egyház "gyámkodása" alól, a lelki és politikai hatalom szétválása, eltávolodás a kereszténységtől és az egyháztól gondolkodásban és cselekvésben. Marx, Nietzsche és Freud nyomán ("a gyanú mesterei", Ricoeur

kifejezésével) kialakult a teljes evilágiság, szekularizmus, amely Isten, ill. a természetfeletti gyökeres tagadása, elvetése. "Semmi más, csak a Föld!" "Az ember számára az ember a legfőbb lény!" – Rögtön jegyezzük meg, hogy a zsinat (GS 36) elismerte a földi valóságok jogos autonómiáját, tehát a szekularizáció pozitív mozzanatát; ugyanakkor határozottan kizárta a szekularizmust, amely szerint "a teremtett dolgok nem függenek az Istentől, az ember a Teremtőre való tekintet nélkül rendelkezhet velük". Hiszen "a teremtmény a Teremtő nélkül a semmibe zuhan"; "ha Isten feledésbe merül, maga a teremtmény érthetatlenné válik." Persze, a helyesen felfogott transzcendencia nem jelenti azt, hogy Isten vetélytársa az embernek, hanem éppen az ember teljes (isteni) kibontakozását biztosítja. "Isten dicsősége az élő ember." (Irénéusz)

b) *Filozófiai-teológiai* jelentés: ez a történeti fejlődés kettős irányának felel meg. Egyrészt az evilági valóságok jogos autonómiáját állítja és igazolja azzal, hogy a teremtés helyes eszméjére hivatkozik: Isten a teremtett valóságoknak megadta a saját önállóságukat, "természetüket" létfokozatuk szerint; az embernek pedig az akaratszabadságot, hogy önmagát határozza meg: befejezve a teremtést, befejezze önmagát is. A világ – paradox módon – éppen mivel létében és működésében teljesen Istentől függ, azért autonóm, vagyis önfelelüléssel "elfejlődik". Ugyanígy – más síkon – az ember a kegyelemtől függve szabadon határozza meg magát. Isten nem a teremtmények helyett cselekszik, hanem cselekvőkké teszi őket: "Dieu fait se faire les choses." (Teilhard de Chardin) Viszont az ateista humanizmus, a teljes immanenzizmus (szekularizmus) ideológiája, akár szcientista vagy pozitivista, akár metafizikai meggondolásokra támaszkodik, nem felel meg az igazságnak, a keresztény világnézetnek. Ennek illusztrálására egy idézet Heller Ágnestől¹²:

"Az emberi emancipáció az ember önfelszabadítási folyamata mindenfajta transzcendenciától. A 'nembeli lényeg' elidegenedtségének felszámolása az az út, mely ehhez az emancipációhoz vezet. Ezért harcolnak – mint láttuk – forradalmi marxisták és forradalmi keresztények egyaránt. A szent család titka azonban – valljuk Maxszal – a földi család. Ha az emberi emancipáció megvalósul – és föltéve, hogy megvalósul –, az embereknek nem lesz többé szükségletük arra, hogy higgyenek bármiféle transzcendenciában. Ha az emberek tudatára ébrednek annak, hogy sorsukat maguk irányítják, hogy értékeiket maguk alkotják és választják – és ennek csak akkor ébrednek tömegesen tudatára, ha sorsukat valóban maguk irányítják, ha értékeiket valóban maguk választják –, akkor nem lesz többé vallásos

szükségletük, és isten vagy az istenek léte vagy nem léte irreleváns kérdéssé válik számukra."

c) *Szociológiai* értelem: "szekularizáció" jelenti a vallás, ill. vallási intézmények kiszorulását a közéletből, a vallás privatizálódását, a vallási közömbösséget a családi, társadalmi, politikai életben; a törvényhozásban az etikai elvektől való eltávolodást és "laicizmust". (Ehhez kapcsolódik az egyházi vagyon "szekularizálása", az intézmények, iskolák államosítása stb.)

Mindez természetesen felvet számos *etikai kérdést* a szekularizált társadalomban, a laikus-liberális állam politikájában: az abortusz legalizálásától és gyakorlatától, a sajtótörvényen keresztül, az iskolai hitoktatásig. Világos, hogy a szekularizált társadalmi-politikai gyakorlat összefügg a világnézettel, vagyis az előző pontban vázolt teljes evilágisággal. Mert hol vannak végül is az etikai támpontok, miben lehetséges az etikai konszenzus? Az újabb immanentista filozófia ugyanis, amely a történetiséget alapkategóriának fogadta el, tehát az ember és világa meghatározójának, nemcsak az isteni támpontokat (kinyilatkoztatást) küszöböli ki, hanem az "emberi természetre" alapozott természetjogot és természet törvényt is megkérdőjelezi, ami pedig a katolikus etika alapjául szolgált. Bár az is igaz, hogy a nürnbergi pertől kezdve, az emberi jogok egyetemes nyilatkozatán és más nemzetközi jogi szerződéseken keresztül, a tendencia ismét egy bizonyos természetjog/természet törvény elfogadása felé mutat. Sokan éppen az emberi jogok egyetemesen elismert "értékeit" jelölik meg kiindulópontul a hívők és nem hívők etikaikonszenzus keresésében. Éppen ezért nem hívők is elismeréssel szólnak a pápa és a Szentszék nemzetközi tevékenységéről, az ENSZ-ben vagy más nemzetközi fórumokon elhangzott pápai megnyilatkozásokról, a fejlődés, az igazságosság és a béke ügyéért kifejtett erőfeszítésekről.

Paulo Evaristo Arns brazil bíboros a Nem Hívők Titkársága 1983. márciusi teljes ülésén beszámolt a Sao Paulo-i Katolikus Egyetemen folytatott, *hívők és nem hívők közötti etikai párbeszéd*ről. Kiindulópontnak éppen az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációját vették, amikor keresték a konszenzust a gyakorlati cselekvéshez, az emberi értékek konkrét társadalmi megvalósításához. A társadalomtudomány szakembereivel folytatott megbeszélésen – mindig szem előtt tartva az emberi személy alapvető méltóságát, anélkül, hogy kifejezetten hivatkoztak volna Istenre, amikor az erkölcsi kötelezettségeket meg akarták alapozni – megvitatták a liberális társadalmak egyéni jogait, a modern világ társadalmi-közgazdasági jogait, a népek jogait planetáris távlatokban. A résztvevők hamar egyetértettek abban, hogy elvi síkon lehetetlen a széleskörű konszenzus; nem elég felso-

rolni az emberi jogok listáit, hanem a konkrét helyzeteket is figyelembe kell venni. Különben az Emberi Jogok Nyilatkozata már bizonyos konszenzust, egyetértést fejez ki. Ezek alapján hívők és nem hívők megvitathatják a konkrét kötelezettségeket az adott helyzetekben, megjelölhetik azokat a feladatokat, amelyekkel csökkenthetik a távolságot az eszmény és a valóság között, tehát tisztázhatják: hogyan lehet kidolgozni konkrét közös akció-programokat, hogy az emberi jogokat beépítsék a törvényhozásba, illetve a gyakorlatban megvalósítsák . . .

A második megbeszélést Sao Paulóban (a Katolikus Egyetemen) a biológia, a genetika és a fizika szakembereivel folytatták. Az atomkutatás és az atomenergia békés, ill. háborús felhasználása; a genetika hasznosítása új növények létrehozásához, ill. a génmanipuláció emberi egyedeken stb.: mind-mind súlyos etikai kérdéseket vet fel. Milyen etikai "kódexhez" kell igazodni a tudományos kutatásban és a technikai vívmányok alkalmazásában? Kétségtelen: a hívőknek részt kell venniük a kutatásban és az emberi fejlődés előmozdításában. A keresztény hit, az evangéliumi erkölcs nemcsak tilalomfákat állít fel, hanem – elsősorban – előrelelendít, mert a világ végső átalakulásába és feltámadásunkba vetett reménység arra sarkall bennünket, hogy humanizáljuk a hominizált világot, hogy majd ezt az emberivé tett világot – elsősorban is a dráma főszereplőjét, a szabadon alkotó és szerető embert – istenivé alakítsa az isteni Lélek. Arns bíboros Teilhard de Chardint idézte: "Egyre inkább biztos vagyok abban, hogy a keresztény reneszánsz első megnyilatkozásait észleljük, melynek az a hivatása, hogy teljesen meghódítsa a világot, jobban, mint kétezer évvel ezelőtt az evangélium első elterjedésekor. A Krisztusba vetett hit, a világba vetett hittel szintézisbe hozva, úgy érzem, ellenállhatatlan szellemi energiákat képvisel: minden jelenleg lobogó lángnál erősebb Tűz!"

Igazában itt van a *lényeges különbség* az evilági humanizmusok (marxizmus, pozitivizmus, szcientizmus, pragmatizmus) és a keresztény etika, a teljes humanizmus között: *a motivációban* (indítékokban), amely lendületet ad a cselekvéshez, mert értelmet, célt ad – végső Célt – az emberi kalandnak. És főleg: az emberi szívet átalakító Lélek kegyelme képessé tesz bennünket a különben lehetetlen testvéri szeretetre. A keresztény az emberi személyt (így az etikai értékeket és elveket is) Istenhez, Krisztushoz való viszonyában szemléli: minden ember Isten teremtménye, Isten képmása, az Atya gyermeke, Krisztus testvére és örök életre hivatott lény. Az ember, akivel "erkölcsösen" vagy "erkölcstelenül" bánok (az alaptörvény a szeretet!), Istent, Krisztust képviseli, ahogy Máté evangéliuma az utolsó

ítélet leírásakor hangsúlyozza: "Amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek!" (Mt 25,40). Szent János levelében pedig ez áll: "Aki nem szeret, nem ismeri Istent, mert az Isten Szeretet . . . Aki nem szereti testvérét, akit lát, Istent, akit nem lát, hogyan szerethetné? Ezt a parancsot kaptuk tőle: Aki szereti Istent, szeresse testvérét is!" (1Jn 4,8 és 20–21)

Persze, a mai szekularizált ember idegenkedik attól, hogyha valaki a teizmus (istenhit) vagy tételes (kinyilatkoztatott) objektív erkölcsi normák alapján szól hozzá az etikai problémákhoz. Nem az isteni jutalmazás vagy büntetés a motívum, nem is az újkantiánus elv, mely szerint a becsületes, erkölcsös életnek az erény az immanens jutalma. Úgy kell élnünk érényesen, "mintha Isten nem létezne", tehát kiteljesíteni emberségünket és másokét, hogy élvezhessük mint érett személyek életünk gyümölcseit már most és majd az eljövendő életben. Vagyis a jutalom-büntetés motívuma nem valami külső ráadás földi életünkhöz, hanem belső kapcsolat van a kettő között. Az imát és az önmegtagadást is – mondják a hívők, akik részben elfogadják ezt a szemléletet – nem külső parancs követeli meg, hanem az élet cél felé törő kibontakozása. Ez a szemlélet inkább az angolszász erkölcsfilozófusok által befolyásolt tendenciát jellemzi. Egy bizonyos szubjektivizmus és pozitivizmus ellenében tisztázni kell az objektív erkölcsi normák mibenlétét, hiszen szakadék van az "erkölcsök" (tényleges erkölcsi konszenzus) és az értékek, illetve azok igazolása között, az objektív értékek és a lelkiismeretek szubjektív értékítélete között.

Konszenzus felé?

Az a tény, hogy nincs egyetértés bizonyos etikai-erkölcsi kérdésekben, még nem jelenti azt, hogy nincsenek életet védő *objektív törvények*, amelyek érvényesek akkor is, ha nem tartják meg őket. Az a tény, hogy egyesek nem látnak rosszat a házasságtörésben vagy a hátrányos faji megkülönböztetésben, még nem jelenti azt, hogy ezek a "törvényszegések" nem ártanak a házasságnak vagy az emberi közösségnek. Miként az a tény, hogy az emberek nem tudták: a vitaminhiány ártalmas szervezetüknek, nem akadályozta meg szervezetük romlását. Ha az egyéni lelkiismeretek különböző értékítéleteket alkotnak, és más-más éreznek kötelezőnek, nem jelenti azt, hogy a velük született premisszák, ill. a hagyományos etika, amelybe beleszülettek, és amelyben nevelkedtek, csak számukra érvényes normák, vagyis kétségbe kell vonnunk az erkölcsi ítéletek egyetemességét és objektivitását (tárgyi érvényét). A nehézkedés törvénye objektíven igaz volt Newton felfedezése előtt is.

Igazában véve a törvények felismerése és igazolása a probléma. A moralitás bizonyos objektív igazságokat, normákat feltételez, mégha a lelkiismeret a konkrét szituációban (számos kulturális, szociális, pszichológiai, vallási tényező összejátszása folytán) más és más módon érzi is magára kötelezőnek a törvényt. Miként a keresztény hit igazságait, úgy az erkölcsi igazságokat sem ragadhatja meg az ember pusztá értelmi megismeréssel; számolni kell a szív felkészültségével és készségével is. Ezt hirdette Newman bíboros: az alázatos és készséges szív alkalmas a jó és az igaz megragadására, az egyenes lelkiismeret ítélete helyes, a gőg és az elbizakodottság, illetve az önzés elvakulttá tesz, és megkeményíti a szívet.

Az angolszász empirizmuson és pozitívizmuson már túljutottunk. De problémát jelent az, hogy mi az állandó az esetleges, a történeti változásban, mi a közös a különböző erkölcsi magatartásformákban, az egyes népek "erkölceiben" és etoszában. A joggyakorlat vagy a társadalmi intézmények leírásában is a tények egyszerű kijelentésén túl szükség van az igazság meghatározására is. A sokat bírált "természettörvény"-ben, amint erre Herbert Hart rámutatott, megtalálható a *bon sens*, egy bizonyos józan erkölcsi érzék magva; ki lehet fejteni annak minimális (egyetemes) tartalmát. A felnőtt és normális személyek gyakorlati erkölcsi értékítéletei egyetemesíthetők, tehát több kérdésben lehetséges egy bizonyos etikai konszenzus, azon túl, hogy mindenki elfogadja e formális ítéletet: "A jót tenni, a rosszat kerülni kell."

A mindennapi életben – és a politikában is – nem fekete-fehér a valóság: van jó is, rossz is, kompromisszumok születnek, hiszen különböző értékek vonzása és érdekek egyeztetése bonyolulttá teszi az erkölcsi értékítéletet és a felelősségteljes döntést. Tulajdonképpen egyesek azt javasolják, hogy a konkrét értékítéletekből és döntésekből kell kiindulni, hogy eljussunk valami közös nevezőre a jó és rossz tartalmának, objektív normáinak meghatározásában. Nem pusztá empirizmus ez, hanem egy bizonyos alapvető bizalom az emberi "becsületességben", az emberiség erkölcsi hagyományának "bon sens"-ában, konszenzusában. Naponta újabb és újabb lelkiismereti helyzetek elé állít bennünket az élet: a kábítószer és a terrorizmus, az abortusz és a bioetika számos kérdése (a mesterséges megtermékenyítéstől az eutanáziáig), az igazságos forradalom vagy önvédő háború stb. dilemmái között sokszor gyors erkölcsi állásfoglalásra van szükség. A modern élet teszi újra időszerűvé az etikát!¹³

A Nietzsche-szakértő francia jezsuita, Paul Valadier, aki a Nem Hívók Titkársága 1983-as ülésén figyelemre méltó előadást tartott e problémáról,

legújabbban *Inévitable morale (Elkerülhetetlen morális)* c. könyvében bővebben kifejti akkor vázolt elgondolásait.¹⁴ Túljut a nihilizmuson és a relativizmuson; ugyanakkor elfogadja a nietzschei és marxi ellenvetéseket az objektivizáló és "dogmatikus" vagy extrinszecista (külsőlegességre alapozó) morál ellen. A páli és hegeli kategóriákat elemző G. Fessard¹⁵ nyomán – a férfi és nő, ill. szolga-úr "dialektikát" alkalmazva az ember természetes és történeti létének értelmezésében, illetve a keresztyén hit természetfeletti távlatában – megmutatja, hogy a modern kort jellemző *történetiség elfogadása* és helyes értelmezése nem vezet erkölcsi relativizmushoz.

Miről is van szó? Súlyos kérdésről, és ez már a keresztyén antropológia és történelemfilozófia metafizikai szempontjait is érinti. Lehet-e egyáltalán abszolút és egyetemes erkölcsi alapelvekről (normákról) beszélni, vannak-e változatlan erkölcsi igazságok, és ha igen, hogyan lehet ezt igazolni a materialista-pozitivista ideológiával, világnézettel szemben? A történelem a változó helye; ha az ember történelemben sodródik, ha kultúrája és jogrendje, szokásai változnak, hol vannak az "örök értékek", az egyetemesen érvényes értékek? Van-e abszolút a történelemben, kultúrában, erkölcsben?

P. Valadier válasza igenlő, szemlélete optimista, mégha első látásra – amikor elfogadja a "gyanú mestereinek" kritikáját – aggasztóan "pozitivistának" tűnik is. Mindjárt – első megnyugtatóként – idézhetjük vele együtt Eric Weil ironikus megjegyzését azokkal az egzisztencialistákkal kapcsolatban (ilyen volt az ifjú Sartre is), akik úgy vélték, hogy az ember abszolút szabadsággal rendelkezik, teljesen önmaga teremti meg önmagát, és végül is nem más, mint amivé szabadon teszi magát, illetve amit tesz. Ezek úgy képzeltek el, hogy az "ember csupaszon és üresen belép az értékek áruházába, hogy kiválassza, ami neki tetszik, anélkül, hogy tudhatná, hogy mi is kell vagy mi nem kell vállalkozásához". Ez a szabadság fikció, nincs konkrét jelentősége, elvonatkoztat az ember adott helyzetétől, másokhoz való viszonyától, céljától. Az ember mindig beleszületik egy bizonyos erkölcsi hagyományba (a primitívek rokonsági viszonyától a mai társadalom viszonyhálózatáig), amelyet többé-kevésbé magáévá tesz öntudatlanul is: igazodik népe bölcsességéhez, bizonyos társadalmi szerepet játszik, cselekvési modelleket és "divatot" követ "erkölcei"-ben is. Már azzal is, hogy többé-kevésbé magáévá teszi az illetlen szabályait. A közösségi élet szám-talan tekintetben befolyásolja magatartását, értékítéleteit, erkölcsi döntéseit. És így máris egy bizonyos "konszenzushoz" igazodik. Ezen túl, mint már jeleztük, a nemzetközi joggyakorlat és törvényhozás, az emberi jogok

deklarációi és különféle nemzetközi egyezmények is egy bizonyos *mini-mális etikai konszenzus* felé mutatnak. De mindez még nem ad megnyugtató választ kérdéseinkre, hiszen naponta tapasztaljuk a véleménykülönbségeket és értékítéleteket pl. az abortusz vagy a halálbüntetés kérdésében, illetve a bioetika számtalan kérdésében.

Anélkül, hogy rögtön a keresztény hit abszolút-mozzanatát hívnánk segítségül, pusztán *a helyes racionalitás síkján* is előre léphetünk, ha Valadier-vel jobban szemügyre vesszük a történelem és az erkölcs közötti mély viszonyt, ill. a már említett kettős "dialektikát". A történelem valójában nem a változások vég nélküli és rendezetlen sora, nem az a folyó, melynek áramába (Hérakleitosz megfigyelése szerint) kétszer nem léphetünk bele, hanem az a mezőny, amelyben felmerül vagy megnyilatkozik valami rejtett (latens) abszolút. Paradox módon: a történelem nem a relatívum, hanem éppen az abszolútum megnyilvánulásának helye. Hogyan lehetséges ez? Szerintem Valadier burkoltan hegeli eszmékre hivatkozik, de igazolása végső fokon csakis a keresztény hit távlatában helytálló; tehát a történelemben azért van "irány", mivel az Abszolútum belépett az időbe, és így annak értelmet, vagyis jelentést és célt adott.

Ha nem fogadjuk el a hegeli Abszolút Szellemet, akkor pusztán racionális síkon nem igazolhatjuk Valadier tételét. A keresztény Kierkegaardral elfogadjuk: a hívő szerint a pillanat az örökkévalósággal kapcsol össze; a szabad döntés a "kegyelmi pillanat". A hívő "Krisztus kortársa" lesz. Az ember a történelemben, a relatívum folyamatában úgy találkozik az Abszolútummal, hogy Isten hívására igent mond. Azért, mert Krisztus eljövetele miatt az emberi történelem üdvtörténet lett, és minden az eszkatologikus (végső) kifejtés felé mutat, amikor majd beteljesednek Isten ígéretei, és a vajúdó mindenség (Róm 8), az ember természetes és természetfeletti drámájának színhelye is részesedik a megváltott emberek dicsőségében. Nem az elvont Abszolút Szellem, hanem a meghalt és feltámadt Krisztus Lelke működik a történelemben. Ez a Szentlélek az új Szövetség alaptörvényének, a szeretetnek a Lelke. Így van jelen a történelemben az erkölcsi "Alapelv", a legfőbb törvény, az Isten- és emberszeretet kettős-egy törvénye, amelyet most már nem kőtáblákra vésnek, hanem a Szentlélek írja a hús szívekre. (Vö. 2Kor 3,3)

Mindezzel azt is állítjuk, hogy – jóllehet az emberi lelkiismeret eljut bizonyos törvények felismerésére, tehát lehetséges egy bizonyos konszenzus a "természet-törvény" alapján –, igazában csak a kinyilatkoztatott evangéliumi erkölcs adhat teljesen biztos támpontokat a szabad és felelős

döntéshez. De az evangéliumból sem olvashatunk ki kész recepteket az egyéni vagy politikai döntésekhez; a konkrét szituáció, különböző értékek hívása, új problémák felmerülése a technika és az embertudományok folytán stb., újabb és újabb reflexióra ösztönzik a gondolkodókat. *Az egyetemes alapelveknek* vagy *az szeretet alapelveinek* konkrét alkalmazása mindig próba elé állít bennünket. Az isteni hívás és különböző értékek hívása, illetve a történelmi valóság kihívásai (a gonosz szellem kísértései) közepette kell előrehaladnunk a Lélek sugallatát (lelkiismeretünk szavát) követve, mindig készen a teljesebb (erkölcsi) igazság elfogadására és megvalósítására. Mindig tudva azt is, hogy a célt megcélözva is kevesebb az, amit megtettünk, mint amit akartunk.

* * *

Befejezésül idézem a Nem Hívók Titkársága 1983-as nemzetközi közvéleménykutatásának összefoglalását.¹⁶

Az egyház történelme során igyekszik találkozni minden emberrel és az egész emberiséggel, földi zárandoklásuk minden szakaszán. Az értékek keresése, amely oly drámaivá vált korunkban, a hívő számára azt jelenti, hogy az emberek lelkiismeretük mélyén, öntudatlanul is kapcsolatba kerülnek Istennel, hiszen az Igazságot keresik. Az egyház tudja, hogy az értékeket kereső embert "tudtán kívül is mintegy az Isten keze vezérli, azé az Istené, aki a mindenséget létben tartja, ő teszi a dolgokat azzá, amik" (GS 36). Azt vallja az egyház, hogy "a Szentlélek mindenkinek módot ad arra – Isten tudja, miképpen –, hogy a húsvét titkában részesedjék", hiszen minden jószándékú ember szívében "láthatatlan módon működik a kegyelem" (GS 22).

Ezért a *keresztények keresik a párbeszédet* minden emberrel, hívőkkel és nem hívőkkel egyaránt, magukévá téve az emberek örömét és reményét, szomorúságát és gondját (vö. GS 1). A párbeszéd alapja maga az ember (vö. GS 12), a maga egységében és teljességében, aki test és lélek, akinek szíve és lelkiismerete, értelme és akarata van (GS 3), aki Isten képmása és Istennel való életközösségre hivatott Krisztusban (GS I. rész, 1. fejezet).

A keresztények és nem hívők között az egyetértés és az együttműködés akkor válik lehetővé, amikor közösen elismerik az emberi személy méltóságát, amikor a társadalmi igazságosság, a személyes szabadság és szolidaritás, az életminőség, valamint a népek közötti béke és kiengesztelődés, az elnyomott és szegény országok megsegítése, a kisebbségek jogainak és a nemzeti kultúrák védelmének értékeit, vagy az orvosi etika és környe-

zetvédelem bizonyos követelményeit közösen elismerik. Az emberi jogok védelmében a párbeszéd és az együttműködés az egyén és a társadalom javára válik.

Ugyanakkor a keresztény tudja, hogy – éppen az antropológiai és teológiai horizontok különbözősége, valamint a fogalmak (eszmények) bizonyos kétértelműsége miatt – mindig lesznek bizonyos eltérések a gyakorlatban. Így az igazságosság és a béke felfogásában más lesz annak az álláspontja, aki elfogadja a demokratikus értékeket, mint azé, aki bizonyos forradalmi célok megvalósításáért minden (még erkölcstelen) eszköz használatát is jogosultnak tartja. A párbeszédben mindig tisztázni kell a használt fogalmakat, azok tartalmát. Vannak olyan helyzetek, ahol a párbeszéd kétértelmű vagy egyenesen lehetetlen: ahol hiányzik az egyik (hívó) fél szabadsága és egyenlő esélye. (Ezt hangoztatták egyébként vatikáni részről az 1986-os budapesti szimpóziumon.)

Minden erkölcsös eszközt fel kell használnunk, hogy építsük a "szeretet civilizációját".

1) G. Marcel, *L'Homme Problématique*, 1955, 26

2) H. de Lubac, *Le drame de l'humanisme athée*, 1944; vö. Szabó F., *Az ember és világa*, 1974, 12kk. – *Az emmauszi úton*, 1987, 43kk. (Istenhit és istentagadás.)

3) R. Garaudy, *L'Alternative*, 1972, és *Parole d'homme*, 1975; vö. Szabó F., *A szeretet hullámhosszán*, 1977, 203kk.

4) G. Fessard SJ, *Le dialogue catholique-communiste est-il possible?* 1937. – *Chrétiens marxistes et théologie de la libération*, 1978 (főleg J. Girardi "marxista" elhajlását elemzi és bírálja). – *Église de France, prends garde de perdre la foi!* 1979.

5) Vö. Szabó F., "A felszabadulás teológiája", in: *Lélekben és igazságban*, 1986, 121kk. Az 1984-es és 1986-os dokumentumokat ismerteti még Gál Ferenc L. Boff Miatyánk. c. könyvéhez írt bevezetőjében ("A felszabadítás teológiája"), 25kk. (Ecclesia)

6) Lásd: Szabó F. "Marxizmus és kereszténység", in: *Lélekben és igazságban*, 127–145. Itt alaposabban megvitattam a marxizmus és a kereszténység párbeszédének lehetőségeit és feltételeit. Hogy a tanulmány mennyire "talált", az a tény is mutatja, hogy az ÁEH cenzúrája e tanulmány miatt nem engedte terjeszteni Magyarországon ezt a könyvemet.

7) Heller Ágnes, "Che Guevara és Camilo Torrez találkozása". (Marxista etika, keresztény etika és társadalmi forradalom.) *Vigilia*, 1971. október, 678kk.

8) Lukács Józseffel folytatott vitámat lásd: "Az ateizmus – humanizmus?" in: *A rejtett Isten útjain*, 1980, 117–137. Vö. még: Lukács J., "A párbeszéd néhány kérdése és az erkölcs", in:

Világosság 1986/11, 665–675. – Lásd még az 1986-os budapesti keresztény-marxista szimpozium anyagát: Gesellschaft und Ethische Werte, UKI, 1989.

9) Gergely Jenő, A katolikus egyház Magyarországon 1944–1971, 1985, 96–97.

10) Vö. Szabó F., Lélekben és igazságban, 14kk.

11) Paul Poupard, La morale chrétienne demain, 1985. Egyes válaszokat közzétett a Titkárság Ateizmus és párbeszéd c. többnyelvű folyóirata, így pl. Lékai László bíborosét franciául az 1983/1. számban. (Magyar szövege: Magyar Kurir, 1983, 4. 16.) Mostani ismeretémhez nemcsak az összegező francia könyvet használtam fel, hanem valamennyi, a közgyűlésen elhangzott előadás szövegét (kéziratban).

12) Heller Ágnes, a 7) jegyzetben idézett cikk, Vigilia 1971/10, 684–685.

13) Vö. G. Angelini, "Ritorno all'etica?" in: Il Regno-attualità 14/90, 438–449. A milánói etikaprofesszor alaposan dokumentált tanulmánya az 1989. dec. 5. és 7. között megrendezett kongresszusra készült beszámolóinak. A megbeszélések témája ez volt: "Erkölcs, vallás, politika a mai Olaszországban". Ez a tanulmány több ponton "metszi" jelen cikkemet.

14) Paul Valadier, Inévitable morale, Seuil 1990.

15) Lásd: G. Fessard SJ, De l'actualité historique I–II. köt. Desclée De Brouwer 1959. Az első kötetben P. Fessard összegyűjti és továbbfejleszti korábbi elméleti-módszertani tanulmányait, a II. kötetben a keresztény progresszizmussal és a munkáspapok kérdésével foglalkozik. Legfontosabb tanulmánya: "Esquisse du mystère de la société et de l'histoire", I, 121–175.

16) Paul Poupard, La morale chrétienne demain, 11. jegyzet, 220–221.

Morel Gyula

KERESZTÉNY ÉRTÉKEK A SZEKULARIZÁLT VILÁGBAN

Az ember képtelen nem értékelní, hiszen minden döntése és cselekedete feltételezi, hogy valamit (tudatosan vagy tudat alatt) fontosnak, magasrangúnak, cselekvésre érdemesnek, kívánatosnak – egyszóval értékesnek tart. Így az ember szüntelenül az értékek csodálatos, de bonyolult világában él, melynek csak két *dimenziójával* tudunk foglalkozni jelen tanulmányunkban.

Könnyű felfedezni az értékek világának viszonylagossági dimenzióját, főleg a térben és az időben szembeszökő különbségek alapján: más értékek vannak érvényben "nálunk" és "másoknál", "ma" és "régen". – Nem volna

becsületes ezt a jelenséget azzal elintézni, hogy ez csak "alacsonyabbrendű" értékekre vonatkozik. Hiszen értékrendszerünk sarkalatos pontjait is a (főleg gyermekkori) szocializációs folyamat által környezetünk, végső fokon társadalmunk közvetítette számunkra, sajátos kultúrájának pecsétjét nyomva mind tudatosabbá váló felfogásunkra.

Ezen a horizontálisnak nevezhető dimenzióon mintegy merőlegesen emelkedik azonban az értékek világának egy másik, transzcendens dimenziója is. Ennek lényegét a hit, személyes, szilárd meggyőződés alkotja, mely abszolút, végső értékekre vonatkozik, vagyis személyekre, cselekményekre vagy magatartásokra, melyeket mindentől függetlenül, minden megszorítás, feltétel vagy fenntartás nélkül fontosnak tartunk. Ezeket is a szocializáció folyamán ismerjük meg és tesszük magunkévá, de – keresztény meggyőződésünk szerint – a kegyelem és a személyes szabadság összjátéka folytán mintegy beemelve a transzcendens, minden társadalmi közvetítést túlszárnyaló dimenzióba.

Sokat vitatott és empirikus tudományok segítségével nem eldönthető kérdés, hogy léteznek-e *értékállandók*, vagyis értékek, amelyek az emberiség történelme folyamán mindig és mindenütt érvényben voltak és lesznek, ha torz, kezdetleges vagy magasrendű formában vagy más és más értelmezésben is. Ha azonban a feltevés elvi és általános síkjától eltekintünk, talán nem is olyan nehéz indikátorokat felfedezni, melyek ilyen irányba mutatnak. Nem volt-e élményszerű az a messzemenő egyetértés a forradalom lényegi céljaira, a szabadságra, az igazmondásra és más emberi jogokra nézve, mely 1956 őszén Magyarországon nyilvánvalóvá vált? Nem gyakorolt-e mély benyomást minden megfigyelőre, hogy az 1989-es európai események során egyszerre minden valamelyes jószándékú és elfogulatlan ember tudta, mi a helyes és mi nem a lényegre nézve? – Keresztény világnézetű ember számára nincs ebben semmi meglepő: miért ne szöknének szárba a teremtésben elvetett ige-magok (*logoi szpermatikoi*) mindig és mindenütt újra, ahol és amikor a körülmények ezt a kibontakozást és megnyilvánulást nem akadályozzák meg?

Teremtésen a világnak egy bizonyos, adott berendezését is értjük, mely egy annak megfelelő értékrendet is megszab: az emberi segítségre szoruló ember és a határok között mozgó természet világa meghatározza a szeretet értékét a gyűlölettel, az igazságosság értékét az igazságtalansággal, a felelősség értékét a felelőtlenséggel szemben, és így tovább. A teremtés értékrendje nyilván egyetemesen érvényes az emberi világra. A keresztény értékek ezt differenciálják, felbontják, részletezik, értelmezik és alkalmazzák,

éspedig már egy bizonyos vallási formában. Ám ezek a levezetések két irányban is veszélyt rejtenek magukban. Mindenekelőtt az világos, hogy abszurdításokhoz vezethetnek. Erre nemcsak a keresztény múlt sötét pontjai szolgáltatnak példákat (pl. vallásháborúk, pápaság története, inkvizíció, boszorkányüldözések), hanem a jelen is (pl. a "People's Temple" szekta 900 tagjának kollektív öngyilkossága vallási motívumból 1979-ben, vagy egy Sátán-sekta 30 emberáldozata Mexikóban az 1980-as években). – A másik veszély az "agyonrésztetezésben", túlkifinomításban, és ezzel összefüggésben (adott esetben) a helyes értékskála feje tetejére állításában rejlik. Ezen a téren sem csak a "sötét" középkornak volt – mai ember számára oly nehezen érthető módon – fontos a kérdés, hány angyal fér el egy tű hegyén. Még a 20. században sem volt ritka pl. zarándokházak lelkes pásztoraival és hívekkel találkozni, akik számára "Szent Antalka" fontosabb volt, mint a kereszténység alapítója és lényege; moralisták a böjti előírások furcsa részletein többet lovagoltak, mint az igazságosság és a szeretet viszonyán, és még 1990-ben is megosztotta az osztrák püspöki kart az a téma, hogy lányok ministrálhatnak-e vagy sem.

Egy ilyen, ismereteim és véleményem szerint túlcitált, részben torz skálájú vallási értékrend-világba tört be – főleg a kereszténységtől félmjelzett társadalmakba – a *szekularizáció*. A sokrétű fogalom értelmezésével és elemzésével gazdag vallásszociológiai irodalom foglalkozik. De elég itt röviden emlékeztetni néhány történelmi forrására és társadalmi hátterére, hogy jobban megértsük értékromboló és értékrendet változtató kihatásait.

A leghatásosabban az ún. felvilágosodás angol, francia és német gondolkodói harangozták be a 17–18. században a hagyomány és tekintély relativizálását és egy új, személyesen megokolt gondolkodás feltörését. 1769-ben kezd el pörögni az első fonógép, elindítva az ún. ipari forradalmat, és következményeként a saját törvényszerűségekkel működő ipari társadalmak kifejlődését. A falvak lakossága gyorsuló ütemben költözik át a városokba, ahol a társadalmi kontroll lényegesen erőteljesebb az emberi magatartásra nézve (a vallási magatartást is beleértve), mint faluhelyen. Az elterjedt analfabétizmust leváltja a széles tömegek írni-olvasni tudása, és a tömegtájékoztató eszközök információkkal árasztják el a társadalmak tagjait. A technika ugrásszerűen fejlődik, határtalannak vélt lehetőségeinek megélése kialakítja a "varázslat alól feloldott világot" (Max Weber).

Igen sokféleképp lehet elemezni és értelmezni a tényt, hogy a fent említett folyamatok a vallás gyöngüléséhez, a keresztény egyházak társadalmi súlyának csökkenéséhez vezettek. (Tekintsünk itt el egyelőre a na-

gyon izgalmas, de bonyolult kérdéstől, hogy a ténymegállapításban mit jelent pontosan a "vallás" és "az egyházak társadalmi súlya", vagyis hogy mi ment veszendőbe, mi maradt meg, és mi szabadult fel vagy tisztult meg a szekularizációs folyamat eredményeként. A kérdésre még részben visszatérünk.) Az egyik, jelen gondolatmenetünkbe vágó következtetés az, hogy a keletkezett krízis rossz osztályzatot jelent a vallás konkrét formái számára, melyek az idők változása előtt megfelelők lehettek, az új, modern világba azonban láthatóan nem illenek bele – egy következtetés, melyet XXIII. János pápa levont, amikor a II. vatikáni zsinat programjára az "aggiornamento", a "napi árfolyamra hozás" feladatát tűzte.

Nos, éppen ebben lehet a szekularizáció egyik *legpozitívabb kihatását* jogosan felfedezni. Az adott vallási formák és a változó "saeculum" összecsapásából származó mennyiségi veszteségeinket viszonylag megbízható felmérések szociológiaiilag igazolják: a templomlátogatók számának csökkenésétől a papság és szerzetesség számának visszaeséséig, a hitbeli tájékozatlanságnak (vagy a hamisan értelmezett hitgagságok elvetésének) növekedésétől a vallások elszaporodásáig, stb. Ám ugyanezek a folyamatok és jelenségek kényszerítenek minden jószándékú keresztényt a "maradandó és változó", a "lényeges és járulékos", a "cél és eszköz" kérdéseinek az eddiginél döntően élesebb felvetésére. Ahogy a szekularizáció történelmi forrásai az emberiség történelmének egy eladdig ismeretlen, sőt elképzelhetetlen fordulatát eredményezték, úgy a keresztény felfogást és életmódot is csak egy gyökeres "metanoia", újraértékelés tudja megmenteni attól, hogy – alapítójának világos szándéka ellenére – viszonylag jelentéktelen szektává ne váljék egy hatalmas "székuláris" (Alfred Weber) áramlatokkal dacoló kis szigeten, nem realizálva, hogy a "székuláris tendenciák" az Istentől teremtett "saeculum" törvényszerűségei is lehetnek.

Mindezekben a kérdésekben és problémákban döntő szerepet játszanak az *értékek és az értékrendszerek*, hiszen ezek alkotják a társadalmi szerkezetek alapját, és irányítják az egyén cselekvését és magatartását. – A társadalmi szerkezetek és berendezések nem véletlen (vagy legalábbis általában nem elsősorban véletlen) képződmények. Keletkezésükhöz normatív döntések kellenek, melyeket értékítéletek hoznak létre és (egy ideig) legitimálnak. Sok szempontból rendkívül leegyszerűsített példával illusztrálva: A szabadpiaci gazdasági rendszer bevezetése a közép-európai társadalmakban nemcsak történelmi véletlenek és racionális gondolatok következménye. Ezek és számtalan más összetevők végső fokon csak úgy vezethettek a változáshoz, hogy megszületett (bonyolult politikai folyamatok

nem egységes és homogén eredményeként) a normatív döntés: "Legyen nálunk szabadpiaci gazdasági rendszer!" Ezt a döntést ezen rendszer magasabbra értékelése teszi érthetővé és jogosulttá. – A társadalmi szerkezetek és értékek viszonyának elemzésében a társadalomtudományok képesek némi eredményt felmutatni, és a közös cselekvés számára segítséget nyújtani. – Ettől részben független az egyének magatartása és cselekvése, hiszen a szerkezetek nem mindent szabnak meg, és az egyén bizonyos mértékig képes a szerkezetek határaiból kitörni, velük szembeszállni, azokhoz nem alkalmazkodni. – Itt a személyes meggyőződés alapján történő értékelés dönti el és igazolja a választott utat. Az egyéni értékrendszert csak a felfogás fejlesztése általi emberszolgálat és azon keresztül a következő generáció helyesen felfogott nevelése képes befolyásolni.

A két vázolt szempont, csupán utaló jellege ellenére is, talán érzékelteti annak fontosságát, hogy a keresztény értékek problémáját a szekularizált világban a bevezetőben kifejtett szempontok alapján teljes öszinteséggel és fenntartások nélkül elemezzük.

Mindenekelőtt le kell szögeznünk, hogy *a keresztény hit és erkölcs értékei* a szekularizált világban is jelen vannak; inkább kultúránk alapjaiban, mint felszínén, és nem mindig a "keresztény" címkével ellátva. Sok értékes tanulmány mutatja ki mai kultúránknak (persze nem kizárólagosan) keresztény gyökereit, az evangélium és keresztény tradíció szerepét a szabadság, szolidaritás, felelősség, igazságosság, hűség stb. ma is érvényes értékeinek kialakításában, kifejlesztésében, tartalmi gazdagításában és tartósításában. Szekularizált világunk nem végső értékek nélküli világ. Számos kutatás igazolja, hogy sok "anonim keresztény" (K. Rahner) tesz hitet pl. az éppen felsorolt értékek – mint feltétlen, abszolút, végső értékek – mellett.

Sőt még azt az állítást is meg lehet kockáztatni, hogy szekularizált világunkban bizonyos keresztény értékek *világosabban* jelen vannak és *hatásosabban* jutnak érvényre, mint azelőtt – ha ezt az állítást nem is lehet, vagy nagyon nehéz volna empirikusan igazolni. – Nincs-e a mai szekularizált társadalomban az előzőhöz mérten nagyobb egyenlőség, az ember személyi méltóságának nagyobb megbecsülése, az emberi jogok hatásosabb megvédése? Értékek, melyeket Jézus magatartásával példaként tárt szemünk elé, amikor vámosokkal és bűnösökkel egy asztalhoz ült, és amelyeket a minden emberről mint Isten teremtményéről és képmásáról szóló tanításában világosan megfogalmazott. Nem nagyobb-e ma, mint valaha, a páli levelekben és a János-evangéliumban megfogalmazott "Isten gyermekeinek a szabadsága" (minden hiányosság ellenére)? Nem jogos-e azt állítani

(nagyon sok megkülönböztetéssel és szűk határok között), hogy a szekularizált ember magatartása néha talán jobban megfelel Jézus kritikus magatartásának bizonyos vallási előírások béklyójával szemben ("A szombat van az emberért, nem pedig az ember a szombatért" Mk 2,27), mint bármikor? (Itt persze Jézus tanításának csak egy összetevőjéről van szó a sok közül, mégsem lényegtelen összetevőről, hiszen a törvénnyel, a szabattal, a temp-lommal, valamint a farizeusok és szaduceusok magatartásával kapcsolatos kritikája volt keresztrefeszítésének egyik történelmi oka.) Talán még soha nem volt oly sok ember számára ennyire fontos a béke, mint ma, talán még soha nem dolgoztak annyian ezért az értékért, mely Jézusnak nagyon a szívéen feküdt. Főleg a fiatalabb generációk őszinte, egyenes és egyszerű stílusa a régebbi körmönfont, néha álszent stílussal szemben talán jobban megvalósítja Jézus kívánságát: "Beszédetek legyen: igen, igen; nem, nem." (Mt 5,37) A kis csoportokban mutatkozó, de az egész emberiségre is kiterjedő szolidaritás csírái pedig jobban megfelelnek Jézus központi értéké-nek, a felebaráti szeretetnek, mint valaha.

Eltekintve attól, hogy az éppen felsorolt fejlődésvonalak mellett ellenkező irányú tendenciák is felfedezhetők, a keresztény értékek problémája a szekularizált világban mindenképpen komoly feladatok elé állít mindnyájunkat. Gondolkozzunk el néhányon ezek közül, melyek bizonyos szempontokból a legfontosabbaknak tűnnek.

1. Nagyon komolyan kellene vennünk *az értékek hierarchiáját*, és lelki-pásztori, emberszolgáló tevékenységünket ennek megfelelően kellene újragondolnunk, átalakítanunk. – A II. vatikáni zsinat az ökumenizmusról szóló tanításában így fogalmaz: "A tanok összehasonlításánál nem szabad elfelejtenünk, hogy a katolikus tanon belül az igazságoknak rangsora vagy 'hierarchiája' létezik, a keresztény hit alapjával való különböző fajta összefüggésük szerint." Ugyanez vonatkozik a helyes keresztény értékrendszerre. Ahogy az ökumenikus mozgalomban viszonylag könnyű a legalapvetőbb igazságokban megegyezni, és viszonylag nehéz a felekezetenként különböző "családi jellegű" részletek összehangolásában előbbre jutni, úgy célravezetőbb a keresztény hit és erkölcs leglényegesebb értékeit a szekularizált társadalomban kihangsúlyozni, megvédeni és érvényre juttatni, mint a "bennfentesek" számára érthető és megbecsült, de a "kívülállók" számára érthetetlen és furcsának vagy visszataszítónak tűnő részletekre fektetni a hangsúlyt. Helytelen volna egy síkra helyezni pl. egyrészt azt a tényt, hogy Istennek az emberek iránti szeretete és törődése Mária gyermekében öltött testet, másrészt a lourdes-i jelenések vagy a rózsafüzér imádkozásának

fontosságát. Visszának kell mondani, ha valaki több súlyt fektet a böjti előírásokkal kapcsolatos részletekre, mint a becsületes és szerető emberi élethez szükséges önfegyelemre és önzetlen lemondásra. – Hosszan lehetne sorolni a példákat. De talán ennyi is elég ahhoz, hogy elgondolkozzunk. Nem arról van itt szó, hogy a konkrét részletek világát megvessük és ignoráljuk, hanem arról, hogy a keresztény értékeket rangsoruknak megfelelően relativizáljuk, mintegy koncentrikus körökbe rendezzük, és szavainkban és cselekedeteinkben ezt szem előtt tartjuk, amikor embertársainkkal közlekedünk, akik a "mélyen vallásos és vallásilag képzett" típustól a "végtelenen szekularizált" típusig terjedő skála valamelyik fokán mozognak.

2. Ha nem is igen lehet egészen pontos határvonalat húzni a "lényeges és változtathatatlan" meg a "jámulékos és változó" között, mindent meg kellene tennünk annak érdekében, hogy legalább az egyértelműen megkülönböztethető értéktípusok esetében a jogtalanul szoros összefüggést föloldjuk, és a kettőt tudatosan szétválasszuk. Ellenkező esetben előfordulhat, hogy egy idejétmúlt érték megszűnése, ill. megváltozása mintegy magával ragadja a lényeges értéket is a megsemmisülésbe. A következő konkrét példa ennek a gondolatnak a megvilágítására szolgál. – 1959-ben, tehát még a II. vatikáni zsinat kezdete előtt, de egy átfogóbb liturgiai reform után, beszélgetésbe elegyedtem Karintiában egy egyszerű, de mindenképpen jó képességű emberrel, aki magát ateistának vallotta. Kérdésemre, hogy miért vesztette el hitét, azt a meglepő választ adta, hogy "mert ma már nem lőnek durrantó mozsárral". Látva, hogy nem értem meg ezt a tömör magyarázatot, készségesen kifejtette annak értelmét, melyet röviden így lehet összefoglalni: Régebben minden nagyszombaton délután feltámadási körmenet volt, ahol mozsárgyúkat is elsütögettek (az ünnep fényének emelésére). Az új liturgia ezt a hagyományt megszüntette (bevezetve annak idején az éjféli tűzszentelést, a gyertyalángok továbbadását stb.). Ő gyerekkorában azt tanulta, hogy a pápa tévedhetetlen. A liturgia változásával nyilvánvalóvá vált számára ennek ellenkezője, s ezzel megdőlt szemében mindaz, amit "a pápák tanítottak". A logikus következmény ebből csak az ateizmus lehetett. – A példa természetesen extrém, lényegében azonban mégis reprezentatív arra a nagyon elterjedt beállítottságra, amelyben a leglényegesebb értékek a változásoknak alávetett másod- vagy harmadrangú értékekkel elválaszthatatlanul egybefonódnak.

3. Azokat az értékeket, amelyeknek *kifejeződési formái* a szüntelenül változó körülmények, felfogások és stílusok átalakulásainak vannak alávetve, minden rendelkezésünkre álló eszközzel menteni kellene az

"aggiornamento" szellemében a formák "napi árfolyamra" való hozásával. – Ez a folyamat az elmúlt évtizedekben, legalábbis az időszerűtlenné vált jelképek és szertartási előírások megszüntetésének értelmében, számtalan változásban megmutatkozott. Érdekes és tanulságos lenne egyszer időrendi sorrendben listába venni az idevonatkozó változásokat. (Aki ezeket végigélte, annak talán nem unalmas, hanem elgondolkoztató a következő, egyáltalán nem kimerítő felsorolás – fiatalabbak talán találnak benne eddig ismeretlen, meglepő elemeket.) A pápai tiara, a sedia gestatoria a pávatollas legyezőkkel, a pápát látogatók háromszori térdhajtása, a bíborosok uszálya, az "Eminenciás Úr" és az "Excellenciás Úr" megszólítások, a püspöki gyűrű csókolása, a "Főtisztelendőséged" megszólítás, szerzeteseknél az ún. ebédelői penitenciák (az asztalnál ülők lábának megcsókolása, lelki alamiznáért térdnélva könyörgés, állva étkezés stb.), a tiltott könyvek indexe, a "teljes búcsúk" és a hónapokban vagy években megszabott búcsúk – mindez és sok más már a múlté. A felsorolt példák elsősorban külsőségekre vonatkoznak; de mi minden változott a keresztény értékek tartalmi felfogásában, magyarázatában és alkalmazásában is! – Ezen a téren legalább két kérdés felmerül. Az egyik a gyökeres és gyors változás és a lassú átmenetekkel dolgozó átalakulás dilemmáját érinti. (A bíborosok uszályát először rövidebbre szabták, azután megszüntették . . .) A másik a "funkcionális ekvivalensek" problémája: Ha bizonyos jelképek vagy szertartások időszerűtlenné válnak, nemcsak megszüntetésük a feladat, hanem egyenértékű pótlásukra is szükség van – persze más, időszerűbb formában.

4. Az előzővel szorosan összefügg a feladat, hogy a keresztény értékeknek a szekularizált világban való *szavahihető, hitelt érdemlő képviselésének* érdekében meggyorsítsuk azt a folyamatot, amely időszerűtlen elemek kiselejtezését célozza. Noha az éppen röviden vázolt változások sok tehetételtől megszabadították a keresztény értékek képviselőit, sok olyan formával és tartalmi értelmezéssel kell ma is élnünk, amelyek megnehezítik feladatunkat a szekularizált világban. – Ezen a téren persze nem elégséges és célravezető néhány forradalmi jelszóval síkraszállni, hanem szükség van igen őszinte és pontos teológiai és szociológiai elemzésekre. – Mennyiben felel meg az evangélium szellemének, hogy a katolikus egyház feje világi hatalommal, vagyonnal és szervezettel rendelkező államfő, mik az előnyei és hátrányai ennek a ténynek, lehet-e a keresztény értékek eredményes képviselésében a történelmileg kialakult adott helyzet előnyeit hasznosítani és kárait határok közé szorítani, és ha igen, hogyan? Milyen hatást vált ki felvilágosult keresztényeknél, és méginkább a szekularizált társadalom tagjainál, ha továbbra is használjuk a "Szentszék", "Szentatya", "Őszentsége"

kifejezéseket? Mire vezet, ha az egyházban olyan területeken is ki van zárva a demokratizálódás folyamata, ahol ez minden kétséget kizáróan lehetséges volna? Célszerű-e a papokat "atyáknak", a szerzetesjelöltek irányítóját és lelki tanácsadóját "Pater Magisternek" nevezni, Jézus kifejezett kívánságával ellentétben: "Atyának se szólítsatok senkit a földön, mert egy a ti Atyátok, a mennyei. Tanítóknak (*magister*) se hívassátok magatokat, mert egy a ti tanítótok, a Krisztus." (Mt,23,9) Meg kellene-e szüntetni, és ha igen, hogyan, az egyházban még mindig grasszáló címkórságot ("pápai kamarás", "prelátus", "monsignore" stb.), amely a legtöbb ipari társadalomban ma már anakronisztikus jelenségnek számít? Mennyire hitelt érdemlő egy "semleges megfigyelőnek" mondható szekularizált ember szemében az egyház állásfoglalása a szegények érdekében, de ugyanannak az egyháznak a kapcsolatai a nagytőkések világához? – Itt is hosszan lehetne folytatni a példák sorozatát, és pedig nemcsak az eddig érintett többé-kevésbé felszíni síkon. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy viszonylag felszíni problémák is, bonyolult lélektani folyamatokon keresztül, összességükben el nem hanyagolható módon (mint a subcutan, bőr alatti orvosi beavatkozás) befolyásolják a keresztény értékek sorsát a szekularizált világban.

Alapvetőbb összefüggésekre és problémákra nem lehet kitérni ennek a rövid tanulmánynak a keretében. Ezen a téren még sok alapos elemzésre, őszinte reflexióra és okos alternatívák kidolgozására lesz szükség, mérlegelve a rövid távon jelentkező igények és a hosszú távon helyesnek talált célok szempontjait. A történelmileg kialakult konkrét világból nemcsak egy út vezet a keresztény szempontból ideális világ felé. A vallásszociológus a rendelkezésére álló ismeretek alapján csak annak a valószínűségnek a megfogalmazását merészelheti, hogy a szekularizált világ a keresztény értékfelfogást és értékrendszert még *radikális újraelmézésre és újraértékelésre* fogja kényszeríteni. Ez a feltevés egyáltalán nem pesszimista jellegű. Az emberiség fejlődésében és a keresztény történelemben minden fázis a következő lépés felelősségét – és sok esetben csak azt – zárta gyakorlatilag magában. Ez áll a szekularizáció fázisára is. Nekünk, keresztényeknek minden reményünk meglehet arra, hogy a megváltozott, szekularizált világban a keresztény hit és erkölcs értékei megtisztultabban, szerzőjük és alapítójuk szándékának megfelelőbb formában juttatnak érvényre.

ÉRTÉKEINK ÖSSZEÜTKÖZÉSE ÉS RENDJE

1. Több ízben kellett elhunyt ismerőseim, barátaim személyes holmijait rendeznem, felszámolnom. Nemegyszer elgondolkoztam, hogy kedves és érett emberek hogyan őrizhettek meg, sőt mi több, hogyan gyűjthettek éveken keresztül annyi – szerintem – felesleges holmit. Nem volt idejük, erejük kidobni a kacatokat? Megfeledkeztek arról, hogy mi húzódott meg íróasztaluk, szobájuk sarkában? Egyes esetekben azonban kétségtelennek tűnt, hogy számukra értéket jelentett az, amit én haszontalannak gondolok.

Egy használt repülőjegynek, megfakult fényképnek, félig leégett gertyának önmagában szinte semmi értéke sincs, még eladni sem lehet. Barátomnak vagy nekem mégis sokat jelenthet: benső világunk, élményeink része, emlékeztetője. Értékes a személyi kapcsolatok, alanyi szempontok miatt.

Egy jó karban lévő hatalmas kastélynak, egy nagy darab aranyércnek tárgyi, anyagi értéke van, függetlenül attól, hogy ki lakott benne utoljára, illetve ki találta meg. Valószínű azonban, hogy egy vándor, aki a szomjhalál előtt áll, előnyben részesítene egy pohár vizet.

Abba tehát, hogy valami érték legyen, belejátszik **a dolog tárgyi, valamint a személy igényeit kielégítő tulajdonsága**. Kissé tovább vizsgálva felfedezzük, hogy a dolgoknak szorosan vett anyagi értéke mellett van egy belső, létrendbeli értéke is. A keresztény felfogás szerint mindent Isten alkotott, mindenről megállapítható tehát, hogy jó a maga rendjében. (Vö. Ter 1–3.) S amennyiben jó, annyiban érték is.

A mondottakból láthatjuk már, hogy sokrétű és összetett valósággal állunk szemben, amikor az érték szót és fogalmat használjuk. Éppen ezért van olyan, aki mellőzni is akarja az erkölcsi és a lelki élet terén. Attól tart, hogy így akaratlanul is anyagi, gazdasági kritériumoktól hagyjuk majd vezetettni magunkat még etikai szinten is. Tagadhatatlan, hogy a gazdaságtanban az érték központi szerepet tölt be. De a szó használata túlmutat eredeti körén, és helyesen szemléltethet egy tágabb, mélyebb valóságot. Így érthetjük meg, hogy Szent Pál nemegyszer használja az örökség, az osztályrész kifejezéseket, hogy megsejtesse velünk az Istentől kapott kegyelmi élet gazdagságát. (Vö. Ef 1,14; Kol 3,24; stb.)

Az érték fogalmával kapcsolatban ma egy másik veszély is fenyeget: könnyen "értékrelativizmusnak" leszünk áldozatai. Ugyanis a különböző társadalmi rendszerek majd ezt, majd azt kiáltják ki a legfontosabb értéknek. Úgy tűnhet, hogy végső soron a társadalmi rendszer szabja meg, mi a fontos, sürgős, értékes; és amikor a rendszer megváltozik, az addig elfojtott, elhallgatott érték ragyogó fénybe kerül, a régit pedig megbélyegzik. Gondoljunk például arra, hogy milyen változásokon ment keresztül a szabadság, a szeretet, illetve az "imperializmus elleni küzdelem fontossága" az utolsó 2–3 évben. Ugyanakkor a gondolkozó embert éppen ez a relativitás és változás készíti arra, hogy keresse a valóban végső értéket és a megfelelő értékrendet, amely nélkül sem ő maga, sem a társadalom nem találhat szilárd támpontokat. Az erkölcsi jó és az evvel kapcsolatos erkölcsi értékek megalapozásánál tapasztalható nehézségeknek kihívást kell jelenteniök a komoly ember számára, nem pedig az "úgyis mindegy" letargiáját.

Van, aki attól tart, hogy egyes értékek kiemelése, az értékrendszer kidolgozása az ellenkező dolgok, illetve felfogások (a "nem-értékek") elnyomásához, üldözéséhez vezethet. Félő – hallhatjuk a megjegyzést –, hogy az értékrendszer fontosságának hangsúlyozása "értéktirannizmust" szül. Kétségtelen, hogy ez a veszély is fennállhat. Elég utalnunk az Európában jelentkező nemzetiségi konfliktusokra: a saját nemzetiségükben rejlő értékek védelmére meg akarják semmisíteni a többi nemzetiséget. Tagadhatatlan azonban, hogy éppen a helyes értelemben vett pluralista társadalomban nincs helye az értéktirannizmusnak. A szóban forgó értékek alapjait kell feltárni, ezekre rámutatni, és ezeket megvitatni, nem pedig megsemmisíteni vagy büntetni azokat, akik másképpen gondolkoznak.

2. Általában értéknek tartjuk mindazt, ami jó, gazdagító, fontos, hasznos. Ami ezzel ellentéző, az értéktelen. Lélektani szempontból pedig azt mondhatjuk, hogy érték az, ami kielégít egy emberi szükségletet. Jóllehet ez a **meghatározás** világosnak és egyszerűnek látszik, a gyakorlatban több kérdés merül fel.

Az elsővel akkor találkozunk, amikor fel akarjuk sorolni és pontosan körülhatárolni az emberi szükségleteket. A biológiai szint szükségleteit mindenki elismeri. Az étel, ital, alvás azért fontos, értékes, mert ezek híján életünk kerül veszélybe. De kevés ember – ha egyáltalán valaki – állítja, hogy pusztán azért létezőnk, hogy együnk, igyunk, aludjunk, és hasonló biológiai igényeinket kielégítsük. Gondoljunk csak arra, hogy a nép nyelvén nyomorékok, nyomorultak azok, akik genetikai okokból pusztán ezen a szinten tengetik életüket.

A társadalmi, kulturális szükségletek kielégítése magasabb, emberibb távlatokat nyit meg. A megbecsülés, a szabadság, a szépség és a tudás olyan gazdagsággal tölt el, hogy megszerzésükért képesek vagyunk éhezni, dideregni, küszködve fáradozni.

Az emberiség történelme mutatja azonban azt is, hogy erkölcsi és vallásos téren is vannak létszükségeink. Valaki fontosnak tarthatja egészségét, és ezért rendszeresen táplálkozik, pihen és dolgozik. Néha mégis képes éjt nappallá tenni, hogy bajba jutott embertársán segítsen, bár alig vagy egyáltalán nem is ismeri. Tudja, hogy a másik élete mélyebb érték, mint a dolgok, a tárgyak, mint pillanatnyi egészségi állapotának gondozása vagy kultúrigényeinek kielégítése. Az igazi hősök pedig képesek életüket is feláldozni Istenért és az ő hasonlatosságára teremtett emberért. Emlékezzünk Kolbe Szent Maximilián felejthetetlen gesztusára. Az ember nem egyszer mindent feláldoz, hogy eleget tegyen "transzcendentális", saját magán és társadalmán túlmutató igényeinek. A pusztán evilági létet és célt elismerő embernek is fontos lehet a kultúra, a társadalmi becsületesség. A hívő azonban mindezt egy átfogóbb és alapvetőbb távlatban nézi, mérlegeli: az örök értékek fényét vetíti mindenre.

3. Mindannyian megtapasztalhattuk már, hogy igen gyakran több igényünk jelentkezik egyszerre, és mindegyik elvárja, hogy kielégítsük. Egyszerű példa erre, amikor este fáradtan érünk haza, szeretnénk mindjárt lefeküdni, de barátunk telefonál, és hív, menjünk együtt színházba, mivel egy remek darabot játszanak. Néha könnyű a megoldás: a darab még egy hétig műsoron marad, holnapután este mindketten ráérünk, tehát elhagyhatjuk a darab megnézését. De ha éppen ma este játszik utoljára? Értékeink ütköznek. Fontos az alvás, de fontos a kulturális élmény barátaink társaságában is; mindkettő jó, mindkettő érték.

Emberi természetünk velejárója, hogy **értékeink ütközhetnek egymással**. Száz és ezer inger hat ránk, és kínálja fel magát igényeink kielégítésére. S ezek mind a mieink, emberi természetünkhöz tartoznak, belőle fakadnak, ezért valamilyen szempontból jók. A dolgok, benyomások hívogatnak, csábítanak, mivel valamilyen "jóság", érték csillan fel bennük.

Egyszersmind azonban látjuk azt is, hogy kielégítésük ellentétben áll Isten, illetve az emberek szeretetével, s ezáltal – legalábbis az adott körülmények között – mégsem igazán, teljesen értékek: kielégítetlenül hagyják transzcendentális igényünket, sőt egyenesen ellentétben állhatnak vele. Ekkor beszélünk kísértésről. Krisztus, mivel valóságos ember volt, szintén megtapasztalta az értékeknek ezt az összeütközését. Tudta, hogy mennyire

fontos a kenyér az éhezőknek. Ezreket táplált a pusztában, "nehogy kidőljenek az úton" (Mt 15,32). Az utolsó ítéletnél ez lesz az egyik szempont, amely szerint elbírálja majd életünket: adtunk-e kenyeret az éhezőknek? (Mt 25,31–46) Mégsem változtatta kenyérré a követ, amikor megéhezett a negyvennapos böjt után. Szeme előtt lebegett, hogy "nemcsak kenyérral él az ember, hanem minden tanítással is, amely az Isten szájából származik" (Mt 4,4).

Szent Pál szintén tanúskodik arról, hogy küzdenie kellett a különböző oldalról jelentkező értékek között. A belső harc oly erősnek tűnt neki, hogy szinte érezte belső szétesettségét, személye egységének hiányát. Egyes vonzásokat jónak, másokat rossznak ítél. De ez utóbbiak is csak azért hatnak rá, mivel valamilyen jó csillog bennük, bár annak is tudatában van, hogy ezek nem egyeztethetők össze az igazi javakkal. S ez a küzdelem mutatkozik galatai híveinél is. (Vö. Gal 5,17; Róm 7,19–20.)

4. Az ember nem készen, nem teljesen kifejlődve születik bele a világba; nem járja végig életútját kérdésfeltevések nélkül, automatikus gépiességgel. Célokot keres és ismer fel, eszközöket választ ki, határoz meg, és alkalmazkodó következetességgel igyekszik a mindennapok forgatagában építeni boldogságát. Az értékek területén ez azt jelenti, hogy **értékrendet kell felállítania** magának. Mivel értékei több szinten és több területen jelentkeznek, csak akkor képes megőrizni belső egységét, ha rendet teremt közöttük, nemcsak fel-, hanem be is sorolja őket.

Jóllehet minden ember valamiképpen tudatában van ennek a feladatának, sokan mégis csak többé-kevésbé valósítják meg. Innét érthető, hogy haboznak vagy kellemetlenül érzik magukat, ha valaki felteszi nekik a kérdést, hogy mit is tekintenek végső és legfontosabb értéknek életükben. Legtöbbször két-három dolgot is említenek. Van, aki kiemeli, hogy számára igen fontos a családja, de az is, hogy legyen elég pénze, és hogy békességben élhessen. A másik a változatosságot hangsúlyozza: nem szereti a monoton életstílust; emellett igen fontosnak tartja, hogy hosszú legyen az élete, és szeretetét megoszthassa valakivel. Ha sürgetjük, hogy mégis nevezzen meg egy végső, alapvető értéket, nemigen talál egy állandó, végleges pontot, vagy ha mond is valamit, érezni, hogy inkább csak odavet egy szót, amelyet nem gondolt át, és amelyet nem áll első helyen életében, amelyhez nem viszonyulnak a többi "jó és fontos" dolgok. Hiányzik egy értékrend életében.

Századunk első felében a filozófusok erősen kutatták, hogyan lehet kidolgozni (Eduard Spranger nyomán) egy értékrendszer. Egy hatlépcsős skála kristályosodott ki. Legalulra az anyagi értékeket tették. Ezután követ-

keztek a vitális (életre vonatkozó), majd az esztétikai, a tudományos, az etikai és végül a vallási értékek. Gordon W. Allport és Vernom pszichológusok ennek az elgondolásnak alapján tesztet dolgoztak ki. Mindegyik területre több kérdés vonatkozott. Aszerint, hogy a válaszok egyik vagy másik területre összpontosultak, meg lehetett állapítani, hogy mi áll a vizsgált személy értékrendszerének középpontjában, utolsó helyen vagy közbeeső szinten. Ez az eljárás segíthet abban, hogy az ember tudatosítsa értékrendszerét.

Krisztus többet kíván tőlünk. Elvárja, hogy a keresztyény kifejezetten is megtalálja a legnagyobb kincset, az igazgyöngyöt: az Isten országát (Mt 13,44–46), amelyért képes legyen mindent eladni. Vagyis legnagyobb értéke az Isten és az emberek szeretete; ez vezesse többi döntéseiben, napi életében. Minden egyéb ebben a megvilágításban kapja meg a saját értékét, sőt válják esetleg "értékteleenné".

A keresztyény számára a miatyánk fejezheti ki konkrétan a legfőbb értéket és az ebből fakadó értékrend fontosabb pontjait. Elsőnek Istenre mint Atyára irányítja tekintetünket. Ezért keressük és fogadjuk el az ő akaratát. Utána jönnek: a mindennapi kenyér – testi és lelki értelemben; az irgalmas megbocsátás – mint az embertársi szeretet kulcshelyzete; a kísértésekkel szembeni tudatos és okos óvatosság – hiszen a világban oly sok hamis érték kínálgatja magát; és a rossz elleni küzdelem – amely rosszat csak az Isten kegyelmével, erejével képes az ember legyőzni. – A keresztyény értékrendet tárja elénk a hegyi beszéd is (Mt 5–6). A nyolc boldogság igazi "alternatíva" a pusztán emberi okoskodásból eredő értékrendszerrel szemben. Az ószövetségi elgondolást pedig a szeretet és az Istenbe vetett bizalom radikális gyakorlása múlja felül.

5. Értékrendünkkel kapcsolatban felmerül az a kérdés is, hogyan **fejleszthetjük, tökéletesíthetjük** azt. Bár néhány sorban nem adhatunk erre kimerítő feleletet, hasznos lehet pár szempontra rámutatni.

Tanulmányunk elején már utaltunk arra, hogy személyes, érzelmi élményeinknek jelentős része lehet abban, hogy valamit értékesnek tartunk. Vessünk tehát egy pillantást arra, hogy mi a szerepe emberi képességeinknek: értelmünknek, akaratunknak, ösztöneinknek és érzelmeinknek értékrendünk kialakításában.

Nem hozhatunk igazán emberi ítéletet – értékítéletet sem – eszünk használata nélkül. Az értelem fontos szerepet tölt be, amikor kutatjuk a létrendet, és benne az egyes dolgok – beleértve saját magunk – helyét és rendeltetését. Gondolkodva, vizsgálódva felfedezhetjük a dolgok termé-

szetét, kisebb vagy nagyobb jelentőségét, értékét; eszünk megállapíthatja, hogy ez vagy az a dolog, tanítás igenis jó nekem. A krisztusi igazság elfogadásához, a hithez is elengedhetetlen eszünk használata. Értelmünk vizsgálja a világot, amelyben élünk, és amelyben felfedezzük Isten nyomait, működését, szavát. Sokszor pont ennek az ismeretnek a hiánya miatt nem jutnak el még ma sem milliók Krisztus követésére.

Ugyanakkor mindannyian keservesen tapasztalhattuk már, hogy bár megvolt bennünk a helyes ismeret, mégsem követtük. Tudtuk, mit tanít Krisztus, mégis bálványoknak szolgáltunk. Néha valami arra készítetett, hogy magyarázgassuk magunknak és esetleg másoknak is: erre vagy arra az esetre tulajdonképpen nem is vonatkozik az Úr tanítása, parancsa. Máskor ösztönös igényeink törtek fel olyan elemi erővel, hogy a távolabb fekvő, túlvilági boldogság ígéretéből szinte semmi erő nem áradt ki jelen helyzetünkre. Pedig akkor éppen ezt a melegséget igényeltük. Ehhez hasonló az eset, amikor látjuk ugyan, hogy szép és jó, amit Krisztus adhat nekünk, de akkor le kell mondanunk eddigi biztonságunkról, megszokott kapcsolatainkról. Úgy döntünk tehát, hogy jobb ma egy veréb, mint holnap egy tüzök.

Ilyenkor ösztönös és érzelmi elemek merültek fel bennünk. Ezek tették "értékesebbé", vagy legalábbis tüntették fel értékesebbnek azt, ami önmagában por és hamu Krisztushoz, a tőle ígért boldogsághoz viszonyítva. Ilyen esetekben láthatjuk, hogy nem elég a pusztán racionális ismeret a helyes értékrend kialakításához. Értékké ugyanis általában válik valami, hogy kielégíti igényeinket. A fenti példák pedig pont azt mutatják, hogy ösztöneink követése, a meleg kapcsolatok mindenekfeletti ápolása eleget tesz ugyan egyes igényeinknek, bár nem emberi teljességünket magában foglaló összes igényeinknek és nem is a legnemesebbeknek.

Amikor és amennyiben kielégül valamelyik szükségletünk, megelégedést, "boldogságot" érzünk; pozitív érzelem tölt el. Amikor és amennyiben pedig nem elégül ki szükségletünk, nyugtalanságot, csalódottságot, bosszút, negatív töltésű reakciót tapasztalunk. Érzelmek különböző szinteken helyezkednek el, aszerint, hogy szükségleteink a biológiai, társadalmi vagy transzcendentális szinten jelentkeznek. Másrészt abban, hogy valami pozitív vagy negatív érzellemmel töltsön el, nagy szerepet játszik elvárásunk. Ez pedig főleg megelőző tapasztalatainkra épít.

A gyermekkori tapasztalatoknak azért olyan nagy a jelentősége életünkben, mivel mintegy megalapozzák elvárásainkat. Ezenfelül ösztönös szükségleteinkre vonatkoznak: a biológiai szintet és a társadalmi szintet érintik. Fizikai létfenntartásunkra, társadalmi kapcsolatainkra össz-

pontosulnak. Természetesen a racionális felismeréseknek is nagy a súlya az elvárásoknál, főleg a felnőttkorban. Hiszen értelmünk bizonyos fokig még biológiai és társadalmi igényeink értékét is felméri. Ezért fontos az, hogy a cselekvések után az értelem "kiértékelje", megvizsgálja, hogy helyes-e a megelégedettség, illetve elégedetlenség, amely ezekkel a szükségletekkel kapcsolatban felmerült. Azaz megfelelt-e teljes, értelmes és transzcendentális mivoltunknak, rendeltetésünknek is.

Mi a szerepe ebben a folyamatban akaratunknak? Ezt leginkább ahhoz az autóvezetőhöz hasonlíthatjuk, aki olyan kocsit vezet, amelyikben gáz is és benzin is lehet üzemanyag. Ezekben a kocsikban a benzint rendszerint indításra használják, de hosszabb távolságra is lehet menni vele. Mind az ilyen típusú kocsiban, mind pedig az egyetlen üzemanyagot használó autókban a vezető szinte nem fejt ki erőt azért, hogy a kocsi menjen. Az energiát a gáz vagy a benzin szolgáltatja. A vezető "csak" váltja a sebességet, megszabja, hogy melyik üzemanyaggal és milyen irányba menjen a kocsi, lábával könnyed nyomást gyakorol a pedálra, stb. Mégis a vezető a döntő tényező, jóllehet nem ő a motor.

Hasonlóképpen képzelhetjük el az akarat szerepét, többi képességeinkhez való viszonyát értékrendünk kiépítésében, a jóra, illetve rosszra irányuló döntésekben. Csak ne felejtjük, hogy hasonlatról van szó. Mert az embernél szorososan véve nem az akarat, hanem az akaratnak és az értelemnek a segítségével maga a személy szabja meg, hogy milyen cél után menjen, mit válasszon, mit is tartson jónak, értékesnek. Akaratunk, ahogy már Aquinói Szent Tamás is mondotta, diplomatikusan felhasználja a bennünk levő különböző szintű energiaforrásokat, és segítségükkel irányítja életünket, teremti meg az egységet értékeink között.

A biológiai, társadalmi és transzcendentális szükségletek (energiaszintek) ugyanis mindig jelen vannak, és bizonyos fokig működnek is. Az ember az autótól eltérően "keverheti" őket, és főleg megszabhatja, hogy melyik játsza a főszerepet életében, egyes esetekben, és milyen viszonyban álljon a két másikal szemben. Mindenesetre az emberben az "üzemanyag megválasztása", a "sebességváltás", az "irányítás" stb. sokkal bonyolultabb, s ugyanakkor sokkal egységesebben összefüggő, mint az autónál.

A hasonlat segíthet abban, hogy világosabban láthassuk, hogy értékrendünk kialakításába, fejlesztésébe vagy változtatásába tulajdonképpen belejátszik minden emberi képességünk. Befolyást gyakorolnak eddigi tapasztalataink és elvárásaink. De múltunk mégsem abszolút úr vagy kényúr

fölöttünk. Akaratunk legfőbb munkatársa értelmünk. Segítségével egyre újabb értékeket ismerhetünk fel, új utak és lehetőségek nyílnak számunkra.

6. Befejzésül levonhatunk néhány gyakorlati megállapítást.

Ha keresztyén értékrendünket fejleszteni akarjuk, egyre inkább ismerünk kell a krisztusi örömhír szépségét, teljességét. A Szentírás elmélkedő olvasása, a szentek életének tanulmányozása, komoly lelkiismereti könyvek ismerete nélkül nemigen fedezhetjük fel a kinyilatkoztatás szépségét, igazi értékét. Aki pusztán a vasárnapi prédikációkra szorítkozik, ne csodálkozzék, ha megmarad a lelki élet gyerekes, ösztönös síkján. Valamiképpen érzi, hogy Isten van, Krisztus jó, és szent dolgokat hirdet nekünk; de nem valószínű, hogy az ő személye és a teljes Szentháromság élete legfőbb értékévé válik.

Szent Pál intése: "nem azt teszitek, amit szeretnétek" (Gal 5,17) emlékeztessen bennünket arra, hogy nem elég a jót ismerni, látni; érzelmeinkkel és akaratunkkal is magunkévá kell tenni, és mindenekelőtt Isten kegyelmében bízni. Érzelmi életünk, megelégedettségünk, illetve elégedetlenségünk, aggodalmaink erősen befolyásolhatnak abban, hogy az értelmünknek felkínált értékekkel szemben mintegy eleve kedvező beállítást tanúsítsunk-e, vagy sem. A régi szónokok és lelkivezetők jól tudták ezt az igazságot; ezért törekedtek hallgatóik érzelmi életét megfelelő rezgés-számra hangolni. Példák, megrázó események, gyermekkori élményeink felidézése (édesanyánk szeretete, édesapánk erősítő, biztató keze . . .) nyitották meg a szíveket az igazság befogadására. Mekkora különbséget jelent az is, ha a reményről tavaszi napsütésben, a természet ölné elmélkedünk, vagy ha egy áporodott szagú szobában, amikor csak úgy szakad az eső.

Főként emberi kapcsolataink (társadalmi szintű) igényeinek kielégítése lehet döntő Istenhez vezető értékeink erősítésében. Aki megtapasztalja, hogy a pap, a hitoktató, a szülő, az a személy, aki valami módon az Istent akarja közelebb hozni hozzá, valóban elfogadja őt, annak könnyebb lesz elhinnie, hogy Isten is feltétel nélkül szereti. Pozitívan élte meg az emberi kapcsolatot, érték lett számára a találkozás az Istent képviselő személlyel, s ez vetíti ki fényét az Istenhez való viszonyára is. Nem lesz már egy messze levő "valaki" vagy "valami", hanem a Krisztusban minket végtelenül szerető Atya, aki Fiával együtt ma is árasztja ránk Szentlelkét, szeretetét.

Saját, egyéni lelkiéletünkben szintén fontos, hogy imáink, elmélkedéseink elején és közben is engedjük, hogy pozitív érzelmek juthassanak a

felszínre. Ezek támogatásával nyerünk erőt, hogy szembe nézhessünk árnyoldalainkkal is. Ez nem jelent érzélgést imáinkban. Csak legyünk annak tudatában, hogy egyrészt testünk és lelkünk, egész mivoltunk egységének kell részt vennie az imában. A belső csend, az elcsitulás az ima elején a helyes értelemben vett "megelégedettség" jele és kifejezője lehet. Egyéb szükségleteink most nem zavarnak, bizonyos fokig "leépültek" és "kielégültek", tehát transzcendentális szükségleteink készen állnak az Istennel való találkozásra. Másrészt a lélektan megtanít arra, hogy akkor tudunk igazán szeretni, ha megélgjük: szeretnek minket. Ezt az Istentől felénk áradó szeretetet kell tehát táplálni magunkban, ha viszonzni akarjuk.

Éhes gyomorral nem lehet filozofálni. Csak akkor fordulhatunk nyugodtan társadalmi és transzcendentális szükségleteink kielégítése felé, ha a biológiai szint megkapta a nélkülözhetetlen anyagot. Másrészt értelmi és társadalmi értékeink erősítése csökkentheti ösztönös igényeink követelődését. A felsőbb szintek elégedettsége pótolhat bizonyos hiányokat biológiai szinten. Ellenkezőleg is áll: Hiába akarja a kocsit hirtelen megállítani az, aki több mint száz kilométeres sebességgel száguld csúszós, jeges úton. Ha rálép a fékre, szinte biztosan az árokba fordul. Hasonlóképpen jár el az, aki felajzotta ösztöneit, és most erkölcsi vagy vallásos értékeivel akar parancsolni nekik. Előbb csökkenteni kell a sebességet, és ügyelni arra, hogy kanyargós az út!

Loyolai Szent Ignác mély pszichológiai érzéket árul el, amikor azt tanítja, hogy lelki szárazság és nyugtalanság esetén ne változtassunk elhatározásainkon, életpályánkon, ne hozzunk fontos, életbe vágó döntéseket. Bár Istenre akarjuk irányítani tekintetünket, és vele is maradunk, hiányzik ebben az állapotban a lelki "megelégedettség", a lelki "nyugalom", a pozitív érzelmek. Ezek nélkül pedig nemigen vagyunk képesek valóban helyesen értékelni feladatainkat. Haladjunk tehát tovább a megkezdett úton. Amikor visszajött a napsütés, akkor vizsgáljuk meg, hogy mit kíván az Isten tőlünk. Érzelmek pozitív (de nem túlfűtött!) beállítottsága tükröződik lelkünk nyugalomában. Ez egyik biztosítéka annak, hogy az objektív jót, értéket keressük, felismerjük és kövessük.

Eszes Éva

AZ ÓVODÁSOK PSZICHOLÓGIÁJA ÉS HITOKTATÁSA

Hiszem, hogy óvónői hivatásom az Úr ajándéka. Végtelenül hálás vagyok az Úrnak ezért a hivatásért, mert nagyon sok kegyelmet jelentett számomra az istengyermeki élet kialakításában, formálásában. Valóban érvényes a tanítva tanulás elve. A gyerekektől sok jó ötletet kaptam és vettem át, amelyek gazdagították a velük való kapcsolatomat, és elmélyítették az Úrral való kapcsolatomat is.

* * *

Írásom témáját három részben tárgyalom. Az első részben a 3–6 éves korú gyermek életkori sajátosságairól fogok beszélni külön kiemelve néhány jellegzetességet. A másodikban a fejlődésről, növekedésről lesz szó; néhány témát a gyermekek hitéletéből kiemelten említek. A harmadik részben az óvodáskorú gyermek vallásos nevelésének területeiről, színtereiről szólok, három konkrét területről különösen. Befejezésül néhány gyakorlati ötletet, észrevételt említek.

I. Életkori sajátosságok

Egy szentírási képpel kezdem. Jézustól kérdezik a versengő tanítványok: "Mit gondolsz, ki a legnagyobb a mennyek országában?" Ő odahívott egy gyermeket, közéjük állította, és így szólt: "Bizony mondom nektek: Ha meg nem változtok és olyanok nem lesztek, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába. Aki tehát kicsinnyé lesz, mint ez a gyermek, az a legnagyobb a mennyek országában. Aki befogad egy ilyen gyermeket az én nevemben, engem fogad be." (Vö. Mt 18,1–5.)

Jézus ma is közénk állítja ezt a gyermeket. Tanítása, figyelmeztetése, példája mindannyiunknak szól.

Nézzük, figyeljük meg tehát, milyen is ez a gyermek. Életkorának milyen különös, egyedi sajátosságait hordozza? Mi az, ami miatt Jézus középre állítja? Mi az, amiben ez a csöpp gyerek nagyobb náluk?

Ez a gyermek, ez az óvodáskorú, 3–6 éves gyermek: 1) kicsi, egyszerű és tiszta, 2) kíváncsi, 3) játékos, 4) társakat kereső.

Kicsinysége

Kicsiny a legszűkebb körben, a családban, a legnagyobb testvéréhez viszonyítva, a szülőkhöz képest. Kicsi, törekeny alkat a felnőttek világában, a tágabb környezetben. De kicsi az óvodában is. Igaz, itt vannak hasonló társai, de felnőttek gondoskodása veszi körül. Kicsiségét teljes valóságában megéli, átéli. Érti kiszolgáltatottságát. Ugyanakkor teljes biztonságban van, ha éli, érzi, tapasztalja a család fészekmelegét. Teljes bizalommal hagyatkozik az őt körülvevő szülőkre, óvónőkre. Kicsiségéből fakad egyszerűsége. Mindent egyszerűen él át, tapasztal. Érzésein, szíven át lát és hall. Érzékeli a környezet jóságát, szépségét, szeretetét, melegét. De ugyanúgy éli, tapasztalja, ha körülötte nincs rendben valami, ha nem ép a család.

Kicsi, és mégis önálló. Külön egyéniség, egyedi vonásokkal, tulajdonságokkal. Én-tudata, öntudata egyre inkább kifermődik, egyre nagyobb határozottsággal bír. Ez leginkább így fogalmazódik meg: Én akarom! Én csinálom! S mégis érzi kicsinységét, sokszor tehetetlenségét, a nagyra, a felnőttre való ráutaltságot. Legtöbbször a feszültség, a dacreakció épp ebből származik: a vágy és a képtelenség ellentmondásából. Szeretné, akarja, de nem bírja egyedül. Mennyi türelmet, szerető gondoskodást, pedagógiai tapintatot igényel, hogy majd megtehesse egyedül azt, ami az ő feladata, amiben az ő erejére, munkájára számít a környezete!

Nemcsak kicsi, nemcsak egyszerű, de ártatlan is. A keresztség szent-ségében megtisztult az eredeti bűntől. Tudva és akarva nem képes még a bűn elkövetésére. Dacossága, csínytevése, szárnypróbálgatásai, erőlködései, nagyotmondásai általában még nem bűnök, nem bűnösek.

Kicsisége, egyszerűsége, tisztasága vonzza magához a nagyok, a felnőttek szeretetét. Vajon nem így vonzotta le Isten végtelen szeretetét, irgalmát az idők kezdetén egy kicsi, egyszerű, ártatlan teremtmény? Az ő dicsőítő énekét azóta napról napra énekeljük, imádkozzuk: "Magasztalja lelkem az Urat, és ujjongjon szívem üdvözítő Istenemben, hiszen tekintetre méltatta alázatos szolgáló leányát" (szolgálója kicsinységét).

Nincs a gyermekben aggodás, félelem – a megélhetés miatt, az öltözködés, az étkezés miatt. Ez mind a felnőttek dolga és gondja. Neki egy a fontos: őt szeressék, és ő is szeretessen.

Vajon mi, felnőttek, teremtményei az Úrnak – nem kellene-e, hogy ilyen kicsin, egyszerűen, tisztán álljunk az Úr előtt? Rábízva és ráhagyatkozva egészen? Egy dolgot tartva fontosnak, hogy szerethessek, és Ő is szeressen?

Kíváncsi

Az óvodás kíváncsisága rendkívül erős. Kisebb korában éppen csak nyiladozó értelme beérte a legközvetlenebb környezettel. Most érdeklődése, kíváncsisága szinte mindenre kiterjed. Érdeklődésének a jele ez a kíváncsiság. Megnyílik számára az ismeretlen világ. Elkezd tájékozódni térben, időben és emberi viszonylatokban. Kutatja, keresi az összefüggéseket, okokat. Fölfedezi önmagát és a világot. Fölfedezi az állandóságot és a változást. Mindennek a rendeltetésére kíváncsi: mire jó? nekem jó-e? Önmagával hozza kapcsolatba, összefüggésbe a felfedezett dolgokat, a valóságot. Minden új, minden ismeretlen érdekli. Figyelme kiterjed a kezében tartott katicabogártól, útmenti csigától a felhők járásáig, a csillagos égitestekig mindenre.

Sokat segít ebben a kíváncsi korban, felfedező szakaszban, ha gyakran együtt sétálunk, kirándulunk. Beszélgetünk, szemlélődünk, elidőzünk egészen hétköznapi dolgoknál éppúgy, mint a ritkán látottaknál. A látható valóság fölfedezésén át így juthat el a gyermek a láthatatlan Isten felfedezéséig.

Okok, összefüggések és összehasonlítások során át jut el az elmélyült gondolkodásig. Kérdez. Beszél. Ha társai vagyunk ebben, akkor megtanulja az ok-okozati összefüggéseket, felfedezi a hasonlóságot, azonosságot, különbségeket. Kapcsolatba kerül a környező világgal. És megtalálja önmaga helyét ebben a világban. Nyitott és fogékony jóra-rosszra egyaránt. Rajtunk is múlik, hogy a jóra, szépre, igazra való nyitottságát, fogékonyságát erősítjük-e. Éppen ebben az időszakban alapozódik és dől el, hogy később kutató, kereső ember lesz-e. Hogy lesz-e belőle feltaláló, esetleg kutató.

A gyermek kíváncsisága, keresése – vajon nem a műveiből felismerhető Isten felé vezetnek? Vajon nem a Rejtőzőt keresi-e ebben a mohó keresésében? És vajon nekünk, felnőtteknek, nem ilyen lázas kereséssel kellene keresnünk Istenünket?

Játékos

Az óvodáskorú gyermek legfőbb tevékenysége a játék. Legfontosabb tevékenységi formája és élettere. Sokkal fontosabb helyet kell biztosítani ennek és hangsúlyt fektetni rá, mintsem gondolnánk. Miért olyan jelentős, nagy fontosságú? Azért, mert ez vezeti be a gyermeket az életbe. Enélkül

nincs gyermekkor. És mégis számos családban olyan kevés időt, módot adnak rá, hogy játszahasson, hogy kijátssza magát. Csak aki közöttük és velük él, az tudja észrevenni és megtapasztalni, hogy az óvodáskorú gyermek játéktevékenysége mekkora fejlődésre képes a kiscsoporttól a nagycsoportig.

A 3 éves kor legjellemzőbb játéka a rakogatás, tologatás, toronyépítés és lerombolás. Azután fokozatosan fejlődik, bővül a játékeszközök köre. Változik a játék fajtája is. Csodálatos gyermeki fantáziája életre kelt és létbe szólít mindent. A kisseték egyszer vonat, egyszer mentőautó, egyszer háttasló. És így a rajta ülő gyermek is változtatja szerepét, esetleg egyik percről a másikra.

Játéka során bontakozik ki egyénisége, fejlődik személyisége. Nyelvét, szókincsét, kifejezőképességét bővíti, fejleszti a játék. A szerepek eljátszásával, beleélésével tanulja a viselkedési formákat és módokat. Fejlődnek lelki folyamatai és személyiségvonalai. A 3 éves fejlődés során eljut az egymás mellett játszástól, az egyedül játszástól a szerepeket szétosztó és vállaló közös játékgig.

A játék sok árnyalata, fajtája színes, gazdag személyiség kibontakozásának alapját, lehetőségét teremti meg. A szabályjátékok során megismerkedik határokkal, korlátokkal, szabályokkal, amelyek mindenkire kötelezőek, amelyek betartása nélkül nem lehet játszani. A nagycsoportos óvodás eljut oda, hogy nemcsak elfogadja a szabályt és betartja, de alkalmassá válik arra is, hogy a játékot vezesse, a társát is segítse a szabály betartásában. (Talán itt alapozódik meg a tízparancs betartásának fontossága, szükségessége!) A különböző csoport-, csapat- és sorversenyek segítenek kialakítani az egészséges versenyszellemet. Milyen nagy szerepe lesz ennek az önuralom, önfegyelem kialakításában, a jó, az igaz, a szép győzelméért vívott harcban!

És a dalosjátékok, körjátékok, amikor önfeledten énekel, táncol az egész csoport – mindez nem valamiféle szent liturgia előképe lehet? És az építés, a szerkesztés, a barkácsolás, ahol erejét, ügyességét, értelmi képességét veti latba, ötleteit beleadja, fantáziáját foglalkoztatja, és készül a mű, a közös alkotás – itt indul el talán a "Hajtsátok uralmatok alá a földet!" isteni parancs végrehajtása!

Fontos játéktevékenységük még a bábozás. Jelentősége legalább olyan fontos, mint a szerepjátéké. De míg a szerepjáték során a gyerek maga tölti be a felnőtt szerepet, itt a bábozásnál a gyerek helyezkedik a báb szerepébe.

A báb segítségével eljátszott szerep során a gyerek egész mély lelki megnyilvánulásaiába tekinthetünk bele. Felszínre kerülhet gátlás, szorongás, félelem. Kimondott szavá lesz olyan dolog, ami egyébként rejtve maradt volna.

S a dramatizálás – kiváló lehetőség történetek, mesék, cselekmények eljátszására az óvodában. Jelentősége a szerepátélésben, a megelevenítésben, megjelenítésben van. Emberi kapcsolatokat, viselkedési formákat alakít és formál. Beszéd- és kifejezőkészséget fejleszt. De, sajnos, van másfajta játék is a gyermeknek. Játék, amelyben gyilkol, üldöz, bankot rabol. Játék, amelyben durva, agresszív. Belső kényszer hajtja erre a játékra, mert a lelkét ért durva, agresszív élményeket kell lejátszania, csak ezáltal tud megszabadulni nyomasztó voltuktól. De talán legszomorúbb játék az, amikor játék helyett elbújik egy kis kuckóba – ül vagy fekszik –, és bámul a semmibe, nézi a tévét, a videót, és kapcsolja a készüléket az egyik adásról a másikra. Miért olyan borzasztó ez? Mert a csupa mozgás, csupa élet, színes fantáziájú, csupa tettvágy gyerek ebben a játékban semmit sem csinál. Tétlenül néz, passzívan befogad. És befogadja mindazt a mérget, amely érzékeny, fogékony lelkében mérhetetlen kárt okoz. Helyesebben nem is tétlenkedik – eljátssza a választási kampányt, öltre menő harccal, hogy ki melyik pártra szavaz, és miért; eljátssza a romániai eseményeket. Vajon modern társadalmunk modern gyermekének szüksége van erre? Nem kellene a felnőtt világnak mégis valamiképpen óvnia az óvodáskorú gyereket ezektől a hatásoktól?

A gyermek játékában tehát minden lehetséges, minden megtörténhet. A játék belülről fakad. És örömet, kimondhatatlan örömet, felszabadultságot jelent. A lélek, a gondolat, az érzélem szárnyal, és szárnyakat ad.

Vajon nem a "játékos Isten" tiszta tükörképe a játszó gyermek? A végtelen fölségű Isten, ki szent játékba kezd velem, mikor azt mondja nekem: "Járj előttem, és légy tökéletes!" Én, a kicsi, a gyöngye, a bűnös, a csetlő-botló ember, a kis teremtmény a hatalmas Teremtő előtt. Valami ilyen választ vár tőlem: "Mindenkoron színed előtt játszom, Uram. Veled, Uram, s a játszó gyermekkel így tanulom szentül játszani életem, színed előtt mindenkoron."

És a nagy kaland, melyre valamennyiünket meghív az Úr? És a választottaké? Vajon nem szent játék talán? A legnemesebb, legigazibb értelemben? – Fülemben cseng a szavad, Uram: "Ha meg nem változtok, és olyanok nem lesztek, mint a gyermek. . ."

A kisgyermeket eddig tökéletesen kielégítette és boldoggá tette a szűk kis kör, amelyben élt. Elegendő volt számára a meleg szeretetet sugárzó édesanya és az erős, oltalmat, védelmet jelentő édesapa. A meleg családi fészekben ő volt a központ, és minden nagyon jó volt. (Milyen jó lenne, ha ezt a világ valamennyi gyermeke elmondhatná élete első három évéről!)

De most kezd az értelme nyiladozni mások világa felé. Kilép az utcára, felfigyel emberekre – keres és kutat, és fölfedez, ahogy az imént láttuk. Belép a "társadalomba" – a gyerek-társadalomba legalábbis, vagyis az óvodába. Sok minden változást jelent az életében. Ellentétes érzelmek tartják fogva. Vágyik és szüksége van a hasonló korú társakra, de tart is tőlük eleinte. Más világot jelentenek. Várja is, készül is az óvodába, de hamar megtapasztalja, hogy az otthon melege, védettsége egészen más volt. Lassan mégis győz benne a társak és a világ megismerése utáni vágy, és megbarátkozik az új életkerettel, új életformával. A közösségi élet szokásai lassan bontakoznak ki előtte. Beilleszkedik, és lassan társakra talál. Rájön, hogy jó együtt lenni, jó együtt játszani. Ráérez a közösség ízére. Társas kapcsolata érik és formálódik. Barátságok születnek és alakulnak. Az öntudatból, az én-tudatból lassan kialakul a "mi"-tudat. Milyen nagyon fontos, hogy abban a "mi"-tudatban benne legyen a személyes én! A beilleszkedés, a társakra, barátokra találás érzelmek harcával, küzdelemmel jár. A játékokon is meg kell osztozni. Többen is lehetnek barátok. A barátságok sokszor – főleg az óvodáskor elején – külső tényezők hatására alakulnak. Később a választásban kezd szerepet játszani a belső, a lelki egymásra találás. Eleinte esetleg naponta változnak a barátok, a játszótársak. Később tartósabb, mélyebb barátságok alakulnak.

Vajon számunkra is olyan fontos, hogy közösségben éljünk? Vajon számunkra is olyan lényeges, hogy jó együtt lenni, jó a közösség íze? Hogy együtt dolgozni, tevékenykedni jó? S a közösségben meg tudunk-e maradni olyan személyeknek, kik egyéniségünk, értékünk legjavát a közösségnek adjuk? És engedjük-e úgy hatni ránk a közösséget, hogy értékesebbé váljunk a közös öröm és kereszthordozás által?

II. Az óvodáskori fejlődés aspektusai, főleg a hitéletben

A második részt is szentírási idézettel kezdem. Jézus gyermekségtörténetében ezt olvassuk a Lukács-evangéliumban: "Jézus pedig növekedett bölcsességben, korban és kedvességben Isten és az emberek előtt." (Vö. Lk

2,40.) Igaz, ezt az Írás a már 12 éves Jézusról mondja; de nem érvényes-e ez az igazság életének korábbi szakaszára is?

Írásom témája: Az óvodások pszichológiája és hitoktatása. A hitoktatás szó talán más korosztálynál sem épp a legmegfelelőbb, legtalálhatóbb arra a tényre, amiről szólnom, beszélnem kell. De itt, a legkisebbeknél, úgy vélem, egyáltalán nem alkalmas kifejezés. Az óvodáskorú gyereket nevelni, fejleszteni lehet és kell. Óvni, védeni is kell. A fejlődésben segíteni, a testi-lelki fejlődés, érés útján kísérni kell. A hitre rásegíteni, a hitbe bevezetni – ez a feladatunk. Igaz, hitismeretekkel is fog találkozni, át kell ezeket is adni; de sem a keret, sem a forma, sem a tartalom, sem a módszer nem lehet oktatás jellegű olyan értelemben, ahogy iskolai oktatásról beszélünk. Itt, a 3–6 éves korú gyereknél a hitbe való bevezetésről van szó. A legalapvetőbb hitismeretek feltárásáról. Alapvető vallásos szokások megalapozásáról. A lelkiismeret neveléséről. És a szentségi élettel való találkozásról.

A nevelés útján néhány állomást külön kiemelek – ezek egy-egy útszakaszt, egy-egy módot jelentenek: 1) a gyerek kérdez az igazságról; 2) a gyerek találkozik Istennel, a szentekkel; 3) a gyerek életében jelen vannak a szentségek.

A gyerek kérdez az igazságról

A gyerekeknek korábbi életrészekében is voltak kérdései. De ezek általában tárgyakra, dolgokra vonatkoztak. És viszonylag szűk körben mozogtak. A "Mi ez?" korszakot most hirtelen föl váltja a kérdések özönének a kora. Olykor a gyermek maga is csodálkozik, hogy miért kérdez annyit. Tágul a látóköre, nagyobb mozgástere, kutató-kereső, feltaláló kis lénye mindennek a végére akar járni. Élményei, tapasztalatai már egy nagyobb körhöz, a világ nagyobb darabjához kötik és kapcsolják. Elsősorban azokat a nagyokat, felnőtteket kérdezi, akikkel meghitt, bensőséges szeretetkapcsolata van. Kérdezi hát elsősorban a szüleit. De kérdezi az óvónőt, a hitoktatót, a papot is. Kérdéseit érdeklődése, kíváncsisága, fantáziája nagymértékben befolyásolja. A baj az lenne, ha nem, vagy csak keveset kérdezne. Nagyon fontos tehát, hogy mit és hogyan válaszolunk kérdéseire. A legfontosabb talán az, amit ezzel kapcsolatosan a családban, szülői házban tapasztal. Kérdései már a tapasztalható, látható világon túlra vezetnek és vonatkoznak. Felfedezi a virágot, a természet szépségeit, növényeket, állatokat és hegyeket. És érdeklődik, kérdez. Honnan vannak? És miért vannak?

Milyen könnyen lehet elvezetni a kérdező gyermeket a teremtett világ szépségét szemlélve a teremtő Istenhez, a mennyei Atyához! Hosszan el

tudja szemlélni a kis csigát, a fűszálon hintázó katicabogarat, a hálóját szövögető pókot, a fecskék cikázását – szívében öröm és béke van. Milyen könnyen születhetik meg benne a hála a Teremtő iránt! De kell kérdeznie, s nekünk rá kell vezetnünk őt válaszukkal az igazságra.

Találkozik a szenvedés, a betegség, a halál problémájával. Megtapasztalja a rosszat, a nehezet, a keresztet. Megtapasztalja, hogy bár mindent szeretne látni, tudni, hallani, megtenni, mégsem lehet. Feszültségeket hordoz önmagában is. Vágyai szárnyán nagyon messzire jut, s a valóság, úgy érzi, behatárolja, korlátozza. Beteg lesz ő maga vagy valaki kedves hozzátartozója, s megszületik benne a kérdés, neheztelve és nyugtalanítóan: Ha van Isten, és ha Isten jó, miért engedi meg a betegséget, a szenvedést? (Hány felnőtt kérdezése rekedt meg ezen a szinten!) Segíteni kell e tény feldolgozásában a gyerekeknek: Isten végtelenül jó és végtelenül irgalmas, és akkor is szeret, ha beteg vagy, ha fáj valamid. A jó Isten azért engedi meg a betegséget, a szenvedést, mert abból is tud nagyobb jót kihozni. Például megtanulsz hálát adni azért, hogy egészséges vagy; megtanulsz figyelmes lenni azokhoz, akik szenvednek; stb.

A gyermek találkozik a halállal – esetleg épp az egyik szülő elvesztése során, akit fiatalon ragadt el a halálos betegség, vagy közúti baleset áldozata lett. Itt valóságosan szembekerül a halál, az elszakadás tényével. De találkozhat temetőlátogatás során is ezzel a kérdéssel. Egyedül a hit titka, a föltámadás, a mennyország reménye az, ami ezen a testet-lelket megrázó tényen át tudja segíteni a csöpp gyermeket. Megnyugszik, ha megtudja, hogy akit szeretett és elveszített (szülő vagy nagyszülő), már a jó Istennél van, a mennyországba költözött. Lelkében, imájában kialakulhat az élő kapcsolat a szentek közösségével.

Foglalkoztatja az angyalok kérdése. Milyenek, hol vannak? Hogy tud rá vigyázni az őrzőangyal, mikor nem érzi, nem tapasztalja, nem látja, és amikor ő maga sem képes vigyázni magára?

Találkozik a bűnnel, a gonoszsággal. Bőrén tapasztalja esetleg a családi veszekedést. Megtörténhet, hogy kusza, rendezetlen családi háttérrel bír, mint ma a nagyon sok gyerek (válás, csonka család stb.). Érzi, tapasztalja, éli a szomorú tény: akikről azt hitte eddig, hogy érte vannak, érte élnek, hogy a szemük fénye, hogy szeretik, azok most elárulják, már nem szeretik. Egészen megrendül, meginog. Kiszakad belőle a kérdés: Miért akarja, miért engedi meg ezt a jó Isten? Kérdése már a megváltás titkára sejt rá, már a Jézussal való találkozást készíti elő. Segíteni kell, hogy valóban

találkozhasson Jézussal zaklatott lelke, élete. Benne megtalálja a békét. Ezen az úton vezetni, segíteni, kísérni kell.

A gyerek találkozik Istennel és a szeretettel

A kíváncsi, kereső-kutató gyerek a világban látott dolgok után érdekli: honnan van a nap, a fény, a virág stb. A kérdező gyereket kísérő szülő válaszával elvezeti őt a Teremtőhöz. – De még fontosabb az, amit a családban, szüleitől tapasztal Isten létéről, valóságos jelenlétéről. Az óvodás gyermek minden elevensége, kíváncsisága és mozgékonyága ellenére is meghittsége, biztonságra, nyugalomra vágyik. Ezt megtalálja a mennyei Atyában, aki szereti őt, és gondoskodik róla. Az ő tekintélye a gyermek számára az egészséges fejlődéshez nélkülözhetetlen. Jézus példabeszédeinek megismertetése során eljut a gyermek a helyes Isten-ismeretre. Rácsodálkozik a Jó Pásztorra, aki elmegy az elveszett bárányt megkeresni. Rácsodálkozik a mennyei Atya gondoskodó szeretetére, ki táplálja az ég madarait, és öltözteti a mezők liliomait.

Fontos, hogy ebben a korban találkozzon a gyermek Jézus Krisztussal is. A betlehemi, a karácsonyi kis Jézus egyébként is közel áll a gyerekekhez.

Fontos, hogy megismerje a tanító és a csodatevő Jézust. Segíthet ebben a Képes Evangélium, Kicsinyeink Bibliája és a Képes Biblia. A gyermek nemcsak csodálja, de meg is szereti a tanító és csodatevő Jézust. De szólnunk kell a szenvedő és keresztre feszített Jézusról is. Nem annyira a szenvedést kell dramatizálni ebben. Fontosabb, hogy a gyerek rásejtsen, ráérezzen, hogy ezt Jézus értünk vállalta, mert végtelenül szeret minket és minden embert.

Keresztvetéskor már hallott a Szentlélekről. A Szentlélek az Isten Lelke, Isten szeretete, aki velünk van, örömet, nyugalmat, biztonságot, világosságot, erőt, bátorságot ad, és tanít imádkozni. Hívni, kérni kell segítségét, hogy jobban tudjunk szeretni, hogy vidámak lehessünk. Így élő személynek éli át a Szentleket, aki életében jelen van. Jelképeit, a Szentlélek szimbólumait még nem képes megérteni.

Nemcsak a három isteni Személlyel találkozik, hanem Máriával és a szentekkel is. Először a családi otthonban, ahol Mária-képet lát kitéve a falon, vagy egy kis szobra is van talán Máriának. Esetleg látja a rózsafüzért, és hallja, hogy a szülei vagy a nagymama imádkozzák. Édesanyja szeretetét átélve és tapasztalva, könnyen eljut annak a másik édesanyjának, Jézus anyjának szeretetéhez: a Szűzanya szeretetéhez, akit Jézus mindnyájunk édesanyjává rendelt. Mária ünnepei különösen is alkalmasak arra, hogy a

gyermek kapcsolata élő, eleven és egyre mélyülő legyen Máriával. Ha szüleivel el tud jutni egy-egy májusi vagy októberi ájtatosságra, átélheti, megtapasztalhatja, hogy a Szűzanyát mások is tisztelik, szeretik. Kéri a segítségét, közbenjárását.

A szentekkel való találkozásának nem egyedüli és kizárólagos alkalma és lehetősége a mindenszentek ünnepe. Elsősorban ugyancsak a családban ismerheti meg, hallhatja a szentek példáját, életét. A családi névnapok ünneplése, köszöntése nagyon jó alkalmakat nyújtanak ehhez. Egész életközelpbe kerülhetnek ilyenkor a családtagok védőszentjei. Fontos, hogy a szülők a szentek példájának követésére biztassák gyermekeiket, és kérjék a szentek közbenjárását is. Szentekkel való találkozás alkalma lehet egy-egy csendes templomlátogatás. Amikor sétánk során vagy határozott céllal betérünk egy templomba, megismerkedünk a templom védőszentjével, az ott látható néhány szent szobrával, képével. Nagyon fontos, hogy Mária és a szentek tiszteletét már itt megalapozzuk. A gyermek hitéletében úgy kerüljön a helyére, hogy később majd erre lehessen építeni.

A gyerek életében jelen vannak a szentségek

Nagyon fontos, hogy ebben az életszakaszban találkozzon a gyermek a szentségekkel. Hogy azok élő, valóságos jelenléttel bírjanak.

Amikor minden iránt fogékony és mindenre nyitott, meg kell ismernie Isten ajándékait, melyek elkísérik az embert egész életútján, a születéstől a halálig. Fontos, hogy lassan, fokozatosan bevezessük a szentségi életbe. Ebben elsősorban a szülők segíthetik gyermeküket. De szerepe van a papnak, a hitoktatónak is. Hittankönyvükben, ha nem is mindig kimondottan és kifejezetten, találkoznak a keresztelessel, a tanítványok küldésével és a szentmisével, az utolsó vacsorával.

Az óvodás hittan során két alkalommal én végeztem a keresztelessel kapcsolatos ismeretátadást. Beszélgettünk róla, feldolgoztuk a gyerekekkel. És éppen azon az órán az egyik csoportban az óvodás hittanba bekapcsolódó 4 gyereknek volt a keresztelezője. A másik alkalommal, a másik hittanos csoporttal pedig a templomban vehettünk részt egy igazi csecsemőkeresztelel. Az Úr ajándéka volt mindkettő, és rendkívül nagy élmény a gyerekek számára. Ennél alkalmasabb mód és forma meggyőződésem szerint aligha gondolható el arra, hogy a gyerekeket megismertessem a keresztség szentségével. – Ennek a szentségnek élő valóságát, nem tudom, hordozzuk-e eléggé?! Olyan jó lenne, ha valamennyi családban és vala-

mennyien ünnepként tartanánk meg keresztségünknek, istengyermekségünk kezdetének évfordulóját.

Az oltáriszentségi Jézussal is kell találkoznia, meg kell ismerkednie a gyermeknek. A vasárnap ünnepléséhez alapvetően hozzátartozik a szent-misében való részvétel; lehetőség szerint az egész család együtt ott legyen. Elkísérheti a gyerek áldozáshoz járuló szüleit is. Nagy ünnepet fog jelenteni számára, ha a nagyobb testvér elsőáldozásán részt vehet.

Elkísérheti a gyerek szüleit a templomba akkor is, amikor szentgyónáshoz járulnak. Alapvető felvilágosítást kell nyújtanunk a gyereknek a kérdésére – korának, értelmi szintjének megfelelően.

Előfordulhat, hogy nagyobb testvér vagy rokon bér málkozik a családban, és részt vehetünk a bér mállás szentségének kiszolgáltatásában. Esetleg idős, beteg családtagunkhoz papot hívunk, hogy részesítse a betegek szentségében. Csak néhány gondolat, pár szó kísérje magyarázatként a szentség kiszolgáltatását. Egyelőre csak az a fontos, hogy a szentségek jelen legyenek a gyermek életében.

Az esküvő, a házasság nagyon nagy és szép ünnep a gyermek számára. Fontos, hogy lássa és tudja: Isten külön is megáldja azok életét, akik színe előtt kötnek házasságot.

Esetleg el tudunk jutni a papszentelés ünnepi alkalmára is, ahol megismerkedhet a gyermek a püspökkel és azokkal a fiatalokkal, akik az Úrnak igen kedves tanítványai. Akik egész életükre vállalják, hogy teljes szívvel szolgálják az Urat.

III. A vallásos nevelés három sajátos területe

Jézus így inti, figyelmezteti tanítványait: "Hagyjátok, hadd jöjjenek hozzám a gyermekek, ne tartsátok vissza őket, mert ilyeneké az Isten országa." (Vö. Mk 10,14.)

Melyek azok a területek, színterek, ahol az óvodáskorú gyermek leginkább az Úr közelében lehet? Vallásos nevelésének három konkrét területét emelem most ki. Ez a három pedig: 1) a család, 2) az óvodás hittan és 3) a helyi egyházi közösség.

Család

Az előzőekben valamelyest már érintettem a család vallásos nevelését. Most egy kicsit más oldalról közelíték.

Az óvodás korú gyermek vallásos nevelésének is alapvetően meghatározó helye és szerepe a család. Ha a családi otthonban megtapasztalja Isten élő, valóságos jelenlétét, a családi otthon levegőjével együtt ezt is magába szívja. Ha a családban szokás a szentmisére járás, a gyerek természetes és fontos dologként fogja ezt számon tartani. Ha együtt imádkoznak a szülők – esténként legalább –, akkor ebbe az imádságos légkörbe belenő a gyermek. Átveszi a szülőktől az imát, és szokássá válik számára, ő is beépíti az életébe. A gyermek első hitoktatói maguk a szülők. Nagyon sok függ attól, hogyan alapozzák meg a gyermek Istennel való kapcsolatát.

A család vallásos neveléséből három lehetőséget, alkalmat emelek ki: a) ünnepelel a család, b) együtt imádkozik a család, c) Szentírást olvas a család.

A családi légkört nagyon meghitté, széppé, felemelővé tehetik *a közös családi ünnepek*. Isten köztünk való jelenlétének ünnepévé válhatnak. Az ünnepre készülni kell. Az ünnepnek hangulata van. Liturgiája van. De legfontosabb, hogy vallásos tartalma legyen. Egy közösen megtartott születésnap, keresztelési, házassági évforduló, karácsony, húsvét, pünkösöd – mind Isten ajándékai, hogy megélhessük szeretetét, ajándékozó jóságát, és csöppnyi formában mi is viszonzzuk. Fontos szerepe van annak, hogy a gyereket rávezessük: ajándékot kapni jó. De talán még jobb ajándékot, meglepetést készíteni és adni. Egy rajz, egy papírragasztás, egy félretett csoki vagy rágó – lehet már az ő komoly ajándéka az ünnepeltnek. Kiveheti részét az ünnepi asztal előkészítésében: egy fehér terítő, egy szál virág, egy szál gyertya, szép, ízléses terítés. Ünnepi étkezés. A családi ünnep már előkészíti egy másik közösségi ünnepre. A családi asztal közössége már előképe az eucharisztikus közösségnek. Az áldozat, az ajándékkészítés, az öröm, a hála – mind megjelenik majd a közösségben az Úr asztala körül.

A család együtt imádkozása rendkívül fontos. Itt éli át és tapasztalja meg, hogy nagyok, hatalmasnak látott és mindent tudónak vélt szüleinél van még nagyobb Valaki. Aki megszólítható, aki itt van köztünk, jelen van a mi családi életünkben. Aki végtelen és hatalmas Isten, és szeret minket. Akivel örömeinket, gondunkat megoszthatjuk. Akitől kérünk, és akinek hálát adunk. Ha ezt éli, tapasztalja a gyermek – számára is természetes lesz az Isten jelenlétében való élés és járás. Természetesen fog megszületni szívében a hála. És ellessi szüleitől, hogy lehet megszólítani ezt az Istent. Mit kell és lehet mondani neki. És megtanul imádkozni. Saját szavaival meg tudja fogalmazni azt, ami számára fontos, hogy Istennel megbeszélje. Rátalál az imádság ízére. Rájön, hogy találkozhat, beszélgethet az Úrral. És ha ezt

körülötte gyakorolják, ő maga számára is természetessé válik. Ébrenedező, bontakozó lelkiismeretét szülei épp a családi imán át fejleszthetik, segíthetik. Egy-egy nap után elmondott beszámoló során helyére kerülhet, hogy mi volt a jó és miért – és hálát adunk érte az Úrnak: mi volt a rossz a napban, miért – és bocsánatot kérünk érte. Erőt, segítséget is az Úrtól kérünk a következő naphoz. A jóra-rosszra egyaránt nyitott gyermeki lélek számára ez rendkívül fontos. A családi otthon alkalmas arra is, hogy jócselekedeteket határozzunk el és vigyünk véghez. A szülők tudják kísérni a gyermek szándékát, iparkodását, és láthatják a megvalósulást. Ez ugyancsak helyet kap a családi közös imában.

Nagyon fontos szerepe van a család vallásos életében, nevelésében a *rendszeres és közös szentírásolvasásnak* is. Persze a Szentírás nem mindenik része alkalmas ebben a korban közös olvasásra. De az Ószövetség nagy alakjainak megismerése nagyon mélyen elraktározódik a gyermek életében (a kis Sámuel, Dávid, Mózes, Ábrahám). Meg kell ismerkednie Jézus életének eseményeivel is, Jézus tanításaival, példabeszédeivel. Rendkívül nyitott és fogékony a lelke mindenre. Életéhez eligazodást ad. Erkölcsi tudatának kialakításában, ítéloképessége megalapozásában nélkülözhetetlen. Fontos annak tudatosítása, hogy nem mesét hall az ószövetségi történetek elmondásakor. És nem mese Jézus élete sem. A Szentírás Isten üzenete. És benne mindent leírtak, amit az embernek tudnia kell, hogy életét Isten akarata szerint élhesse. A történeteket persze elő kell készíteni, be kell vezetni. S ha szükséges, rövid magyarázatot kell fűzni hozzá. Érdekesebbé, színesebbé tehetjük ezeket a szentírásolvasási alkalmakat, ha egy-egy történetet, amit már jobban ismer a gyerek, megelevenítünk, eljárszunk. Változó szereposztással is lehet. Erre nemcsak a karácsonyi betlehemezés alkalmas.

A család tehát a meghatározó, alapvezető és természetes háttere a gyermek vallásos nevelésének.

Óvodás hittan

Az utóbbi időben egyre fontosabbá váló lehetőség arra, hogy a család vallásos nevelésének rendszeres kiegészítője legyen. Illetve ahol nincs meg az alkalmas családi háttér, ott – amennyire lehet – pótolja a család vallásos nevelésének hiányát, s az Istennel és egymással való találkozás lehetőségeit, alkalmait nyújtja.

Az óvodás hittan átmenetet jelenthet a család és a templomi közösség között. Óvodáskorúak együttlétét jelenti – Isten házában. Arra nagyon jó,

hogy szorosabb kapcsolat alakuljon ki egymás között. Kicsit meg tudják osztani hittelt kapcsolatos élményeiket, tapasztalataikat. Együtt járjuk a hit útját. Az igazságokat közösen fedezzük fel. Megismerkedünk a háromszemélyű egy Istennel: mennyei Atya teremtő jóságával, gondviselő szeretetével; Jézus életútjával az anyagi köszöntéstől a mennybemenetelig, a Szentlélek eljövételével. Megismerkedünk Isten házával, a kereszttel, a tanítványok küldésével, a szentmisével, a Jó Pásztorral és égi Édesanyánkkal. Az óvodás hittan alkalmai lehetőséget adnak arra, hogy az óvodás korú gyerekek rendszeresen találkozhassanak vallásos élményekkel. Alapvető vallásos magatartást segít kialakítani. Segít arra, hogy megtanuljanak imádkozni – Istent megszólítani, beszélgetni vele. Felkészít arra, hogy figyeljenek lelkiismeretük szavára, igyekezzenek a jóban gyarapodni.

Változatos módszereket és eszközöket kell alkalmazni a hitoktatás során, hisz a gyerekek figyelme 6–10 perc után már elfárad. Váltani kell a módot; mozgást, éneket beiktatni. Egy-egy téma feldolgozását is módszerek variálásával lehet megoldani. Ebben sok segítséget jelent az óvónői gyakorlat. Lehet alkalmazni a bábozást, dramatizálást, körjátékot, éneket. Egy-egy anyag rész összefoglalására alkalmas módszer a "Ki mit tud?" játék. Nagyon alkalmas módszer a lisztgyurmázás; pl. a teremtett világ szépségének tárgyalásakor növényt, állatot mintázhat meg belőle a gyermek. De elkészítheti a betlehemi jelenetet is. Játékos, rajzos házi feladatot is szívesen vállalnak és csinálnak a gyerekek. De talán ennél még fontosabb az, hogy egy-egy dolgot begyakoroljanak – két óvodás hittanóra között. Az óra témájához kapcsolódó feladat ez – kicsit az Életige megvalósításához hasonlítanám.

A helyi egyházi közösség

Fontos, hogy az óvodás hittan ne egy zárt kis közösség legyen, egy kis sziget, elválasztva más közösségektől. Az óvodás hittannak mint foglalkozási keretnek és az óvodás gyermeknek, egyedül is meg családjával együtt is, szoros, élő kapcsolatban kell állnia a helyi egyházi közösséggel. Ennek jó lehetőségei, alkalmai a családi hétvégék, a családvasárnapok. Jó lehetőség a testvérekkel való találkozásra a vasárnapi szentmisén való részvétel. Ilyen találkozási alkalom egy-egy ájtatosság, liturgikus összefogás. Mind lehetőségei annak, hogy Krisztusban egyek lehessünk, hogy a közösség erejét, örömét megtapasztalhassuk. Milyen jó lenne, ha egy-egy plébániai vagy templomi közösség úgy élne, mint egy nagy család! Ahol a kicsik is megtalálnák a saját helyüket. Akkor nem lehetne probléma, hogy egy ünnepen pl. az iskolások ajándékozzák meg valami aprósággal a kicsiket, ők mondjanak el egy verset, történetet, énekeljenek el egy dalt. Mi akadály

van annak, hogy a régi óvodás hittanosok egyszer-egyszer visszalátogassanak az óvodás hittancsoportba? És a kicsik esetleg egyszer részt vegyenek egy iskolás hittanon, ahol volt társaikkal találkozhatnak. A szív szeretetével, a szív bőségéből ünneppé lehetne varázsolni legalább néha az életet.

A legkisebbeken, azt hiszem, nem múlik, hogy ez így legyen. Így tudnának belenőni, felnőni a templomi, plébániai közösségbe. Otthon érezhetnék magukat Jézusnál és Jézus barátainál. Akkor talán ifjú, felnőtt korukra kevesebben fordítanának hátat az Úrnak és az Úr ügyének.

Befejezésül röviden éppen csak megfogalmazok néhány észrevételt, gondolatot, konkrét gyakorlati ötletet:

– a családlátogatás fontossága;

– az óvónők biztatása, hogy vezessék az óvodás hittant, keressék egymással a kapcsolatot; meg kell tanulni együtt dolgozni és egymással egységben; a közösség és egység olyan minőségi többletet ad, mint semmi más.

– Megemlítek még az újabbak közül néhány könyvet is, amely nagyon használható: Jean Vanier: *Találkozom Jézussal – és ő így szól hozzám: "Szeretlek"* –; *365 bibliai történet*; Teleki Béla: *Óvodásunk a családban*, Szeged 1990; a "Pszichológia – nevelőknek" sorozat kötetei, pl. Ranschburg, Kozéki Béla, Hermann Alice (*Emberré nevelés*); *Jöjjetek Jézushoz!* – ref. hittankönyv 5–7 éveseknek és a hozzátartozó Kézikönyv.

Leo Scheffczyk

AZ EMBER ÜDVÖSSÉGÉNEK GONDJA A FATIMAI IMÁBAN

Ha az ember a fatimai üzenet értelmét szeretné tökéletesen felfogni, akkor tulajdonképpen az 1917. május 13-tól október 13-ig történt minden Mária-jelenést és az ezekkel kapcsolatos ígéreteket kellene számbavenni és kifejteni. De van egy rövidebb út is ugyanehhez a célhoz, amely mindenekelőtt azok számára jelentős, akiknek a fatimai történet még nem annyira ismert. Ez az út a rózsafüzér-kiegészítés imádkozásában áll, amelyet Mária a látnokoknak a harmadik jelenésnél a következő szavakkal ajánlott:

Ha a rózsafüzért imádkoztatok, akkor minden tized után ezt mondjátok: Ó, Jézusom, bocsásd meg bűneinket, ments meg minket a pokol tüzétől! Vidd a mennybe a lelkeket, különösen azokat, akik leginkább rászorulnak irgalmadra!

Ez az imádság különös módon kifejezésre juttatja a keresztyén embernek a személyes és magánügyén túlmutató gondját minden embernek és az egész világnak az üdvösségéért, amely az egész fatimai üzenet sajátossága. Minden kényszer nélkül öt részre lehet tagolni világos sorrendje szerint, és így gazdag tartalmát egymás után feltárni.

1. Az Ó, Jézusom! megszólításnak

jelentősége van ennek az imádságnak a megértésében, továbbá a fatimai üzenet sajátosságában és egyáltalán a Mária-tiszteletben.

A Mária-központú rózsafüzérben egy Jézushoz szóló imádság van. Ezen felismerhető – talán még jobban, mint a rózsafüzér egyéb szerkezetén –, hogy az imádkozó figyelme Krisztusra irányul, és nemcsak egy elszigetelt Mária iránti vonzalom. A Mária-tisztelet végül is mindig a Krisztus-tiszteletre megy vissza, és Krisztusban találja meg célját, amelyhez az embert Mária mint anyai közvetítő vezet el. Ami azonban az Ó, Jézusom! megszólítást illeti, ez az imádkozónak az ember Jézussal való különleges bensőségét, bizalmát és intimitását mutatja, és Istennek azt az emberszeretetét, amelyet Pál apostol Tituszhoz írt levelében magasztal (vö. 3,4). Ez a megszólítás, anélkül, hogy a látnokok erről tudhattak volna, kapcsolatban van annak a Jézushoz szóló imádságnak ősi formájával, amelyet az egyiptomi és görög szerzetesek a szemlélődés és a nyugalom imájaként gyakoroltak. Ők képesek voltak Jézus

nevének pusztá említésével az Úr jelenlétébe helyezkedni, és így elmélkedve Jézus jelenlétének egész közelségét és bensőségét megérezni. Amennyiben a fatimai imádságnak ez a megszólítása kapcsolatban van a szemlélődő keresztényimádság ezen ősi formájával, akkor egy eredeti személyes Jézus-kapcsolat sajátosságát és bensőségét tükrözi. Ez aztán áterjed erre az egész Mária-tiszteletre, amely a legmélyén Jézus-tisztelet is.

Ez a megszólítás egyúttal rámutat Jézus küldetésének tartalmára, hiszen Máté evangélista megadja ezt már Jézus nevével, amikor ezt mondja: "... mert ő szabadítja meg népét bűneitől" (1,21). A bűnök megbocsátása pedig a második megszólítás tartalma, amely így szól:

2. Bocsásd meg bűneinket!

A bűnök megbocsátásának ezen általános kérése mögött, ha alaposabban megvizsgáljuk, a fatimai Mária-üzenetek egy különleges ismertetőjele rejtezik. Az ember rájön erre, ha megkérdezi, milyen bűnökre kell itt gondolni, vagy milyen embernek bűneiről van itt különösebben szó.

Ezek a bűnök bizonyára nemcsak az imát éppen imádkozó híveknek a bűnei; hiszen róluk nyilván feltételezhető, hogy a kegyelem állapotában vannak, ezért esetleg régi bűneikre gondolnak, és ezeket újra megbánják. Ez mindenképpen fontos, vallásos bűnbánati cselekmény, amely az ember belső megtérésének állandó szükségességét hangsúlyozza.

De ez a kizárólagos értelmezés a fatimai üzenet sajátosságának nem felel meg, hiszen ez mindig minden ember bűneire utal, és ezekért szólít engesztelésre. Ezért azt a következtetést kell levonnunk, hogy a mi bűneinken az emberiség bűneit kell érteni, amelyekért az imádkozó bizonyos módon felelősnek érzi magát, és ezek orvoslásáért szeretne közbelépni.

Ebben a kérdésben megnyilvánul a fatimai üzenetre annyira jellemző és a modern világ számára annyira szükséges gondolat, a világbűntől való megtisztításáról Jézus Krisztus által, olyan megtisztításról, amelyben a keresztény ember is bizonyos módon, imádság és áldozatok által, részt vehet.

Itt az imádságban kinyilvánul a fatimai üzenet magja az emberiség bűneinek megbocsátásáról Jézusnak engesztelő keresztáldozata által, amelynek a világ számára való alkalmazását a keresztényeknek kérniük kell. Ez az imádság és a fatimai üzenet emlékezteti így az embert a bűntől való megváltásra Jézus Krisztus keresztye és feltámadása által, amelyet az emberek készségesen magára kell vállalnia.

Hogy a bűnök bocsánata az engesztelés útján és Jézus engesztelő keresztdozata által következett be, ma már sok ember nem fogadja el. Ők egy állítólag tökéletesebb Isten mellett kardoskodnak, aki nagylelkűségében a bűnöket feltétel nélkül megbocsátja, és mintegy már meg is bocsátotta. Jézus Krisztus szenvedése és keresztye akkor már nem lennének a megváltás cselekedetei, hanem csak Jézus Krisztusnak az emberiséggel való maradéktalan egyesülésének vagy szolidaritásának jelei.

Így nézve a bűntől való megszabadítás nem Isten és az ember között (nem is Isten és az Istenember között) menne végbe, hanem kizárólag Istennek egy örökös és tartós megbocsátó tevékenységében. Akkor egy olyan Isten létezne (amint ezt kritikusan kifogásolhatnánk), aki túlságosan is emberi alapelv szerint cselekedne: mindent megérteni annyit jelent, mint mindent megbocsátani. Az ember számára elveszítené értelmét a látnokoktól szorgalmazott áldozat és szenvedés mint engesztelés a sok bűnért.

Ezzel szemben áll a fatimai üzenet magja, amely itt csak a Szentírás igazságát adja vissza időszerű hangsúllyal: a bűnöst szerető Isten akarja a keresztdozatot a bűn kiengesztelésére. De nem egyoldalúan felfogott igazságosságból akarja ezt, illetve megtorlásból vagy bosszúvágyból, hanem éppen szent szeretetből, amellyel saját magának is tartozik, és amelyet szabadon felajánl az embereknek is. Hiszen a hitben világosan felismerhető az, hogy Isten, aki a bűnöst a bűntől való megszabadítás eseményébe bevonja, aki őt az engesztelésben a bűn feldolgozásában részessé teszi, az nagyobb komolyságot tanúsít az emberrel szemben, tiszteli, becsüli és szereti az embert, mégpedig jobban, mint az az Isten, aki csak megbocsátana, és a bűnt egyszerűen elfelejtené. Ez egy olcsó kegyelem megadása lenne, amely sem a szent Isten nagyságának, sem az emberi személy jelentőségének nem felel meg.

De mivel Isten engesztelést kíván, hagyja, hogy az ember együttműködjék szeretetével, és a bűn feldolgozásában együtt tevékenykedjék. Az engesztelés így Isten egyesítő szeretetének átvétele a bűnös által, az ember önkéntes bemenetele Isten szeretetének folyamába, úgy, ahogy az első jelenés alkalmával Mária kérdése felszólít: Akarjátok Istennek ajándékozni magatokat? Ilyen bemenetel Isten tisztító és a bűnt kiegészítő szeretetébe a bűn súlya alatt szenvedő ember számára nem történhet meg fájdalom és kín nélkül.

Ez a kérés bizonyítja tehát a fatimai üzenetre jellemző üdvözítés gondját az emberiség bűneire vonatkozóan. Ez azonban az imádságharmadik felszólításában még erősebb lesz, mégpedig ebben a kérésben:

3. Ments meg minket a pokol tüzeitől!

Ez azt jelenti, hogy egyszerűen komolyan vesszük azt a lehetőséget, hogy egyes emberek elkárhoznak, és ez megfelel a Bibliában szereplő kinyilatkoztatásnak is.

A Szentírás ismételten szól az ítéletről és a megmentettek és nem megmentettek végső szétválasztásáról, főleg Jézusnak az ítéletről szóló beszédeiben (vö. Mt 25,31–46. Mk 13,1–33; Lk 21,7–36).

Ezeket a szigorú szavakat igyekeztek tompítani és szelidíteni azáltal, hogy a korabeli felfogásokkal való összefonódásukra utaltak, és a késői zsidóság fantáziadús kiszínezéseivel való keveredésükre az idők végének eseményeire vonatkozólag. De mindezt kimagyarázni semmit sem segít: az örök kárhozat gondolatának megvan a szilárd helye mind Jézus tanításában, mind az apostolok írásaiban (Ratzinger bíboros).

Ez az igazság elidegeníthetetlen értéként került bele az egyház tanításába és igehirdetésébe, amint korunkban a Hittani Kongregáció kijelentette:

Az Egyház hisz az igazak örök üdvösségében. Éppúgy hiszi, hogy örök büntetés sújtja a bűnöst, úgy, hogy Isten színelátásától meg lesz fosztva, és a büntetés kihat a bűnös egész lényére.

Ezt a komoly igazságot a fatimai üzenet is kifejti, csak egyenesebben, közvetlenebbül és gyermekibben, egyfajta bizonyossággal és szilárdsággal, ahogy ez csak gyermekekből származhat, amely Isten dicséretére hivatott (vö. Jézus szavát Máténál: 21,16). Az ismételten hallott szó a sokakról, akik a pokolba rohannak, egy sajátosan realista megerősítése a végső kárhozatban való hitnek éppen úgy, mint a pokol látomása a gyermekeknél. Ez, amint mindenfajta üzenet az ítéletről, az embert föl tudja háborítani.

Sajnos, meg kell ma állapítanunk, hogy a teremtnények elkárhozásának, egy pokol létének igazságát már nem veszik komolyan. Ennek az a következménye, hogy az embereknek az üdvözülés iránti gondolja is háttérbe szorul.

A mai átlagos öntudat szeretné a bűn hatalmát és végzetét elnyomni. Ebből biztos szükségszerűséggel következik a bűnben való megátalkodottságnak, a pokol örökös kárhozatának tagadása is. Így a pokol költői beöltöztetése lesz a földi ínségeknél és bajoknak, amelyek többnyire az ártatlanokat sújtják (a háború, a koncentrációs tábor pokla). Jean-Paul Sartre azt mondja róla: A poklot a többiek jelentik. Ezért kén, máglya, rostély (a régi poklot ábrázoló képek), ez csak vicc. Az angol költő, T. S. Eliot ezt a pusztán evilági felfogást másikkal helyettesíti, amikor azt mondja: A pokol én magam vagyok!

A fatimai üzenet nem törli el a nagy ellentéteket, amelyek az ember lelki életét jellemzik: a jó és a rossz, a kegyelem és a bűn, az ég és pokol ellentétét. Ezért az ember földi életére való tekintettel nem teszi ártatlanná a bűn szakadékat, amely mindenekelőtt a harcos ateizmusban és az istentelen kommunizmus mélységesen emberellenes alakjában tör felszínre. Mivel ez az üzenet továbbá arról is tud, hogy az ember a jóban igen nagy szabadsággal és felelősséggel rendelkező lény (még Krisztus művének kiteljesítésében is segítenie kell), azért a rosszban is teljes szabadsággal felelősnek kell tartani. Így számításba kell venni a rosszal való végső leszámolást, amelyre az ember véglegesen rászánta magát.

Ez az egyszerű, következetes gondolat a modern kor öntudatos embere számára kihívást jelent. De nem az a helyzet, hogy a modern ember egyáltalán nem férne hozzá ehhez az igazsághoz, és ezt csak elvetni tudná. Az ellenkezője is létezik. Az amerikai szociológus, P. L. Berger, a náci korszak szörnyűségeire utalva e szavakat mondta: Olyan cselekedetek, amelyek az égbe kiáltanak, kiáltanak a pokol felé is. És hozzáfűzi: A vonakodás attól, hogy ebben az esetben elítéljenek valakit, mégpedig feltétlenül, nemcsak a rosszul értelmezett igazságosságra lenne bizonyíték, hanem sokkal rosszabb dolog: az emberiség végtelen megsértése.

Tehát neki az a véleménye, hogy éppen az igazi emberi értelemből vagy a legbensőbb igazságérzetből kifolyólag végletes ítéletet kell alkotnunk a jó és rossz fölött, olyan ítéleteket is, amelyek az evilági élet határain túlmutatnak, és magukkal hozzák a rossz elkülönítését a jó birodalmából.

Az ember nem lenne szabad döntéssel rendelkező, az üdvösség és kárhozat közé állított lény, ha nem számolna az üdvösség elvesztésének valóságával. Minderre emlékeztet a fatimai üzenet egyedülálló sürgősséggel és tömörséggel.

Ezen megoldhatatlan titok előtt az emberek tehát le kell tömie és a nyomasztó félelembe merülnie?

Egyáltalán nem ez a helyzet. Fatima, a Szentírás szellemétől egészen átitatva, éppen azt is megmutatja, hogy a keresztény ember a végleges megváltásban, vagyis az égben való beteljesedésben reménykedik. Ez a remény nagy üzenete. Ezt mutatja az imádság negyedik felhívása:

4. Vidd a mennybe a lelkeket!

A remény tehát arra irányul, hogy Jézus minden élő embert meg tud menteni a pokoltól, és az örök életre vezeti őket. Ez a kérés ugyancsak egybevág az egyetemes fatimai üzenettel, amely az öröm és a remény üzenete az emberek

számára. Fatima, amint az egész evangélium is, hirdeti az örömet és Isten tet-tének győzelmes jellegét, amelyet a világgal művelt Jézus Krisztusban és Mária közreműködésével. Kifejezetten megjövendöli a harmadik jelenés (1917. július 13-án):

Ha megteszik, amit mondok nektek, akkor sokan megmenekülnek, és béke lesz . . . Végül Szeplőtelen Szívem diadalmaskodni fog.

Ez az üzenet tehát éppúgy ígér örök üdvösséget, mint időleges boldogságot, természetfölötti üdvöt és természetes békét.

Olyan korban, amikor az emberek a világ végső sorsáért (gyakran túlzott, önkínzó és hitetlen) aggodalomban élnek, akkor ez az üzenet fényt sugározhat, bizakodást terjeszthet és reményt nyújthat. De nem tagadható, hogy a harmadik kérés szavai a pokol veszélyéről érvényesek maradnak. Akkor a következő kérdés adódik: Hogyan van ez a két kijelentés összhangban? Lehet egymás mellett ígélet és fenyegetés, vagy nem ellentmondás ez?

Az ember tud válaszolni erre a kérdésre, ha meggondolja, hogy a Jézus Krisztus által történt megváltás, amelynek Mária tevékeny részese volt, nem automatikusan és mechanikusan hat az emberre, még a keresztényekre se.

Krisztus ugyan Bárány lett, aki elveszi a világ minden bűnét (Jn 1,29). Ő, amint Szent Pál mondja, mindnyájunkért a bűn hordozójává lett (2Kor 5,21), és a bűn egész átkát magára vette (vö. Gal 3,13). Ezzel alapvetően minden ember számára megszerezte az üdvösséget, ismét megnyitotta az eget. Ezért a megváltás egész művére érvényes: Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön (1Tim 2,5). De természetesen ezt azzal a feltétellel akarja, hogy az emberek meg is témeik, hogy hitben és szeretetben a megváltás művébe bekapcsolódnak, hogy ezt saját maguk is akarják, hiszen bizonyos az, hogy Isten az ember szabadságát nem sérti meg, hogy Ő az ember tagadó válaszát is megengedi megváltó műve ellen. Azt is tudjuk a Szentírásból, az egyház történelméből és saját tapasztalatunkból, hogy vannak emberek, akik Isten szavával ellenkeznek, hogy vannak megkeményedett és megátalkodott lelkek, akik a megtérésre látszólag nem szorulnak rá.

Nos, a fatimai imádságra jellemző, hogy nem hagyja figyelmen kívül az embereknek ezt a csoportját sem, és hogy itt a régi lelki alapelv érvényes: egyetlen élő üdvösségében sem szabad kételkedni. Ez a negyedik kérés mellékmondatának utalásában jut kifejezésre, ahol az eget azokért ostromoljuk,

5. . . . akik leginkább rászorulnak irgalmadra.

Ezekben a szavakban Isten kegyelmi segítségének a lehető legszélesebb kiterjesztése történik a különösen rászorultakra, a végső céltől különösen

elfordult emberekre. Ezeket Istennek szintén különösen türelmes és tartós irgalmába ajánljuk. Amikor az imádkozó a rózsafüzér-kiegészítésbe belefoglalja az embereknek ezt a csoportját, akkor különösen kiviláglík az, hogy a fatimai üzenetben sürgetett üdvösség gondja minden emberre vonatkozik, azokra is, akik az üdvösségtől igen eltávolodtak és elfordultak. Itt élővé válik ismét a fatimai üzenet szellemére különösen jellemző gondolat, hogy sok ember üdvössége függ a hívő emberek imádságától, áldozatától és odaadásától, azokétól, akik az imádság kegyelmét birtokolják.

Ez az a gondolat, amelyet XII. Pius pápa egyszer így fogalmazott meg:

Valóban megható titok az, hogy sokak üdvössége függ Jézus Krisztus titokzatos teste tagjainak imáitól és önkéntes bünbánati gyakorlataitól . . . és attól a közreműködéstől, amelyet a lelkipásztoroknak és a híveknek . . . isteni Megváltónk felé teljesíteniük kell.

Ezt az igazságot Fatima különösen azáltal veszi figyelembe, hogy a másokért való működést az imádsághoz köti, és mindenekelőtt az imádság formájában működteti azt, ami Mária közreműködésével a Test Fejéhez, Krisztushoz irányul.

Nos, tudjuk ugyan, hogy Isten egyetlen imádságot se hagy meghallgatatlanul elhangzani, amelyet Krisztus Jézus által mások üdvösségéért mondanak. De ezen imádság teljesítésének módját fönntartja magának. Annak a kegyelemnek az erőssége és mértéke is, amelyet Ő az imádságért biztosít, kegyelmi akarátának titkába marad bezárva és gondolkodásunk elől megvonva. Végül még azt is figyelembe kell venni, hogy Isten minden kegyelmi működése tekintettel van a szabad emberi akarat döntésére. Az ember pedig képes Isten és a kegyelem ellen is dönteni. A gonoszság titkát (2Tessz 2,7), amelyet Isten megenged, nem lehet ember által és emberi fáradozás által a világból eltávolítani. Így vannak határai a mások üdvösségéért való közreműködésünknek, amelyeket csak Isten szüntethet meg.

De ennek nem szabad kisebbitenie az emberi engesztelés és áldozat jelentőségét, amelyet Isten éppen úgy bevon tervének megvalósításába, mint Mária igenlő szavát. Kiváltképpen pedig nem kell félnünk, hogy lehetnek olyan emberek, akikért nem imádkoznak és nem hoznak áldozatot. A máriás egyház mint egész állandóan imádkozik és áldozatot hoz az emberiség látszólag legelhagyatottabb tagjaiért is. Aki pedig a fatimai üzenetet komolyan veszi, az különös módon csatlakozik ehhez az ima- és áldozati közösséghez, amely senkit nem hagy figyelmen kívül, és senkit sem felejt el.

Ez az előadás elhangzott Altöttingben, a 20. fatimai kongresszuson. A magyar fordítást A fatimai látnokok 1990-es 1–2. számából vettük át, a 3–7. oldalakról.

PAPI ÉDESANYÁNAK LENNI

Az októberi püspöki szinódusi ülésen meghívott auditorként (hallgatóként) egy francia házaspár is részt vett. Pierre Gagey pszichológiai professzor a párizsi egyetemen (Paris VII Jussieu); felesége, Anne, szintén pszichoanalista. Október 4-én szólaltak fel. A feleség felszólalását teljes fordításban.

Bölcseleti tanulmányaink után 1945-ben házasodtunk össze. Előbb líceumokban, majd pedig tanítóképző intézetekben voltunk professzorok. Később pszichoanalistává képeztük magunkat, és pszichopatológiát tanítottunk az egyetemen. 1946-ban leánykánk született, és nyolc fiú követte őt. Ezek közül kettő, a második meg a negyedik, pappá szentelődött, az egyik 14 éve, a másik 9 éve.

Kegyelemként éltük meg ezt a két eseményt. Befogadtuk a vele járó örömet. Misztériumát pedig tiszteletben tartjuk.

Meglehetősen zavarban érezzük magunkat most, amikor megpróbáljuk elmondani, hogy családi életünkből emberi szemmel mit lehet olyan tényezőnek tekinteni, ami talán elősegítette, és mindenképpen megőrizte ennek a két gyermeknek a hivatását.

Első válaszként a következőket mondhatom el. Ezek a gyermekek belezülettek a legklasszikusabb katolikus polgári hagyományba. Nagyszüleik mindkét oldalról szilárd, hívő és gyakorló házaspárok voltak. A nagybácsik és a nagynénik között van egy jezsuita és három szerzetesnő, idősebb unokatestvéreik között pedig két pap és két szerzetesnő. Mi magunk hí ségesek maradhattunk ehhez az örökséghez. Nem merült fel semmi egészségi vagy hivatásbeli vagy affektív probléma, amely megzavarhatta volna családi szentélyünk egyensúlyát.

E kiváltságok felsorolása nagyon helyénvaló alázatosságra készítet. Azt azonban még nem árulja el, miért érezte magát az a két gyermek nyugodt derűvel elhivatva a papságra olyan időszakban, amikor a papságot Franciaországban élénk kontesztálás vette körül.

Most itt éppen erről a nyugodt derűről tehetünk tanúságot, amellyel fiaink a papi szolgálat felé vették útjukat, és ma is gyakorolják azt.

Tanúskodunk róla; de arra nem tarthatunk igényt, hogy meg is fejtsük. Mégis úgy gondoljuk, hogy ez a nyugodt derű talán kapcsolatban áll bizonyos

pedagógiai magatartásmódokkal, amelyeket az embertudományok sugalltak nekünk.

Minden hívő jól tudja: racionális típusú nevelés nem képes arra, hogy az ember lelkét megnyissa a szellemi értékek felé; és az ilyen megnyílás nem jön létre magától sem. Adottságról van itt szó (il y a un Donné). Ezt az Adottságot az ember elé kell állítani.

Ma az embertudományok ezt szerencsés módon egyhangúan vallják. Sőt még némi fényt is derítenek arra a módra, ahogy ezt az Adottságot be lehet mutatni ahhoz, hogy a lehető legjobban biztosítsuk személyes és személyiséggyarapító elsajátítását.

Én értelmiségi vagyok, és következőképpen semmi belső nehézséget nem tapasztaltam azzal kapcsolatban, hogy kezdettől fogva érvényre juttassam a leghagyományosabb katolikus vallási pedagógiát. Egyszerűen csak arra törekedtem, hogy közben számoljak a gyermek fogékonyságára jellemző különféle fokozatokkal.

Addig, míg gyermekem eljutott eszének használatára, határozottan arra az intenzív érzelmi kapcsolatra támaszkodtam, amely a fiatal gyermeket anyjához köti; így találtak helyet életében a hitet megalapozó első jelképek és a családi áhitat klasszikus magatartásmódjai.

Hétéves kortól kezdve ellenben fokozatosan engedtem a külső behatásnak. Először őszintén és tisztelettel elfogadtam a hitoktatást végző más (harmadik) személyek közreműködését. Csupán arra szorítkoztam, hogy a gyermekek rendelkezésére bocsássam egy-egy szent életrajzát (anélkül, hogy az elolvasást kötelezővé tegyem), és továbbra is elmondassam velük az esti imádságot.

Eljött a pillanat, amikor a szentmisén való részvétel előtérbe került; örködtem azon, hogy ez rendszeres legyen. Első áldozásukból családi ünnepet csináltam. Hagytam viszont, hogy gyermekeimnek az Eucharisziával való kapcsolata dolgozza meg a lelkiismeretüket, és közben nem próbáltam bizalmas közlésekre bírni őket az Eucharisziából nyert gyümölcsöket illetően. Viszont szívesen feleltem, ha kérdéseket tettek fel a szertartás történetére, a szertartás elemeinek jelentésére, esztétikai dimenzióira nézve.

A korai serdülőkorban fő gondom arra irányult, hogy gyermekeimet rávezzem: apjuk meggyőződéséhez igazodjanak a nagy liturgikus szertartások, főként a nagyheti szertartások látogatását illetően. Az, hogy ő maga részt vett e szertartásokon, magától értetődött, minden körülményeskedő igazolás nélkül. Ezáltal apjuk lett a vitapartnerük vallási kérdésekben.

Azzal, hogy apjuk felé irányítottam őket, velejárt egy bizonyos tartózkodó hallgatás a saját vallásgyakorlataimról. Meg akartam valamit előzni: a személyes áhitatra vonatkozólag férjem között és köztem különböző érzékenységből eredő eltérések létezhetnek; nos, ezek nem tűnhetnek fel úgy, mintha ellentétek lennének, és nem szoríthatják háttérbe, hogy a szentségi életet illetően teljes köztünk az egyetértés. A tartózkodó hallgatás kiterjedt (egyébként szerény) elkötelezettségeinkre is, amelyeket a plébániai tevékenységben és a katolikus akcióban vállaltunk. Így gyermekeink hosszú ideig mit sem tudtak azokról a cikkekről, amelyeket apjuk önkéntes vállalásból írt különféle vallásos folyóiratok számára. Különös gonddal igyekeztünk nem kelteni olyan benyomást, hogy szükségünk van arra, hogy az egyházi világban érvényesüljünk.

Amikor aztán eljöttek a serdülőkor kritikus forrongásai, a vallásra vonatkozó forrongásokat elviseltük, de úgy, hogy homlokegyenest nem szálltunk velük szembe. Ilyenformán kikerültük, hogy ezek a kérdések szerencsétlen módon összebonyolódjanak azokkal a családi konfliktusokkal, amelyek ebben a korban rendszerint előadódnak. Azt mindenesetre megértettük velük, hogy a felhozott kritikák a mi saját meggyőződéseinket nem tudják kikezdeni. Rámutattunk arra, végkövetkeztetések levonása nélkül, hogy a kritikák nem vetnek számot a dolgok bonyolultságával.

A serdülőkori zabolátlanság nem elutasítást, hanem keresést fejez ki. Azt gondoltuk tehát a legbölcsebbnek, hogy rájuk hagyjuk: bogozzák ki a megkérdőjelezett vallási kérdéseket azokkal a "lelkiatyákkal" való kapcsolatainkban, akikkel a plébánián vagy az ifjúsági mozgalmakban találkoznak.

Otthonunkat látogató pap barátaink sokat segítettek. Serdülő gyermekeink részt vettek beszélgetéseinkben. Ezek a papok, nyitott problémafelvetés légkörében, éles kontesztálások nélkül felidéztek az Egyház életét, a különféle kultúrákhoz, különféle társadalmi osztályokhoz, konunk problémáihoz fűződő kapcsolatait. Ezek a papoktól származó megnyilatkozások hozzásegítettek annak megértéséhez, hogy az Egyházon belül nagy lehetőségek nyílnak a dialógusra.

Óvakodtunk attól, hogy megkülönböztetett módon kezeljük azokat a fiainkat, akiknél sejteni lehetett a papság iránti vonzódást. Nem segítettük elő, hogy bizalmas közlésekkel forduljanak hozzánk. Nem akartuk őket bezámi egy olyan tervbe, amelynek másokkal, nem pedig velünk való viszonyban kellett érlelődnie. Ugyanakkor nem titkoltuk előttük, hogy ilyen terv megvalósítása véleményünk szerint előzetes feltételként megkívánja az elmélyült értelmi képzést.

Az a gondolat, hogy papi édesanya legyek, nem volt idegen számomra. Mégis bizonyos ellenállást éreztem. Zavart az a népszerű, kétségtelenül hamis kép, amely megbélyegzi a túlzott affektív kötődés kockázatát egy anya és a pap fia között. Paradox módon a lélekelemzés ebben az esetben biztos segítségemre volt. Megerősítette és megvilágosította azt a hagyományos meggyőződést, hogy egy anya csak úgy tölti be szerepét, ha egyre jobban visszahúzódik. Gondom volt tehát arra, hogy valamennyi fiam elszakadjon attól az első képtől, amelyet kezdetben kialakított magának rólam. Apjuk a maga részéről elfogadta, hogy mások foglalják el és másképpen azt a helyet, amely előbb az övé volt, és ahonnan ő jelentette a törvényt.

Két fiunk szemináriumba vonulása egyébként kíméletlenül erre a magatartásmódra utalt bennünket. A szemináriumi időszak alatt határozottan tisztas távolban tartották magukat tőlünk. A szemináriumi korszak végére, úgy tűnt, érett felnőttekké váltak, akik vállalják küldetésüket. Mi pedig nem tartunk igényt kiváltságos kapcsolatra azzal, ami őket most már Jézus Krisztus papjaivá teszi.

A címzésben szereplő jelzések értelme a következő: 90A ajándék – 90B barátja küldeti – 90I intenciót vállal – 90K közösségi hozzájárulás – 90V valutahozzájárulást vállal – 99C cserepéldány – 99T tiszteletpéldány. (Egykét kivételes esetben a betűk más számjeggyel is előfordulnak.) – A jelzés utáni szám a Szolgálat példányszáma; ez a szám a legtöbb esetben 1.

Fontos megjegyzés a 90I jelzéshez.

Ez a jelzés alapvetően azt jelenti, hogy olvasónk intenciók vállalását ajánlotta meg. Sok esetben azt is jelenti, hogy a szentmiséket már kijelöltük, és a visszaigazolást meg is kaptuk. – Nyomatékosan kérjük, a) hogy senki se mondjon vagy mondasson szentmiséket addig, míg tőlünk a kijelölést meg nem kapta, és b) senki se nyugtalankodjék amiatt, hogy tőlünk még nem kapott kijelölést, és a kijelölésre esetleg még jóideig várnia kell.

Fontos megjegyzés a 90V jelzéshez.

Amint az a múltban is történt, mostani karácsonyi számunkban küldünk szét befizetési lapot, amellyel (osztrák schilling vagy német márka formájában) adományt lehet eljuttatni hozzánk. – Kérjük, hogy más pénznemben kis összeget bankutalványon ne küldjenek, mert igen magas a kezelési költség. Kis összeg átutalására használjanak postautalványt.

II. János Pál

APOSTOLI LEVÉL SZENT BERNÁT SZÜLETÉSÉNEK 900. ÉVFORDULÓJÁRA

(A levelet a hivatalos latin szövegből a magyar ciszterciák fordították. Néhány apró módosítással vesszük át.)

Szeretett Fiainknak, Zakar Polikárp ciszterci rendi generális apátnak és Ambrosius Southeynek, a szigorú obszervanciájú ciszterciek [trappisták] generális apátjának.

Szeretett Fiaink, üdvöt és apostoli áldást!

1. A szeretet iskolájával, lelkipásztori buzgósággal, sokoldalú tudományos felkészüléssel, "mézajkú" ékesszólással és egyéb kiváló isteni adományokkal felékesítve Szent Bernát clairvaux-i apát az Egyházat páratlan fénybe vonta, és minden idők embereit magához vonzotta és vonzza még ma is. Így hát 9 évszázaddal azután, hogy Burgundiának ez a legpompásabb virága kihajtott, megszületett, méltán rendeznek emlékére ünnepeket, szerveznek összejöveteleket, adnak ki írásműveket. Nem szeretnénk, ha oly sok dicséretes kezdeményezés és megnyilatkozás közül hiányoznék a mi szavunk, amellyel ezt a kiváló férfiút magasztaljuk. Röviden érintjük csupán néhány tanítását, hogy tudniillik mit üzenhet Clairvaux-i Szent Bernát a mi korunknak is.

2. Korunkban ugyanis igen sokan, akik a haladás gyümölcsei fölött döntő befolyással rendelkeznek, az ún. materializmust megízlelve és különféle szektás eltévelyedések veszélyeinek kitéve, megbízható, szilárd lelki alapok után kutatnak.

Szent Bernát, a maga éles és biztos ítélőképességével, mintegy lelki szemével átlátta és megfogalmazta azokat a legmélyebb igazságokat, amelyeket legnagyobb részben a Szentírás kincsesházából és a szentatyák műveiből merített. És ezt olyan nyelvezettel tárta elő, amely az imádság lelkétől átítatva szíven találta az embereket.

A Szent Benedek-i ősi hagyományhoz híven ragaszkodva a clairvaux-i apát nyíltan és világosan hirdette, hogy az *engedelmesség* és az *alázatosság* ösvényén át vezet az út vissza Istenhez, akitől engedetlenségünk és kevély-

ségünk által elszakadtunk.¹ Hogy ezt a tanítást alaposabban kifejtse, rámutat arra a bensőséges összefüggésre, amely az igazság keresése és az alázatosság gyakorlása között fennáll. Újra meg újra kifejezi meggyőződését, hogy Istenhez nem lehet visszatérni önmagunk ismerete nélkül, és hogy Istent viszont nem lehet igazán megismerni, ha önismeretünkhöz hozzá nem kapcsoljuk embertársaink igaz ismeretét. Az embernek ugyanis mindekelőtt önmagához kell visszatérnie, hogy igaz ismerettel megismerve önmagát, mint bűnös álljon Isten előtt. Miután azonban belátta, hogy ez a bűnös állapota minden emberrel közös állapot, már semmi oka sincs arra, hogy valamiért is kevélykedhetne, akár önmagában, akár másokban. És miközben látja (elismeri) önmagának és embertársának igazságát, illetve nyomorúságát, és Isten szavát hittel befogadja, egyben Isten irgalmasságát és jóságát is felfogja és befogadja. Az igazságnak ugyanis ebben a hármasságban megismerésében nyílik meg számára az út a hármasság szeretére: az Isten, önmaga és embertársa felé.

Szent Bernát azt tanítja, hogy az önmagáról, embertársáról és az Istenről való *igaz ismeret* olyan mértékben halad előre, amilyen mértékben a *hármasság szeretete* a szívünkben megszületik és növekszik. Az önmagához visszatérő és bűnbánatot tartó ember ugyanis kötelességet érez arra, hogy viszonzszeresse Istent, aki őt Krisztus által kereste és megváltotta, s egyben kötelességet érez arra is, hogy Krisztus szeretetét utánozza minden emberrel szemben. Az ember az irgalmas Isten kegyelmét csak úgy nyerheti el, hogy önmaga iránt irgalmat gyakorolva tartózkodik a bűntől, továbbá ugyancsak az embertársa iránti irgalomtól indítva utánozza Teremtőjét és Megváltóját, aki oly nagy kegyességgel hajlik le az egész emberi nemhez. Ez a Szent Bernát-i tanításban megfogalmazott lelki ségnek mintegy magva és veleje, amely egyben azt is bizonyítja, hogy a monasztikus "szeretetiskola", amelyet felállított és tanított, milyen kiválóan megfelel a mi korunk követelményeinek is.

Ha ugyanis így értjük az Istenhez való visszatérést, könnyen beláthatjuk, hogy az emberi méltóság helyreállítása, a személyi életünk megtisztulása, valamint az önmagunk és embertársaink iránti szeretet kötelessége mindeztől az Isten iránti szeretetünk egyetlen forrásából ered.

3. Clairvaux szent apátja, jóllehet "világtól távoli" életet élt, az Isten felé való haladásában azonban semmiképp sem követte az úgynevezett "individualizmus" vagy az emberi társadalomtól való elszakadás, elidegenedés útját. Mindig tudatában volt ugyanis Isten örök tervének, aki az ember megváltását a *közösség* keretében és önmaga közlésével készítette elő, hogy akiket üdvözíteni akar, azokat önmagával is és egymással is összekapcsolja.

Szent Bernát éppen ezért nem akarta sem szavával, sem életmódjával azt a látszatot kelteni, mintha számára a bűnbe és hiábavalóságokba merült világ megváltása összeférhetne az embertárs iránti kötelesség elhagyásával, hanyag végzésével, vagy a vele való szilárd kapcsolat megszüntetésével. Mert valahányszor az Anyaszentegyházat valami veszély fenyegette, készséggel elhagyta a monostorban élvezett nyugalmit, hogy nehéz feladatokat vállaljon, és az Egyháznak segítségére siessen. Így a clairvaux-i apát élete annak az egységnek volt élő példája, amelyre minden kereszténynek törekednie kell, bármi is legyen hivatása és állapota. Tudniillik, hogy belső életét, amely elsődlegesen fontos, valamint külső gondját és tevékenységét, amely Krisztus szolgálatában az egyetemes és a helyi egyház közös javát szolgálja, egyaránt vállalnia kell.

Ami kifejezetten és megnevezetten is a szerzeteseket illeti, Szent Bernát már jó sok idővel ezelőtt valamiképpen előre hirdette a II. vatikáni zsinatnak azt a tanítását, hogy "minden szerzetes intézmény tagjainak kötelességük, hogy Istent mindenekfölött és egyedül csak őt keressék, és szemlélődésüket, amellyel teljes szívükből és lelkükből Óhoz kapcsolódnak, törekedjenek összekötni azzal az apostoli szeretettel, amellyel a megváltás művéhez és Isten Országá terjesztéséhez kell kapcsolódnok."²

Ezt a tárgyat a mézajkú egyházdoktor, ahogy őt nevezni szoktuk, "Az elmélyedésről" írt értekezésében, amelyet egykori tanítványához, III. Jenő pápához intézett, pontosan megvilágítja: "Ha mindenkié akarsz lenni teljesen, annak példájára, aki mindenkinek mindene lett, dicsérem nemes emberségedet. De csak ha odaadásod valóban teljes. Hogyan lehet azonban teljes, ha te magad ki vagy belőle zárva? Mindenki egyaránt részesedik belőled, mindenki meríthet szíved gazdagságából mint közös forrásból, te magad pedig külön ott állsz és szomjazol? – A többiekkel egy sorba állva igyál csak te is kutad forrásvizéből. – Ennek megfelelően (nem mondom, hogy mindig, azt sem, hogy gyakran) közben-közben magadnak is adjál valamit magadból."³ Azt a tanítást tárta elő tehát mindebből, hogy az "elmélyedésből", vagyis az imádságból, az elmélkedésből és a szemlélődésből fakadnia, következnie kell a lelkek iránti buzgóságnak és az emberek szolgálatának.

4. Korunkat nem ritkán a "laikusok századának" nevezik, minthogy reflektorfénybe kerülnek azok a sokoldalú törekvések, amelyek bizonyos tisztségeket és feladatokat laikusokra akarnak ruházni, már amelyek állapotukkal összeegyeztethetők. Nem kisebb joggal lehetne azt a kort is így nevezni, amelyben Szent Bernát élt. Amíg ugyanis az Egyház a feudális

intézmények béklyóitól akar megszabadulni, laikus mozgalmak születnek, amelyek a kereszt jele alatt szent vállalkozásokba fognak. A 12. században a laikusok Isten igéjének hirdetésében is, sőt mint ismeretes, a költészetben és az egyes tudományszakokban, mint mondani szokták, hallatni kezdték szavukat. Az építők vallásos mozgalma, akik csodálatra méltó székes-egyházakat emeltek, Európa első kézműves (munkás) mozgalmának tekinthető.

A clairvaux-i apátnak, mint már említettük, gyakran ott kellett hagynia monostori nyugalmát, hogy a laikusok életébe bekapcsolódják, állami ügyekkel foglalkozzék, különösképpen hogy királyok és fejedelmek, hercegek és városok között békét teremtsen. Mint ahogy első életrajzában olvasuk: "Tudósként a tudósok között, egyszerű emberként az egyszerűek között, a lelki emberek között pedig a lelki bölcsesség és tökéletesség bizonyítékait árasztva magából. Egyszóval mindenkihez alkalmazkodva, mert mindenkit meg akart szerezni Krisztusnak."⁴

Világos szavakkal tanítja, hogy klerikusok és laikusok, egyháziak és világi hívők egyetlen testet alkotnak: "Amikor az Úr arra int, hogy virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne esetek, nyilvánvaló e kettős szerep; a hívek (laikusok) munkája és az örök (klerikusok) buzgósága nélkül nem élhet biztonságban sem a város, sem a jegyes, sem a juhok. A különbséget kérdezed? Egyek ők!"⁵

Véleménye szerint a laikusok feladata, hogy a klerikusokkal együtt az Egyházat építsék, amit leginkább az engedelmesség gyakorlásával és a szeretet műveinek, főként a testi munkáknak gyakorlása által valósítanak meg. A laikusok felé fordulva ugyanígy azt mondja: "Engedelmeskedjete a püspöknek és egyéb előljáróitoknak, akik tanítók az Egyházban! Legyetek buzgók a vendégszeretben, mert ezáltal sokan elnyerték Isten tetszését! – Az angyalok Urát fogadjátok az utasokban, őt tápláljátok a szegényekben, őt öltöztessétek a meztelenekben, őt látogassátok a betegekben, őt váltsátok ki a fogságból!"⁶

A clairvaux-i apát tehát, jóllehet a monasztikus életformát a legmagassabbra értékelte – azt a klerikusok és laikusok rendjéhez harmadikként csatolta –, mégis mint a lelkek igazi atyja a laikusokat az Egyházban egyenlő rangú tagoknak ismerte el, mert meg volt győződve arról, hogy bármely rendű-rangú ember ugyanazon egyetlen örök cél felé törekszik.

5. Abban a korban, amelyben Szent Bernát élt, az európai gondolkodás éppen változóban, megújulóban volt. Amikor ugyanis magát az embert mint

központi témát tették a kutatás tárgyává, elkezdődött az a szellemi mozgalom, amelyet később *humanizmusnak* neveztek, és amely még ma is erősen érezteti hatását. A clairvaux-i egyháztanító, aki igen jól ismerte saját korának vágyait és törekvéseit, az emberrel kapcsolatos ilyen jellegű új elgondolásokat mélységesen átérezte, megértette, és semmiképpen sem állt azok pártjára, akik azt elvetették és elítélték.

Az emberről azonban világosan tanította, hogy az egyrészt az Isten képére és hasonlatosságára teremtett lény, "kiváló teremtmény"⁷, "Isten befogadására képes"⁸, "az isteni Fölség hordozására képes"⁹; de egyben arra is rámutat, hogy az ember mennyire szánandó, tehetetlen és kicsiny valóság. Krisztus azonban az egész embert meggyógyította, úgyhogy nemcsak a lelkét, hanem a testét is meghívta az örök életre.

Embervoltunk méltóságát világosan megfogalmazva és bizonyítva, így kiált fel Szent Bernát: "Mily kegyes lehajlása ez a kereső Istennek, és mily méltósága ez az így keresett embernek!"¹⁰ Az emberi méltóságnak a teremtésből és a megváltásból levezetett ilyen átelmélkedéséből világosan kimutatja, hogy az igazi keresztény humanizmus éppen ebből a kettős forrásból ered. Állítja, hogy Isten képe a bűnbeesés után is megmaradt bennünk, és az Isten, hogy minket üdvözítsen, emberré lett. Szent Bernát a maga teológiai tudományában egyaránt tekintetbe veszi az embernek mind a méltóságát, mind az elesettségét, és így elkerüli az úgynevezett hamis "antropocentrizmust."

Ennek a keresztény humanizmusnak megfelelő alapot szolgáltat a Szent Bernát-i krisztológia, amely szinte bizonyos szenvedéllyel és hevességgel vallja, hogy Krisztusban az egész ember felemeltetett. Amíg ugyanis itt a földön élünk, jelen emberi állapotunk szerint az Istenhez jutásunk csak a megtestesülés törvénye szerint valósítható meg. Így amikor ez a "jóságos egyháztanító" azt állítja, hogy ő ugyan nem láthatja Krisztust abban a formában, amely szerint egyenlő az Atyával, és ezért nem mint "Istent az Istennél" szemléli, mindazonáltal hozzáteszi: "Legalább mint ember az embert az emberek között megszólíthatom őt."¹¹ Ezekben a szavakban a nevéhez méltó igazi humanizmusnak egész tanítása bennfoglaltatik: vagyis mind az emberi behatároltságnak, mind az emberi méltóságnak, tehát kiváltságos lehetőségeinek elismerése. Arról az emberről van szó, aki a Paradicsomban Istennel baráti kapcsolatban élt, de akit immár Isten hozzánk hajló kegyessége egy sokkal szorosabb és bensőségebb egységre hív. Olyanra, amely minden emberi ismeretet és várakozást felülmúl.

6. A fentebb elmondottakból könnyen kikövetkeztethető, hogy a *krisztológiai tanítás* Szent Bernát műveiben központi helyet foglal el, és ez a tanítás a mi korunkban is nagy jelentőségű. Az Isten mérhetetlen Bölcsesége és örök Igéje "Kisgyermek-Ige" alakjában szállt le közénk. Ezért azt akarta, hogy kicsiny gyermek alakjában szülessék és adassék nekünk, mert mi is csak mint kicsiny gyermekek juthatunk be Isten Országába. Így Krisztus Urunk az embert földi életének első pillanatától alázatosságra hívja, és, engedelmes lévén a halálig, előttünk jár, hogy a kevélykedés minden törekvését elkerüljük.

Szent Bernátnak a Krisztus embersége iránti odaadó áhítata szétárad a lelkiéletéről szóló egész tanításán. Ezzel a lényegi tanítással mindig összekapcsolódik a megdicsőült Krisztusba vetett hite, aki, feltámadva a halálból, többé már nem hal meg, és mint aki már emberségével együtt részese az Atya dicsőségének, számunkra is jelen van szünet nélkül. Éppen ezért Szent Bernát lelki iskolájában Jézus földi életének tanulmányozása sohasem választható el az örök Igébe vetett hittől, aki megtestesült, örökké jelen van az Atya dicsőségében, s közöttünk él mint az Egyház jegyese és lelkünk jegyese, aki jegyesét a legbensőségesebb egyesülésre hívja és vezeti. Így a clairvaux-i apátot méltán magasztaljuk mint a Krisztussal egyesítő misztikus jegyesi szeretet tanítómesterét.

7. Semmi csodáltnivaló nincs tehát abban, hogy Szent Bernát, aki így érzett és így tanított Krisztusról, az ő Anyját, *Máriát* is a legforróbb szeretettel szerette, és dicséretét a legodaadóbb buzgósággal énekelte. Ha Szűz Máriáról szóló írásai nem is áradnak túl a bőségtől, a bennük foglalt tanítást azonban semmiképpen sem szabad alábecsülnünk. A mézajkú egyháztanító ugyanis Isten Anyjának az üdvösségünk rendjében betöltött különleges szerepét ragyogó tisztán és érthetően tárja elénk. A kegyelmek közvetítésének méltósága, amely az istenanyaság révén jutott Máriának, később sem szűnt meg sohasem, hanem mint a mindnyájunk üdvösségét szolgáló különleges szerep megmarad. Méltán írja le tehát Szent Bernát Máriát úgy, mint bőséggel áradó és éppen ezért mindenkor teli és túláradó (gedeoni) gyöngyagylót, amelyből kiapadhatatlanul áradnak ránk a kegyelmek.

Egyházunk különös buzgósággal tekint Máriára a mai szorongásokkal, megpróbáltatásokkal és zaklatásokkal teli időkben, amikor a harmadik keresztény évezredhez közeledünk.¹² Forduljunk hozzá bizalommal esedezve, hogy siessen a világ népeinek és minden egyes embernek a segítségére. Az ő dicséretében és megkérlelésében vezetőnk lehet az a "hűséges Bernát", aki Dante Alighieri költői látomása szerint (akihez a "Paradísó"-

ban vezetőül csatlakozott) mintegy révületbe esve Szűz Máriát így szólítja meg:

*"Ó, Szűz Anyánk, leánya ten Fiadnak,
teremtményeknél nagyobb és szerényebb!"¹³*

Reméljük, hogy azokból az ünneplésből, amelyeket Szűz Mária e lelkes és buzgó hirdetőjének születése jubileuma alkalmából rendeznek a keresz-tény hívőknek, különösképpen pedig nektek, akik ennek a valóban nagy lelki atyátnak nyomdokain jártok és őt követitek, bőséges lelki gyümölcsöt teremnek.

Végezetül pedig, szerett fiaink, mindnyájatokra, a Rend mindkét ágá-hoz tartozó szerzetesekre és szerzetesnőkre, igaz szeretettel egybeölelve benneteket, szívből és készségesen adjuk az Úrban apostoli áldásunkat, a mennyei ajándékok zálogát.

Kelt Rómában, Szent Péternél, 1990. augusztus 20-án, pápaságunk tizenkettedik évében.

II. János Pál pápa

Jegyzetek

1. Cfr. Regula S. Benedicti, Prol. 1. – 2. Perf. car., 5. – 3. V, 6; ed. Cisterc. 3, p. 400. – 4. Bernardi vita prima auctore Gaufrido, 3; PL 185, 306.– 5. Super Cantica, s. 74, 8; ed. Cisterc. 8, p. 129. – 6. Ep. 242 ad Tolosanos; ed. Cisterc. 8, p. 129. – 7. Ad clericos de conv., 8, 15; ed. Cisterc. 4, p. 89. – 8. Super Cant. 27, 10; ed. Cisterc. 1, p. 189. – 9. Cfr. In ps. Qui habitat, 17, 6; ed. Cisterc. 4, pp. 490–491. – 10. In Adventu s. 1, 7; 4, p. 166. – 11. Super Cant. 22. 3; ed. Cisterc. 1, p. 131. – 12. Cfr. Encycl. Litteras "Redemptoris Mater", AAS, LXXIX (1987), pp. 361–433, n. 3. – 13. Liturgia Horarum, memoria S. Mariae in Sabbato, ad Officium lectionis. Cfr. Dante Alighieri, Paradiso, cant. 33, 1–2: "Vergine Madre, figlia del tuo figlio / umile e alta piu che creatura."

SZINÓDUSI ÜZENET ISTEN NÉPÉHEZ

Az üzenet hat fejezetét megannyi nyelven fogalmazta meg és olvasta fel egy-egy szinódusi atya. (L. alább, 98. oldal.) Fordításunk nem tartalmazza az olaszul írt bevezetést és a németül írt befejezést. Fordításunkat a Szentszék sajtóirodájának olasz nyelvű szövegéből készítettük. A sajtóiroda francia szövege nyomán a mondatfűzés olykor másképp hangzana; de mivel későn jutottunk hozzá, csak az V. fejezet fordításánál használtuk.

II. A világi hívekhez (angolul)

(. . .) Jézus Krisztusnak, Urunknak és Üdvözítőnknek a tanítványai vagyunk. Ő a mi biztos reményünk a keresztény történelem harmadik évezredének közeledtével. Isten velünk van munkánkban és családjainkban, sikereinkben és csalódásainkban. Isten segítő keze mindig kinyújtva áll azok felé, akik szeretnék megfogni, és szeretnének baráti kapcsolatot felvenni Vele.

A keresztység által valamennyien – papok, szerzetesek, világiak – osztozunk Jézus Krisztus közös papságában. Együtt, és csakis együtt, sokat tehetünk azért, hogy Isten országa növekedjék társadalmainkban. Nektek szükségetek van papjaitokra. A papoknak és a szeminaristáknak szükségük van szeretetetekre és támogatásotokra. Dolgozzunk együtt azért, hogy Krisztus testét tegyük gazdagabbá minden embernek, különösen pedig a szegényeknek a szolgálatára.

Szembe kell néznünk kihívásokkal és nehézségekkel; ilyenek a vallási közömbösség, az anyagelvűség, a szegénység és az igazságtalanság, egy egyre szélesedő szakadék a gazdag és a szegény nemzetek és társadalmi osztályok között, családi nehézségek, az adósságok terhe. Egyben hálát is mondunk Istennek mindazokért az áldásokért, amelyeket kiárasztott a világra, melyet szeretünk: a tudomány és a technológia haladásával, a nevelés kiszélesedésével, az egészségügy javulásával, a kommunikáció lehetőségeivel, a demokrácia terjedésével.

Olyan korban élünk, amelyet az Egyházban a remény, az általános (ha nem is egyetemes) növekedés jellemez. Nem felejthetjük el megköszönni Istennek a papságra készülő jelöltek szép számát, amely a világban 53 %-kal nőtt a legutóbbi 13 év során. Különös módon imádkozunk azoknak a vidékeknek az egyházaikért, amelyek ilyen fellendülést nem tapasztalnak.

Köszönetet mondunk a papok és a szeminaristák szüleinek, és mindazoknak, akik támogatják őket életükben s munkájukban.

III. A papokhoz (latinul)

Kedves pap testvéreink!

Hálás és csodálkozással teli lélekkel fordulunk hozzátok, akik legelső munkatársaink vagytok az apostoli szolgálatban. Munkálkodástok az Egyházban valóban szükséges és pótolhatatlan. Ti viselitek a papi szolgálat terhét, ti tartjátok fenn a hívekkel való mindennapos kapcsolatot. Ti vagytok az Eucharisztia szolgálói, a penitencia szentségében az isteni irgalom kiosz-

tói, a lelkek vigasztalói, valamennyi hívő vezetői az élet viharos nehézségeiben.

Egész szívünkkel köszöntünk titeket, kifejezzük nektek hálánkat, és arra buzdítunk, hogy vidám és készséges lélekkel tartsatok ki ezen az úton. Ne engedjetelek a csüggedésnek! A mi munkánk nem a mienk, hanem Istené. Ő, aki meghívott minket, és aki elküldött minket, velünk marad életünk minden napján. Mi ugyanis Krisztus megbízásából cselekszünk.

a) Papi azonosságunk végső fokon az Atya szeretetéből forrászik. Az általa küldött Fiúval, a Főpappal és Jó Pásztorral szentségszerűleg egyesülve vagyunk a szolgálati papság révén a Szentlélek működése által. A pap élete és szolgálata maga a Pap Krisztus életének és tevékenységének folytatása. Ez a mi azonosságunk, a mi igazi méltóságunk, a mi örömünk forrása, a mi életünk bizonyossága.

A papság kimeríthetetlen misztériuma sajátos közösséget hoz létre Istennel s valamennyi emberrel, és megalapozza azt a küldetést, amely magát Krisztus küldetését folytatja. Ezért minden papnak misszionáriusnak kell lennie, az új evangelizálás apostolának, akit eltölt a lelkipásztori szeretet.

Papi lelkiségünk arra ösztönöz, hogy Istennel való egységünket egyre jobban éljük a hitben, a reményben és a szeretetben. Imaéletünktől és apostolkodásunktól megerősödve lelkipásztori munkánkkal az embereket elvezethetjük Istenhez.

A papi cölibátus¹ új bizonyossággal és új fényel ragyog az Egyházban: teljes önátadás Istennek az emberek szolgálatáért, bensőséges egységben Krisztussal, a Jegyessel (Férjjel), aki annyira szerette az Egyházat, Hitvesét, hogy életét adta érte. Az evangéliumi tanácsok megtartása biztos út a szellem igazi és teljes szabadsága felé és az erényekben való növekedés felé, hogy jobban kövessük Krisztust keresztyének hordozásában és az Atya akaratának teljesítésében.

b) Kedves pap testvérek! A színódus során még inkább tudatára ébredtünk annak, hogy folytonosan haladnunk kell papi azonosságunk teljes megvalósítása felé. Az állandó képzés a püspöki küldetéssel járó elsőrendű feladat. Valóra akarjuk váltani, megmaradva számotokra atyának, testvérnek és jóbarátnak. Elkötelezzük magunkat arra, hogy veletek együtt növekszünk, állandó hűségben és a megújulásra irányuló erőfeszítésben.

A misztérium szolgálói vagyunk, belegyökerezve Isten igéjébe; napról napra növekednünk kell a hitben, hogy igazán az evangélium szerinti emberek legyünk.

A közösség szolgálói vagyunk; állandóan meg kell valósítanunk egy egyre nagyobb személyi és közösségi kiteljesülést, az Egyháznak, Isten gyermekei családjának szolgálatára.

A küldetés szolgálói vagyunk; állandó erőfeszítésünk arra irányul, hogy megfeleljünk az idők jeleinek; az evangéliumi megkülönböztetés (*discretio*) ismérveinek segítségével próbáljuk megérteni és kiértékelni a kulturális, politikai, társadalmi és gazdasági körülményeket, amelyek gyakran változnak, és kihívást jelentenek az egész emberiséget szolgálni akaró küldetésünknek.

Az állandó képzés első és legfőbb tényezője minden egyes áldozópap. Nagylelkű, komoly és állandó odaadásunkban mindig megtaláljuk elhivatottságunk ingyenességének bizonyosságát; életünkben felfedezzük, hogy nincs hely a csüggedésnek, hogy szolgálatunk, bár haszontalannak is tűnhet, mindig önmagunk örvendező adása, amely Isten szeretetét és áldását vonja magára.

Valamiképpen az egész egyházmegyei közösség részt vesz papjainak állandó képzésében. A püspökével szoros egységben élő papi rend az ilyen képzés legjobb közege.

c) Most különös szeretettel köszöntjük idős testvéreinket, azokat a papokat, akik életüket felemésztették az evangélium szolgálatában. Gondolunk azokra, akik a betegségtől megpróbáltatva bensőleg egyesültek Krisztusnak az Egyházzal vállalt szenvedéseivel. Nagyra értékeljük azok tanúságtételét, akik üldözést szenvedtek és még mindig szenvednek hűségük miatt: ők arra ösztönöznek minket, hogy ne lankadjunk szolgálatunkban.

Felétek, a jövő papok nevelői, ismételten kifejezzük csodálatunkat és szívből jövő hálánkat. Tudjuk, mennyi önmegtágadást és önátadást kíván ez a szolgálat. Gondolunk rátok is, professzorok, akik szilárd tanbeli képzésről gondoskodtok szemináriumainkban és egyetemeinken. Arra buzdítunk mindnyájatokat, hogy teljesítsétek küldetéseteket az Egyházzal való teljes közösségben és a tanításához való gyermeki ragaszkodásban.

Reméljük, hogy összefogva – püspökök és papok – tudjuk majd élni papságunkat, közösségben és örömben, hogy megvalósítsuk az Atya akaratát: "hogymindnyájan egy legyenek . . . hogy a világ higgyen." Azonosságunk teljes megvalósulása legjobban kifejeződik majd a meggyőződéses munkában, amely papi hivatások felkeltésére irányul.

IV. A szeminaristákhoz (spanyolul)

Kedves szeminaristák! Ráálltatok a papság felé vezető útra; Isten szavára füleltek, aki hív és küld. Hálásak vagyunk a benneteket fűtő hitért, eszményért, nagylelkűségért. Arra bátorítunk benneteket, hogy egyre inkább adjátok magatokat az Úrnak, amint a Názáreti Szűz tette, akit Isten kiválasztott az Üdvözítő Édesanyjának.

Így Istennek egy első igenlő választ adtok: alázatosan készenlétbe helyezitek magatokat, hogy befogadjátok a tőle jövő igazságot, minden erőtökkel magatokévá téve, hogy aztán tovább adhassátok az embereknek. Ne feledjétek, hogy a papi képzés egész életre szóló útonjárás.

Szemináriumban – az evangélium iskolájában – élni annyit jelent, mint az apostolok módjára Krisztus nyomában élni; engedjük, hogy beavasson az Atya és az emberek szolgálatába a Szentlélek vezetése alatt; engedjük, hogy Krisztus, a Jó Pásztor alakja bontakozzék ki bennünk az Egyházban és a világban végzendő jobb papi szolgálat érdekében. A papságra készülni azt jelenti: hozzászokunk ahhoz, hogy személyes választ adjunk Krisztus alapvető kérdésére: "Szeretsz engem?" A jövődő pap válasza nem lehet más, mint saját életének teljes átadása.

Az egész szinódus alatt azokra az adományokra reflektáltunk, amelyekkel Krisztus elhalmozott bennünket, amikor részeseivé tett papsága húsvéti misztériumának. Megpróbáltuk újból tisztázni azokat az eszközöket, amelyeket használnunk kell, hogy ezt a misztériumot gazdag termékenységében éljük. Arra biztatunk benneteket, hogy fogadjátok be olyan adományként, amely persze meghaladja az emberi erőket, de melyet az isteni működés bőséges gyümölcsökkel áld meg az Egyházban és a világban.

V. A fiatalokhoz (franciául)

Végül még pár szóval fordulunk hozzátok, fiatalokhoz; ti vagytok az Egyház reménysége. Ismerjük nagylelkűségteket és készségteket. Ezért most arra biztatunk: reflektáljatok velünk együtt a papságra szóló hivatásra. A hivatás isteni hívás; olyan adomány, melyet Isten felkínál azoknak a fiataloknak, akiket bizalmával tüntet ki, arra kérve őket, hogy az emberek szolgálatában szegődjenek Krisztus nyomába.

Személyes tapasztalatunk alapján biztosíthatunk arról: megéri a fáradságot, hogy egész életeteket és minden erőtetek papként rendelkezésre bocsássátok Isten népe szolgálatában. Minden nehézség ellenére az ilyen

élet mindig sok elégtételt és örömet ad. Jézus megígéri nekünk: "Aki értertem elveszíti életét, megnyeri azt."

Az Egyház és a világ olyan papokat vár, akik jó pásztorként készek szabad és nyitott szívvel szolgálni Istent és az ő népét.

Tudjuk: nem könnyű Istennek a papságra szóló hívását követni. De, kedves fiatal testvéreink, bízunk bennetek, és biztosak vagyunk abban, hogy Isten segítségével nagylelkű igen lesz a válaszotok.

A színóduson elhangzott felszólalásokból örömmel tudtuk meg, hogy egyes országokban a papi hivatások száma megnőtt; más országokban viszont gondot okoz a papok egyre nagyobb arányú hiánya. Úgy tűnik, egyes fiatalok nem merik elkötelezni egész életüket a papi hivatásra, félnek attól, hogy lemondjanak a megházasodás és a családalapítás lehetőségéről, elfogadják a papi hivatást, és olyan életet válasszanak, melyet a szegénység, tisztaság és engedelmesség evangéliumi tanácsai határoznak meg.

A papnak azonban szabadnak kell lennie a házassági és családi kötelektől, a birtoklási függőségtől, a kényelmes élettől; függetlenül kell attól a vágytól, hogy ő egyedül határozhassa meg életét. Emelkedett eszmény ez, amelyre napjainkban is számos fiatal adott ragyogó példát, olykor egészen a vértanúságig.

Azt kérjük tőletek, fiatalok, és közösségeinktől: imádkozzatok velünk együtt, hogy az aratás Ura küldjön munkásokat aratásába. Isten egész népének szüksége van papokra. Ezért azt reméljük, hogy családtagjaitok, barátaitok és közösségeitek megértik, mit jelent a papságra szóló hivatás, mellétek szegődnek, és segítenek benneteket ezen az úton.

1) E bekezdés eredeti első félmondatát az utolsó pillanatban törölték. Így hangzott: "A keleti egyházak eltérő hagyományait meghagyva a maguk sértetlenségében, a latin egyház papi cölibátusa . . ."

Szabó Ferenc

A VIII. RENDES PÜSPÖKI SZINÓDUS

(1990. IX. 30 – X. 28)

A papneveléssel/képzéssel foglalkozó püspöki szinódusról rendszeres és részletes tájékoztatást adott a Magyar Kurir a Vatikáni Rádió októberi adásai alapján. Ezért itt csak egészen röviden számolunk be az összejevitel eredményeiről, illetve néhány, a szinódus folyamán történt fontosabb egyházi eseményről.

A szinódus 1990. szept. 30-án ünnepélyes pápai koncelebrált szentmisével nyílt meg, és ugyanígy fejeződött be okt. 28-án a Szent Péter-bazilikában. A szentatya általában részt vett az általános üléseken (a 13 nyelvi csoport munkájáról a csoportreferensek beszámolóai alapján tájékozódott). A magyar püspökkari konferenciát Dankó László kalocsai érsek képviselte, aki egy alkalommal hozzászólt a témához; a pápa nevezte ki szakértő-megfigyelőnek Dolhai Lajos egri szemináriumi tanárt. Ugyancsak a pápa nevezte ki szinódusi tagnak Jakubinyi György gyulafehérvári segédpüspököt (a romániai püspöki kart Petru Gherghel, Iasi püspöke képviselte).

A szinódus vége felé a delegált elnökök üzenetet intéztek a szinódusi atyákhoz; különösen is a Közép-Kelet-Európából első ízben érkezett főpásztorokat köszöntötték, és kifejezték a világegyház és a szinódus szolidaritását azokkal a helyi egyházakkal, amelyek még elnyomatástól szenvednek (Albánia, Kína), vagy pedig háborús viszályok sújtják őket (Közép-Kelet, Szentföld, Libanon). Egy másik üzenetet a szinódus Isten népéhez, illetve a papokhoz és papjelöltekhez intézett. (Szövege olvasható az Egyház szava c. rovatunkban.)

Valójában a szinódus eredményeit maga a szentatya foglalta össze október 27-én délelőtt a 30. közgyűlésen hosszú latin beszédében, mintegy elővételezve annak az apostoli buzdításnak lényegét, amelyet majd a szinódusi munkák összegezeként neki benyújtott 41 zárótétel (*propositio*) alapján megszővegez. A pápa ebben a beszédében hangsúlyozta, hogy a szinódus a püspöki kommunió (szeretetközösség) megtapasztalásának különleges alkalma, erősíti az egyetemes egyház iránti érzéket, a püspökök

affektív és effektív közösséget Péter körül, az egyetemes egyház küldetésének jobb teljesítése végett; de a püspöki szinódus természeténél fogva csak konzultatív (tanácsadó) szerv, még ha a benyújtott proposíciók révén – közvetve – egy bizonyos döntési szerepet is játszik.

A jelenlegi püspöki szinódus, amely a papképzéssel foglalkozott, bizonyos módon az 1987-es kiegészítése volt, amely a világiak küldetését tárgyalta. Minél inkább kifejlődik a világiak apostolsága, annál inkább szükség lesz jól képzett papokra, akik majd a világiakat felkészítik hivatásukra. A szolgálati papság és a világiak általános papsága közötti viszonyt tisztázta a II. vatikáni zsinat (*Lumen gentium* 10). A szinódus rávilágított a papi önazonosság válságára és annak megoldására. Maga a krízis közvetlenül a zsinat utáni években született; részben a zsinati tanítás helytelen értelmezésén alapult. A sok pap megválása szolgálatától fájdalmas veszteséget jelentett az egyháznak, súlyos következményekkel járt a lelkipásztorkodás és a missziók szempontjából. A mostani szinódus rámutatott arra, hogy a válság megoldását segíti elő annak tudatosítása, hogy a papot ontológiai kapocs fűzi Krisztushoz, a Főpaphoz és Jópásztorhoz. A papjelöltek képzésében ezt szem előtt kell tartani.

A pápa beszédében kitért a papi hivatás kérdésére, annak különböző szempontjaira, a paphiány okaira. Ennek kapcsán érintette az ún. "*viri probati*", kipróbált (nős) férfiak felszentelése és a cölibátus kérdéseit, mint-hogy jónéhány szinódusi atya többször felvetette a cölibátusra való nevelés problémáját, és mivel a sajtó főleg ezt a szempontot kommentálta, ezeket a felszólalásokat emelte ki nagy hangon. Az atyák nagy többségének véleménye alapján a pápa leszögezhette: a szinódus minden félreértést eloszlatva megerősítette, hogy a cölibátus választása a latin szertartású egyházban hosszú hagyományra megy vissza, mély lelki és teológiai intuíción alapul, amely meglátta, hogy ez az egyháznak adott karizma tulajdonképpen azt fejezi ki, hogy a pap kizárólag és örömmel teljesen hivatásának adja magát, és így tanúskodik Isten országáról. Sok szinódusi atya a cölibátusról szólva az evangéliumi tanácsokat emlegette.

A szinódus természetesen részletesen kitért a papjelöltek lelki és szellemi kiképzésére, illetve a papok állandó képzésére, hangoztatva, hogy megfelelő, kellően képzett szemináriumi vezetőkre, illetve a tanítóhivataltalnak engedelmessé professzorokra kell bízni a képzést.

* * *

Az októberi szinódus alatt a következő egyházi eseményekre került sor:

– Okt. 7-én a pápa boldoggá avatott két papot: Giuseppe Allamano (+ 1926) és Annibale Maria di Francia (+ 1927) olasz rendalapítókat.

– Okt. 25-én J. Ratzinger bíboros beszámolt az egyetemes egyház számára készülő katekizmus (vagy hitösszefoglalás) eddigi genezisééről és a szöveg jelenlegi állásáról. Még mintegy 24 000 módosítási javaslatot kell bedolgozni a szövegtervezetbe; talán 1992-ben megjelenik e "katekizmus", amelynek megszerkesztésére a pápa – az 1985-ös rendkívüli szinódus kívánságára – külön bizottságot hozott létre. Ugyancsak okt. 25-én B. Gantin bíboros (a Püspöki Kongregáció prefektusa) beszámolt a püspökkari konferenciák teológiai és jogi státusával foglalkozó tanulmány állásáról. (Ezt a tanulmányt is az 1985-ös szinódus kívánságára készítik el, hogy tisztázzák a püspökkari konferenciák természetét, hatáskörét, tekintélyét, illetve az egyes püspökök és a konferencia viszonyát.)

– Okt. 25-én és 26-án ünnepélyesen bemutatták és ismertették a Keleti Kánonjogi Kódexet. (Lásd következő írásunkat)

– Okt. 27-én a RAI (olasz rádió és televízió) hangversenyt adott a pápa és a szinódusi atyák tiszteletére.

Hollós János

A KELETI KATOLIKUS EGYHÁZAK KÁNONI KÓDEXE

Az idei októberi püspöki szinódussal párhuzamosan került sor október 18-án arra, hogy II. János Pál pápa a keleti katolikus egyházak számára kihirdesse új, közös törvénykönyvüket, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* címmel a "Sacri canones" kezdetű apostoli konstitúciójával. (AAS 82, 1990, 1033–1364.)

A számunkra hozzáférhető híradások eddig nagyon szerényen foglalkoztak ezzel a rendkívüli jelentőségű eseménnyel. Felmerül tehát a kérdés: Miért érdemli meg az új Kódex a többségben latin szertartású katolikus vidékek figyelmét is? Mennyiben hoz újat az új Kódex a görög katolikus egyházak számára? Mit jelent annak kihirdetése az ökumenizmus ügyének?

1. – A szentatyától közzétett keleti Kódex tükrözi a pápáknak azt az akaratát, hogy két Kódexe legyen a katolikus Egyházban élő krisztushívőknek, amely Egyházat "maga az egyetlen Lélek gyűjtött egybe", amely "egy szívvel, de annak mintegy két rekeszével ég Krisztus szeretetében", és

ezentúl a két Kódex révén "Keletnek és Nyugatnak mintegy két tüdejével lélegzik", ahogy ezt hangsúlyozza a Szentatya a Kódex kihirdetésével. A továbbiakban is a "*Sacri canones*"-ből veszünk idézeteket. Egészséges élet lehetetlen az embernél tüdő nélkül, de féltüdővel élni is annyi, mint nélkülözni a teljes erőt, jelen esetben nélkülözni a teljes katolicitást. Ezért hivatkozik a pápa a II. vatikáni zsinat megállapítására, amely szerint az Egyháznak "ez az egységet őrző változatossága fényesebben bizonyítja az oszthatlan Egyház katolicitását" (*Lumen gentium* 23), és "nemhogy ártana egységének, hanem még jobban kidomborítja azt" (*Orientalium Ecclesiarum* 2).

Az új keleti Kódex így a zsinat egyháztanára épül; megalkotásánál a megújulás egyik vezérfonalát a zsinat teológiája és rendelkezései jelentették; ezért a most megjelenő keleti Kódexet is "a II. vatikáni zsinattól előterjesztett tanítás új kiegészítésének kell tartani, amellyel végül befejezést nyer az egyetemes Egyház törvényi rendezése, amely elkezdődött a latin egyház 1983-ban kihirdetett kánonjogi Kódexével és a Római Kúriáról 1988-ban kiadott apostoli rendelkezéssel, amely mindkét Kódexhez hozzátartozik".

A közös katolikus egyháztan mellett és abból eredően természetes, hogy sok közös szabály található meg mindkét Kódexben; ám éppoly magától értetődő az is, hogy a latin kodifikáció másolása helyett önálló keleti hagyományokra épülő jogi modellek és szabályok is helyet kapnak az új keleti Kódexben, nemcsak azért, mert ezt a törvénykönyvet "maguk a keletiek alkották", VI. Pálnak a kodifikáció kezdetén elhangzott szavai szerint (AAS 66, 1974, 246), hanem kifejezetten azért is, mert "az Egyház legfőbb törvényhozójának állandó és szilárd elhatározása, hogy hűségesen megőrizték és gondosan kövessék a már említett öt hagyományból [Alexandria, Antiochia, Örmény, Káld és Konstantinápoly] fakadó összes keleti rítust, amit a Kódex saját szabályaiban ismételtelen kifejezésre juttatott".

Éppen ezzel válik nemcsak a jogtudomány művelői, hanem a teológia és a lelkipásztorkodás bűvárai számára is gazdag kincstárrá az új keleti Kódex, amely felfedezőkre és érdeklődőkre vár hazánkban is, mihelyt ezt a jórészt elkészült fordítás szélesebb körben is hozzáférhetővé teszi.

De gyakorlati okok is indokolhatják érdeklődésünket. A keleti Kódex tudvalevően még végső formája elnyerése előtt szembenézett azzal a bonyolult kérdéskörrel, amit a latin és keleti katolikus hívek együttélése jelent egyházunkban, s amelynek megoldásában a latin Kódex megjelenése nyomán nem kevés erőfeszítést tett a magyar katolikus püspöki kar is, bár

fáradozásait félbeszakította a püspöki kar tagjainak sorozatos elhalálózása, élén az előző esztergomi bíboros érsekkel és a hajdúdorogi püspökkel.

Természetesen a keleti kodifikációs bizottságnak is szembe kellett néznie a latin Kódex teremtette problémával. A megoldásra több menetben tett kísérletet a bizottság; ezek egyik típusát az a megoldás képviselte, amelyet az 1986-ban megjelent kódex-terv (*schema*) jelentett, míg a másik típusú szabályozásra az 1988. novemberi teljes ülés tett javaslatot. (Vö. *Nuntia* 29,48.) A most kihirdetett keleti Kódexben így salamoni döntés született: egyfelől a szentatya törekedett megőrizni a latin Kódex erre vonatkozó kánonjaival is az összhangot, másfelől azonban mérsékelte az újítást, amit a latin Kódex behozott a vegyes szertartású házasságokban, illetve esketéseknél. A véglegesült törvény a részleges jognak biztosít teret ahhoz, hogy a teljes ülésen felhozott indokok alapján a Szentszék külön rendelkezésével eltérhessenek a közös jogtól. (Vö. a keleti Kódexben a 29–30. és 33. kánonokat, ill. a 831. kán. 2.§-át.) Mindezek sürgetővé teszik majd hazánkban is a saját jogú egyházak törvényhozóinak különleges szabályait, a hagyományok és a zsinat előírásai szerint, amit figyelmébe ajánl a szentatya az erre illetékeseknek.

2. – Arra a kérdésre, **mennyiben hoz újat** az új Kódex a görög katolikus egyházak számára, itt csak nagy vonalakban és röviden válaszolhatunk. Elsősorban újdonság lesz maga a Kódex. A pápa rámutat arra, hogy most először történik meg az összes keleti katolikus egyház számára közös teljes törvénykönyv kibocsátása és kihirdetése.

A megelőző helyzetre érdemes visszapillantnunk. A jogbizonytalanság volt a magyar görögkatolikusok sajátos problémája az elmúlt évtizedekben. Ezt első püspökünk, Miklósy István azzal akarta elhárítani, hogy az 1918. május 19-én hazánkban is életbe léptetett latin Kódexet a szorosan vett latin liturgikus és jogi szabályok kivételével kötelezőnek nyilvánította, hivatkozva Gasparri bíborosnak válaszlevelére. A jogbizonytalanság nem tűnt el, de mérséklődött azzal, hogy XII. Pius pápa az 1929 óta folyó első keleti kodifikációs munka eredményeként elkészült keleti Kódex 2640 kánonjából 4 részben 1590 kánont kihirdetett; ezzel szabályozta a házasság- és perjogot, a szerzetesi és személyi jogot, valamint az anyagi javak kezelését. – XXIII. János pápa akaratából és a közelgő II. vatikáni zsinatra számítva – nem utolsó sorban a Közel-Keleten működő keleti egyházak zsinatainak állásfoglalása miatt is (vö. ezekről: dr. Keresztes Szilárd, in: *A II. vatikáni zsinat tanítása*, Budapest, 1975, 350) – felvetődött az alig kihirdetett törvények felülvizsgálatának szükségessége. Ez egybeesett a latin

Kódex reformjának gondolatával is. Azonban VI. Pál 1972-ben külön keleti kodifikációs bizottságot létesített, amely az 1988. évi teljes ülése utáni módosításokkal véglegesült kódextervezetét 1989. január 28-án terjesztette a szentatya elé (vö. *Nuntia* 29,79). – Nem elhanyagolható mozzanata a kodifikációs munkának az, hogy ebben a magyar görög katolikus egyház részéről részt vett 1983 végétől konzultorként, 1988-tól pedig (dr. Timkó Imre püspök utódként) dr. Keresztes Szilárd megyéspüspök mint a teljes ülés tagja; míg e sorok szerzője 1973 szeptemberében kapott konzultori megbízása alapján részt vett az 1974-es első teljes ülésen, és kétéves akadályoztatás után a kodifikáció két csoportjában (házasságjog és perjog) volt lehetősége bekapcsolódni az új kánonok első megtervezésébe. Konzultori megbízását a szentatya fenntartotta egészen a Kódex kihirdetéséig.

Ami pedig tulajdonképpeni kérdésünket illeti, maga a szentatya hangsúlyozza, hogy a Kódexet forgató előtt nyomban feltárul "minden egyes keleti egyháznak a kánoni törvény által szentesített arculata és önálló helyzete, valamint teljes közössége Szent Péter utódként, a római pápával, aki az egész szeretetközösség elnökeként védelmezi a törvényes különbözőségeket, és egyben ügyel arra, hogy a részletek ne ártsanak az egysegnek, sőt inkább azt szolgálják". (Vö. *Lumen gentium* 13.)

Ennek a saját arculatnak erősítését szolgálja az, hogy az új Kódex csak azokat a szabályokat tartalmazza, amelyek minden keleti katolikus egyház számára közősek, de feltételezi az egyes saját jogú egyházak részleges jogot alkotó törvényhozását. Csak így valósulhat meg az, hogy a keleti egyházak közös törvényeiben foglalt örökség "csodálatos módon egybeforr a krisztushívők minden egyes csoportjának jellegével, amelyekből az egyes egyházak állanak", s áthatotta a nemzetek kultúráját Krisztus nevével és az evangélium szellemével, úgy, hogy "sértetlenül és minden szempontból legméltóbban maguknak a népeknek szívéhez tartozik". Alighanem ez a titka annak a nagyfokú és csodálatot érdemlő hithűségnek is, amely Kelet-Európa görög katolikus egyházait átsegítette az utóbbi évtizedek rendkívüli megpróbáltatásain. Erre utalt már VI. Pál az első teljes ülés megnyitásakor; II. János Pál öt idézi szó szerint: "Az egyházi szent fegyelem ezen örökségéhez való hűség eredményezte, hogy annyi és oly nagy zaklatás és ellenkezés között, amelyet a keleti egyházak akár a régi, akár újabb időkben elszenvedtek, Kelet saját arculatát mindazonáltal sértetlenül megőrizte; ez valóban nem történhetett meg a lelkek nagy haszna nélkül." (AAS 66, 1974, 245.)

Ezért is sürgeti maga a szentatya, utalva a II. vatikáni zsinat keleti határozatára, hogy ennek a "legnagyobb hűségnek", amelyet ezen fegyelmi

örökség terén minden egyháznak meg kell őriznie, követelménye az, hogy "törekedjenek az ősi hagyományokhoz visszatérni", ha valamiben "az idők vagy személyek körülményei miatt helytelenül megfogytak". (*Orientalium Ecclesiarum* 6.)

A hazai görög katolikus egyház számára, és ezzel az egész katolikus egyház számára is, nyereség lehet az, ha a Kódex segítségével saját hagyományos útját járhatja, ezzel gazdagítva az egész katolikus közösséget is. (Vö. *Lumen gentium* 13.)

Csak így lehet képes a magyar görög katolikus egyház is arra az ökumenikus szerepre, amelyet "különleges feladatul" jelöl ki maga a zsinat a keleti katolikusok számára. (*Orientalium Ecclesiarum* 24.)

3. – De vajon szolgálja-e az új keleti Kódex ezt az **ökumenikus feladatot**? A kérdés és kétely sokfelé felvetődött, nem utolsósorban magán a kodi-fikációs bizottságnak 1988-as teljes ülésén. (Vö. *Nuntia* 29,54–58; uo. 34–36.) Egyes felszólalások borúlátóan szóvá tették, hogy a keleti katolikus egyházak kisebbségi érzésben szenvedtek, és igazságtalan félelmek áldozatai lettek, mivel mindig az ortodoxokkal hasonlították őket össze egyfelől, másfelől pedig a latin egyházzal (i.h. 35), nehezítve önazonosságuk kibontakozását. Ugyanakkor jelezték, hogy a Kódex várhatóan sok ökumenikus problémát okozhat, mivel nem tesz eleget az ortodoxok elvárásainak; így egyenesen a zsinat keleti határozatára hivatkozva (30. pont) azt kérték, hogy a Kódex csak a "jelen helyzetre" legyen érvényes. Az aggályok eljutottak a szentatyához, aki a Kódexet kihirdető rendelkezésében kitér az ökumenikus vonatkozásokra is.

Nyomatékosan utal már a "*Sacri canones*" elején arra, hogy a Kódex alapját azok a szent kánonok képezik, amelyeket a hagyomány szerint a szent apostolok, a hat szent egyetemes zsinat és a helyi zsinatok gyűjtöttek egybe, továbbá szent atyáink hirdettek ki, idézve ehhez a hetedik egyetemes zsinat (Nikea, 787) első kánonját, hogy ezeket a Szentlélektől megvilágosítva hozták az atyák, s így az összes keleti egyház számára közös "Kódex"-ként erősítették meg, amint ezt már részletesebben megtette 691-ben a trullai zsinat 2. kánonja. A szentatyá arra is rámutat, hogy az egyes egyházak mindig tudatában voltak annak, már a 451. évi khalkedoni zsinaton ismert 500 kánon óta, hogy csak azoknak a rendelkezéseknek van érvénye, amelyek ezekkel a kánonokkal összhangban vannak, míg az ettől eltérő részleges rendelkezések semmiesek. Ezért hangsúlyozza a pápa, hogy "ezt a Kódexet, amelyet most kihirdetünk, leginkább a keleti Egyházak ősi joga alapján kell értékelnünk; egyszersmind teljes tudatában vagyunk mind az egységnek,

mind az egységre irányuló különbözőségnek, amelyek egybefonódása egyfelől az egyetemes Egyház sohasem öregedő életerejét tükrözi, másfelől maga Krisztus jegyese is nagyszerűbben tündökölt". (A pápa itt XIII. Leó *Orientalium dignitas* kezdetű, 1894. nov. 30-án kelt apostoli levelének elejét idézi.) Ezért a pápa utal arra, hogy a katolikus egyházzal teljes közösségben nem levő "keleti egyházakat a kánoni fegyelemnek ugyanaz és alapvetően egy öröksége vezérli, vagyis az első századok szent kánonjai". Így a szentatyá megítélése szerint az új Kódex az ökumenikus mozgalmat "nem csupán legkevésbé sem akadályozza, hanem inkább annak nagyon is használ".

Ezzel kapcsolatban kiemeli még, hogy "ez a Kódex védelmezi az emberi személy alapvető jogát, vagyis azt, hogy bárki saját rítusának megfelelően megvallhassa a többnyire magából az anyja méhéből merített hitét, amely minden 'ökumenizmus' szabálya, és semmit sem mellőz el abból, hogy a keleti katolikus egyházak a II. vatikáni zsinat óhaját teljesítve a rend nyugalmasan virágozzanak, és új erővel teljesítsék a rájuk bízott apostoli feladatot". (Vö. *Orientalium Ecclesiarum* 1.) Majd így folytatja: "Ebből következik, hogy a keleti katolikus egyházak Kódexe kánonjainak ugyanolyan jogerőseknek kell lenniök, mint a latin egyház kánonjogi Kódexének, vagyis azok érvényben vannak, míg el nem törlik, vagy az Egyház legfőbb hatósága meg nem változtatja jogos okokból, amelyeknek valóban legsúlyosabb indoka Kelet összes Egyházának teljes közössége a katolikus Egyházzal".

A pápa reméli: ha a Kódexet megtartják, egyesült erővel növekedhet Krisztus egyetemes Egyháza, és a Pantokratőr Krisztus Országá megújul.

A Keleti Egyházak Kánoni Kódexe 1991. október 1-én, Szűz Mária oltalmának keleti ünnepén lép érvénybe a keleti egyházakban.

András Imre

A ROMÁNIAI KATOLIKUS EGYHÁZ

Lesz-e nemzetiségeket és rítusokat egybefogni tudó testvéri közösség a romániai katolikus egyházból?

Az erdélyi latin katolikusok Rómától saját egyháztartományt kérnek

Az egyházüldöző kommunista rezsim bukása után megszűnt Romániában a latin katolikus egyház törvényen kívüli "megtúrtsága", ill. a román

görög katolikus egyház elleni tilalom. A puszta túlélésért küzdő egyház az elnyomás évtizedei után most visszanyerte lelkipásztori szabadságát, és szabadon alakíthatja ki saját egyházszervezetét, belső életét is. Az állam tiszteletben tartja az egyház autonómiáját saját ügyeinek intézésében. 1990. január 3-án mindkét rítusú egyházmegyeek ordináriusai Francesco Colasuonno apostoli nuncius elnökletével Gyulafehérvárott megtarthatták első közös romániai püspökkari konferenciájukat. A hat latin katolikus és az öt görög katolikus egyházmegye élére II. János Pál pápa 1990. március 14-én főpásztorokat nevezett ki, és ezzel teljessé vált Romániában a katolikus hierarchia.

A bukaresti érseki szék újbóli betöltésével aktuálissá vált az erdélyi latin katolikusok egyházzogi képviselőinek már az 1800-as évek vége óta nyitott problémája. A katolikusoknak ez a csoportja attól fél, hogy az egyházpolitikai tárgyalások során a román kormányzat megkísérli az 1929-es egykori konkordátum rájuk nézve erősen hátrányos rendelkezéseinek újra bevezetését.

Az 1929. évi román konkordátum megkötése során ugyanis az akkori kormányzat kieroszakolta, hogy a hat latin egyházmegye számára csupán egyetlen egyháztartományt alakítsanak ki, melynek székhelye az érsekségi rangra emelt, de csupán 26 plébániával rendelkező bukaresti főegyházmegye legyen. Az egyetlen latin katolikus egyháztartomány hat egyházmegyéje közül négy Erdélyben volt. Ezek a határok megváltoztatása előtt valamennyien ősi magyarországi egyházmegyékhez tartoztak; most is közös tradícióval rendelkeznek, és ugyanazon a kultúrszinten élnek.

Erdély Romániához való csatolásával a romániai latin katolikusok száma a többszörösére emelkedett. A négy erdélyi latin egyházmegye területén ma 1,2 milliónyi katolikus hívő él. Ebből a katolikus tömbből 1,1 millió a magyar, 80 000 pedig a német nemzeti kisebbséghez tartozik. Az erdélyi magyar katolikusok fele, 543 000 személy, a gyulafehérvári egyházmegye híve. A két ó-romániai latin egyházmegyének viszont jelenleg is összesen csak 300 000 híve van.

Erdélyben román anyanyelvű görög katolikusok is élnek. Ők az ortodox egyházból az 1698-as unió folytán váltak ki. A román kormányzat őket 1948-ban az ortodox egyházba visszatértnek nyilvánította, és az unió 250. évfordulóján betiltotta vallásukat. A betiltás öt görög katolikus egyházmegyét szüntetett meg (köztük egy főegyházmegyét), melyek összesen 1,5 millió hívőt számláltak.

Az 1929-es konkordátum rendelkezései szerint kialakított új egyház-szervezet teljesítette az akkori kormányzat kívánságát, de figyelmen kívül hagyta a lelkipásztorkodás követelményeit. Az egyházpolitikai kompromisszum a négy erdélyi latin katolikus egyházmegyére katasztrófális következményekkel járt, mivel a kisebbségek hátrányos helyzetét egyházjogilag is véglegesítette.

Könnnyítést ebben a helyzetben – paradox módon – a háború utáni romániai egyházüldözés hozott, egyrészt a konkordátum 1948-ban történt felmondása által, másrészt azzal, hogy a közös fenyegetettség egymáshoz közelebb hozta – sajnos, csak öt éven át – a többségi és a kisebbségi néphez tartozó katolikus közösségeket.

Most, a romániai kommunista diktatúra bukása után, megnyílt a lehetősége annak, hogy a múlt hibáin okulva egy új rendezés jobban figyelembe vegye a lelkipásztori követelményeket, és bizonyos önállóságot biztosítson a kisebbségi híveket gondozó egyházmegyéknek. Ennek érdekében a négy erdélyi egyházmegye vezetője 1990. február 26-án memorandumot nyújtott be a Szentszékhez, melyben Erdély számára Gyulafehérvár székhellyel egy új egyháztartomány kialakítását kérték. A kérést az említett egyházmegyék március 14-én kinevezett új főpásztorai egy azonos szövegű újabb memorandumban a maguk nevében is megújították. Egy további memorandumban csatlakoztak főpásztoraik kéréséhez az érintett egyházmegyék hívei és pappjai is.

A beadványok szerint az új egyháztartomány kialakítását indokolja 1) a – fentebb ismertetett – hívőarány, 2) az évtizedek óta közösen folyó papképzés és a részben közösen végzett lelkipásztori munka, 3) a közös vallási és kulturális tradíció, valamint az ó-romániai egyházmegyékétől eltérő pasztorális súlypont, 4) az egyházüldözés alatt szerzett fájó tapasztalatok.

Ötödik indokként meg lehet még nevezni azt a helyzetet, amely a latin és a görög katolikus hierarchia közös püspökkari konferenciája merőben új intézményéből adódik.

Közös papképzés, közös lelkipásztori munka

A román hatóságok a háború után – egy kivételével – bezártak minden papképző intézetet, nagyszemináriumot. Egész Románia területén csupán Gyulafehérváron maradt meg a teológiai kiképzés. 1955-ig itt tanultak mind az erdélyi, mind az ó-romániai egyházmegyék növendékei. Ekkor engedélyezte a román kormányzat egy különálló román tagozat megindítását Iasi-ban, hogy elkerülhessék a magyar eredetű csángó teológusok magyar

identitásának megerősödését a gyulafehérvári magyar környezetben. Ettől kezdve Gyulafehérváron az oktatási nyelv a magyar lett.

A kormányzat a papképzés nyelvi szétválasztása után sem adta fel az egyházi élet "homogenizálásának" – román nyelvűvé tételének – távlati ter-
vét, s 1982-ben felvételi korlátozást (numerus clausus) rendelt el a teológiai
főiskolák számára. Az egyes főiskoláknak engedélyezett felvételek számát
aztán úgy igyekeztek alakítani, hogy Erdélyben mesterséges paphiány, Ó-
Romániában mesterséges hivatásfőlöszeg keletkezzen, s a román nyelvű
egyházmegyék saját papjait ajánlhassák fel a pap nélkül maradt magyar
területek ellátására. 1977-ben még 40, 1983-ban 25, 1985-ben és 1986-ban
viszont már csak 16 fő felvételét engedélyezték. Míg azelőtt évente 120–130
teológus tanult Gyulafehérvárott, 1986-ban már csak 70. 1987-ben még
tovább szűkítették a felvehető létszámát: a két szemináriumnak együttesen
engedélyeztek 16 főt. Korábban Gyulafehérvárott a szükségleteknek meg-
felelően négyszer-ötször annyi teológust képeztek ki, mint Iasi-ban. A
numerus claususszal mindkét teológián azonos lett a felvehető létszám.

Ez az állami stratégia megerősítette az erdélyi egyházmegyék egymás
közötti szolidaritását, és a közös képzést követően – melyben a nagyváradi
egyházmegyéből szlovák, a temesvári egyházmegyéből német, horvát és
cseh kispapok is részesültek – közössé vált részben a lelkipásztori munka
is: az egyházmegyék kölcsönösen kisegítették egymást. Különösen a temes-
vári egyházmegye szorul rá a segítségre, mivel a német katolikusok kíván-
dorlása folytán a hívek nyelvi összetétele megváltozott, és egyre inkább
magyar nyelven kell ellátni az ottani katolikusok lelki gondozását is.

Eltérő tradíció, eltérő pasztorális feladat

Az erdélyi egyházmegyék nem várhatnak segítséget az ó-romániai egy-
házmegyéktől egyik legfontosabb lelkipásztori feladatukban, a nemzetiségi
léttel együttjáró hitvallásos iskolák fenntartásának kérdésében. Az évszáz-
adokon át hivatalosan protestáns erdélyi fejedelemségben, amikor a kato-
likusoknak még püspökük sem lehetett, ezek az iskolák tartották meg a
népben a hitet is. Az évszázados hagyomány ma ugyanúgy megkívánja, hogy
az egyház hitvallásos iskolákat tartson fenn a nemzeti kultúra ápolására,
mint a régi időkben. Az ó-romániai egyházmegyékben ilyen hagyomány
nem létezik, nekik nem is volt olyan iskolahálózatuk, mint az erdélyieknek.
Az egyházi iskolák államosítását elrendelő 176/1948-as törvény részletes
felsorolása (*Monit. Off.* 3.8.1948) világosan kimutatja, hogy az összesen
1593 államosított egyházi iskolának 84,5%-a Erdélyben volt, és pedig ebből

29,4% a katolikus egyház, 33,3% a református egyház és 16,7% az evangélikus egyház tulajdonában. Ezzel szemben a román ortodox egyház államosított iskoláinak aránya országosan csupán 8,9% volt (1/4 részben Erdélyben), míg az akkor még létező görög katolikusok iskolái 1%-os aránnyal szerepeltek (valamennyi Erdélyben) az államosított iskolák között.

Az erdélyi egyházmegyék azért sem remélhetik, hogy az iskolakérdésben megértésre találjanak az ó-romániai egyházmegyéknél, mert az elmúlt évtizedekben a testvéregyházmegyék minden nemzetiségi nyelven való pasztorációt igyekeztek megakadályozni a saját joghatóságuk területén, inkább segítve a kisebbségeket elnyomó állami hatóságoknak, mint a nemzeti kisebbséghez tartozó hittestvéreiknek. Elzárták pl. minden lehetőségét annak, hogy az erdélyi egyházmegyék eleget tehessenek a Moldvában élő és magyar pasztorációt kérő hívek kívánságának. Ebből, sajnos, több botrányos incidens is származott. Ugyanakkor vádaskodások és zaklatások közepette harcolták ki, hogy az Erdélyben szórványban élő mintegy 7000 csángó román nyelvű lelkipásztori gondozást kapjon a helybéli katolikus plébániától. A 23 helyen történő rendszeres lelki gondozás ellenére elégetlenek az erdélyi egyházmegyék segítőkészségével.

Fájó tapasztalatok

A négy erdélyi egyházmegyének a bukaresti érsekség alá rendelése már a konkordátum megkötésének idején nagy nyugtalanságot keltett a hívekben és a papságban. Úgy érezték, hogy ezáltal nemcsak nemzetiségi, hanem egyházi kisebbségbe is kerültek. A két háború között nem is alakult ki az ó-romániai és az erdélyi latin katolikusok között semmilyen közösség, hanem inkább elidegenedtek egymástól. A második világháború utáni üldözés pár évre közelebb hozta őket, de az egyház jogai védelméért folytatott küzdelmek során ismét elidegenedtek egymástól. Az ó-romániai egyházmegyék új vezetői, akik a félreállított vezetőket követték, a kommunista állammal való kollaborálás útjára léptek, míg az erdélyi vezetők – a félreállított ó-romániai főpásztorokkal együtt – az egyház jogaiért a börtönt és az üldöztetést vállalták.

Az elmúlt évek egyházi együttélésében a kisebbségi egyházak számára elfogadhatatlanok voltak azok az egyházat kompromittáló egyházpolitikai nyilatkozatok is, melyeket az ó-romániai főpásztorok megbízás nélkül az egész romániai katolikus egyház nevében tettek. Ioan Robu bukaresti apostoli kormányzó pl. a Szocialista Demokrácia és Egység Frontja Országos Tanácsának bukaresti plenáris ülésén, 1989. április 18-án, nem sokkal a

rendszerváltozás előtt, a hivatalos sajtóban közzétett szöveg szerint ilyen hódolatnyilvánítást tett: "Számomra különleges megtiszteltetés, hogy ezen a fórumon, amelyen találkoznak társadalmunk összes képviselői, kifejezhetem Önnek, mélyen tisztelt Nicolae Ceausescu elnök úr, a romániai katolikus klérus és a hívek nevében a forró hálát mindazért, amit tesz a haza, az egész nép javára és gyarapodására . . . Én is – katolikus egyházunk szolgálóival és híveivel egyetemben – az ország összes fiai mellé állok, akik mindazért, amit Ön tesz az ország haladásáért és gyarapodásáért, az egész nép jólétéért, a legmegkülönböztetettebb köszönetet intézik Önhöz . . . Szeretném hangsúlyozni, hogy a település-korszerűsítési és területszisztematizálási terv, miként azt tudjuk, több esztendeje megvalósul, és azt célozza, hogy jobb feltételeket teremtsen a munkához és az élethez." Az erdélyi püspökök, akik következetesen tartózkodtak minden elvtelen hódoló megnyilvánulástól, nem tudják elfogadni, hogy a jövőben bárki az ő nevükben tegyen hasonló egyházpolitikai nyilatkozatot.

Fenntartásukat igazolni látszik egyházi megfigyelőknek az az értesülése, hogy a Ceausescu-rendszerrel való kollaborálása miatt önként visszalépő Teoctist román ortodox pátriárkát többek között Rómára hivatkozva helyezték vissza hivatalába, mivel – úgymond – még a katolikus egyház kollaborálást toleráló magatartása is igazolja, hogy az akkori rendszerben gyakorlatilag elkerülhetetlenek voltak a diktátorral szembeni hódoló nyilatkozatok.

Görög katolikusok a közös püspökkari konferenciában

A politikai változások után Róma közös püspökkari konferenciát kíván Romániában létrehozni valamennyi katolikus egyházmegye számára. Ennek a püspökkari konferenciának munkájában fog részt venni a működési szabadságát visszanyert öt román görög katolikus egyházmegye főpásztora is. Romániában ez történelmi okokból merész újításnak számít.

Az erdélyi görög katolikus egyház az 1900-ban megtartott III. tartományi zsinatán – éppen a magyar latin katolikusokkal való együttélés miatt – minden közösködéssel szemben határozatilag foglalt állást. A tartományi zsinat határozatainak 5. pontja kifejezi ugyan a készséget a latinokkal való együttműködésre, de az 1. paragrafus 3. pontja világosan leszögezi a különállóságot: "A román egyház minden intézménye minden időkre mentes kell maradjon bármilyen egyházi joghatóság beavatkozásától, mely nem tartozik az egyesült román egyházhoz." ("*Omnes institutiones ecclesiae numanae pro omnibus temporibus liberae esse debent ab omni immixtione alius iuris-*

dictionis ecclesiasticae, quae ad illam ecclesiam Romae unitam non pertinet.")

Különállást biztosított az erdélyi román görög katolikus egyháznak az 1923-as román alkotmány is, mely őket rangban közvetlenül az "uralkodó görög keleti egyház" után a "román nemzeti egyház" előjogával ruházta fel. A közös püspökkari konferencia tehát csak a teljes kollegialitás alapján lesz működőképes. Egy kollegiális jogi konstrukció viszont nehezen képzelhető el úgy, hogy az egyházmegyéek számaránybeli, nyelvi, kulturális és hagyománybeli sajátosságai, melyekről a fentiekben szó volt, a püspökkari struktúra felállításánál figyelmen kívül maradjanak. A püspökkari konferencia működőképessége miatt kívánatos, hogy a belső struktúra pluralista módon tükrözze a pasztorációs feladatokból adódó valós helyzeteket. Ennek hiánya azzal a veszéllyel járna, hogy a püspökkari konferencia működésén keresztül az egyházi vezetésbe befészkeljék magukat azok a nemzetiségi feszültségek, melyek a közéletet uralják, és az elmúlt időben súlyos konfliktusokhoz vezettek.

A romániai görög katolikusoknak az újrakezdés során sajátos problémával is meg kell küzdeniük, ami kiszolgáltatottakká teheti őket a magyar egyházmegyéek szempontjából káros külső manipuláció számára, ahogy ilyesmit a Ceausescu-rendszer is megkísérelt már. A megszüntetéskor másfél milliót számláló egyháztartomány hívei közül az elnyomatás éveiben sokan ellenálltak az ortodoxiába való beolvasztásnak. Szakértők úgy tudják, ezeket ajánlotta fel Ceausescu a pápánál tett látogatása során, hogy váljanak latin katolikusokká, s így Róma maga szüntesse meg az uniót. Ezt a javaslatot a Szentszék természetesen visszautasította, de ugyanakkor aggasztó tény, hogy a fiatal görög katolikus generáció már alig ismeri saját vallását. Akik igénybe vették az ortodox papság lelki gondozását, azokat eléggé sikerült a román ortodoxiába integrálni; nem biztos, hogy most visszakíváncsoznak a sok nehézséggel küzdő, az életet újrakezdő görög katolikusok közé.

Az 1948-ban megszüntetett és az 1989-es események után újra – és kizárólag Erdélyben – létező román görög katolikus egyháznak a román nemzeti kultúra megalapításában döntő szerepe és elévülhetetlen érdemei vannak. Erre büszkék az erdélyi latin katolikus egyházmegyéek is, melyek mindvégig teljes szolidaritást vállaltak az elnyomott görög katolikusokkal. Ugyanakkor a román ortodox egyház, az "egy vallás, egy nemzet" eszméjét követve, nemcsak hűséges kiszolgálója volt a Ceausescu-rendszer homogenizálási – minden különállást feloldani kívánó – törekvésének, de 1948-

ban – történelmi tévedéssel – bekebelezte a megszüntetett görög katolikusok minden intézményét is, melyeket a politikai változások után sem hajlandó visszaadni. A román ortodoxia ma is nemzetietlennek tekinti a román görög katolikus egyházat, melynek a múltban is gyakran kellett védekeznie az ellen a vád ellen, hogy "a magyarok vallását" követve megbontja a nemzeti egységet. Amíg a román ortodox egyház nem fogadja el a pluralizmus elvét saját népének görög katolikusaival szemben, addig az ortodoxia ellenezni fogja a görög katolikusokat, s arra ösztönzi majd őket, hogy váljanak a "homogenizáció" eszközévé a katolikus hierarchián belül.

Helyzetüket megfontolva az erdélyi latin főpásztorok úgy látják: elkerülhetetlen, hogy önállóságuknak azt a minimális kifejezését a Szentszék biztosítsa számukra, amelyet a jelenlegi egyházjogban az önálló egyház-tartományra való szervezés megadhat, mivel "jövőjüket nem tudják elképzelni olyan vezetés alatt, amelynek céljai és útjai az övékétől annyira eltérőek, csupán csak úgy, ha független helyzetből alakíthatják ki a Krisztus egyházához való tartozás közös kapcsolatát".

Cserhádi Ferenc

LELKIPÁSZTORKODÁSI LEHETŐSÉGEK A VILÁGIAK RÉSZÉRE

Az 1989-ben Kelet-Európát végigseprő szabadsághullám következtében várható, hogy a Kárpát-medence magyarlakta vidékeire rövidesen újabb lehetőségek nyílnak az egyházi élet munkamezőin, és élénk kereslet indul a megfelelő adottságokkal rendelkező világi lelkipásztori munkatársak iránt.

A kelet-európai egyházaknak ugyanis mindenképpen az az eltökélt szándékuk, hogy – felébredve félévszázados dermedtségükből és a rájuk kényszerített hallgatásból – talpra álljanak, újjászerveződjenek és kibontakozzanak. A tridenti struktúráknak és rendelkezéseknek a II. vatikáni zsinaton történt felszámolása, illetve újraértékelése miatt korunkban egyházi megújulás csakis *zsinati szellemben* képzelhető, a kommúnió és szubsidiaritás elvei alapján. A nagy feladat elvégzéséhez munkások kellene, papok és világiak, akiknek együttműködése nélkül nincs többé eleven élet az egyházban. Így bevonásuk az egyház lelkipásztori tevékenységébe nemcsak véletlenül, néhány haladó szellemű pap "csapodár" elképzelése és döntése alapján történik, hanem komoly teológiai megfontolásból.

A tanulmányunkban gyakran idézett zsinati és pápai dokumentumok jegyzéke: AA: Apostolicam actuositatem; CL: Christifideles laici; EN: Evangelii nuntiandi; ET: Egyházi Törvénykönyv; LG: Lumen gentium; MQ: Ministeria quaedam; PO: Presbyterorum ordinis.

A laikusok foglalkoztatása a lelkipásztori szolgálatban korszerű követelmény (EN 70; CL 3 és 10; AA 1; LG 33; AA 10), zsinati előírás (PO 9, AA 25) és kánonjogi kötelesség (529., 536., 512., 225. kánonok), amely az egyház lényegéből és a krisztushívők sajátos küldetéséből származik.

a) *Korszerű követelmény*, amelyre 1975-ben már VI. Pál pápa is felhívta a figyelmet az Evangelii nuntiandi kezdetű apostoli buzdításában a világiakról szólva: "Feladatuk . . . , hogy megragadjanak minden keresztény, evangéliumi lehetőséget, amelyre a világban alkalmuk van, de nélkülük nem valósulna meg. Evangelizáló munkájuk sajátos területe a rendkívül bonyolult politikai, társadalmi, gazdasági élet; a kultúra világa, a tudomány, a művészetek, a nemzetközi kapcsolatok, a tömegkultúra eszközei; de sok minden egyéb is, ami érinti az evangelizációt: a szerelem, család, gyermekek és ifjak nevelése, a szakmai munka – de az emberi szenvedés is! Bárcsak lenne minél több világi hívő, akit eltölt az evangéliumi szellem, és aki átérzi felelősségét és elkötelezettségét! Bárcsak lenne minél több világi hívő, aki saját adottságai közt, hozzáértéssel részt vállal az apostoli munkában, és hajlandó kibontakoztatni rejtett, elfojtott képességeit!" (EN 70.)

"Az új helyzet a világi hívők tevékenységét manapság egészen sajátos módon megköveteli mind az egyházi, mind a társadalmi, gazdasági, kulturális és politikai élet terén. Bár az érdektelenség mindig helytelen volt, de most még nagyobb hiba lenne, mint valaha bármikor. Senki sem maradhat tétlen" – hangsúlyozza II. János Pál pápánk a Christifideles laici kezdetű apostoli buzdító levelében, és nyomatékosan hozzáfűzi: "A lelkipásztoroknak tehát el kell ismerniök és elő kell segíteniök a világi hívek szolgálatait, hivatalait és feladatait." (CL 3, ill. 23.)

b) *A II. vatikáni zsinat előírta*, hogy a "papok fogjanak össze a világi hívőkkel", "ismerjék el és segítsék érvényesülni a világi hívők tekintélyét és az egyház küldetésében nekik jutott szerepet." "Vizsgálják meg a szellemeket, hogy Istentől származnak-e, de tudják is a hit érzékével észrevenni, örömmel elismerni és gondosan ápolni a világiak sokféle formában jelentkező karizmáit." "Bizalommal ruházzanak tisztségeket is a világi hívőkre, az egyház szolgálatában, teret biztosítva szabad tevékenységüknek; alkalomadtán bátorítsák őket, hogy kezdeményezzenek is." (PO 9)

A világi hívek apostolkodásáról szóló zsinati határozat terjedelmesen foglalkozik a kérdéssel, és nyomatékosan felszólítja a klérus képviselőit: "A püspökök, a plébánosok, az egyházmegyés és a szerzetespapok ne tévesszék szem elől, hogy az apostolkodás egyképpen joga és kötelessége minden hívőnek, egyháziaknak és világiaknak, és hogy az egyház építésében a világi hívőknek is megvan a saját szerepük. Tehát testvéries szellemben működjenek együtt a világiakkal az egyházban és az egyházért, és szívügyük legyen a világiak támogatása apostoli munkáikban." Sőt, a zsinati határozat még külön megbízott lelkipásztor kinevezését is sürgeti, akinek az a feladata, hogy támogassa a laikusok bevonását a lelkipásztori szolgálatba: "Gondosan ki kell választani alkalmas és megfelelően képzett papokat a világi apostolkodás sajátos formáinak támogatására." (AA 25)

c) *A kánonjogi előírások* ugyancsak felszólítják a lelkipásztorokat a világi hívek bevonására munkájukba: "A plébános ismerje el és mozdítsa elő a világi krisztushívőknek az egyház küldetésében való sajátos részvételét, és támogassa vallásos célú társulásaikat" (529.kán. 2.§). Vö. 536. kán. 1.§.

A 230. kán. a világiak liturgikus szolgálatainak három típusát különbözteti meg (vö. Erdő Péter, ET, SzIT, Bp. 1985, 232. old.):

- állandó szolgálatok (lektor, akolitus) férfiak részére (VI. Pál, MQ);
- alkalmi feladatok (felolvasó, kommentátor vagy szertartás-magyarázó, kántor, vagyis a liturgikus ének előadója stb.), férfiak és nők részére, ideiglenes jelleggel;
- rendkívüli feladatok (liturgikus imák vezetése, igeszolgálat – prédikáció is, vö. 766. kán. –, keresztelés, áldoztatás, sőt ahol erre jogi lehetőség nyílik, közreműködés a házasságkötésnél, vö. 1112. kán. §). E feladatok némelyikéhez külön megbízatás kell.

Másokra (pl. adott esetben a keresztelésre) maga a jog hatalmazza fel a világi hívőt. A rendkívüli feladatok gyakorlásának általános előfeltétele a szükséghelyzet és a szent szolgálatra rendelt (felszentelt) személyek hiánya. Rendkívüli feladatokat nők is kaphatnak. Egyes feladatok elnyerésére és ellátására vonatkozóan külön jogszabályok intézkednek.

A világiak az egyházi hivatal (officium) új fogalma alapján – vö. 145. k. – arra is képesek, hogy hivatalokat kapjanak (Erdő P., ET, 230–231. old.): "Azok a világiak, akiket erre alkalmasnak találnak, jogképességgel rendelkeznek arra, hogy a szent pásztorok felvegyék őket azokra az egyházi hivatalokra és feladatokra, melyekben a jog előírásai szerint működni képesek" (228. kán. 1.§).

Erdélyben a világiak egyházi feladatokra való felkészítése érdekében 1990 nyarán megtörténtek az előkészületek, és ősszel már beindulhatott a gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola levelező tagozata világiak részére. A tanfolyam hároméves. A hallgatók hétvégeken előadásokat is hallgathatnak az egyházmegyei központban Szatmáron és Nagyváradon, a gyulafehérvári egyházmegyében pedig az arra kijelölt helyeken: Déván, Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Csíkszere-dán és Sepsiszentgyörgyön. Az előadókat a teológiai tanárok és a plébániákon dolgozó lelkipásztorok közül válogatták.

Idén első nekifutásra a gyulafehérvári egyházmegyéből 720 személy iratkozott be a levelező tanfolyamra, Szatmáron kb. 150-en, Nagyváradon 125-en. Temesvárról nincs adatunk. Kolozsvárott a hallgatók 80%-a, Marosvásárhelyt 50%-a egyetemet végzett vagy egyetemista. A hallgatók többsége kész végzettséggel rendelkezik, jó állásban van, és nem számít arra, hogy a tanfolyam befejezése után felcseréli állását valamilyen egyházi szolgálattal. Egyébként erre a főiskola levelező tagozatának tanfolyama s annak elvégzése sem biztosít nekik semmiféle jogot. A szabályzat értelmében senki sem léphet fel állásigénnyel.

Többen mégis arra gondolnak, hogy teológiai ismereteiknek valamilyen formában valamikor csak hasznát veszik, és azt még a közösség javára is értékesíthetik, egyesek mint önkéntes civil lelkipásztori munkatársak, mások mint hivatalos világi egyházi alkalmazottak. Ebben a tekintetben konkrét elképzeléssel még az egyházmegyei központokban sem rendelkeznek. Foglalkoztatásukra a rendelkezésre álló anyagi keretek ugyancsak hiányosak.

Világiakból álló önkéntes és hivatalos egyházi alkalmazottak nélkül Erdélyben sem bontakozhat ki alapos vallási élet a II. vatikáni zsinat szellemében. Ezért a szolgáló papságnak nagyon is el kell gondolkoznia azon, hogy melyek azok a *lelkipásztori munkaterületek*, amelyeket különösképpen is megoszthat a világi munkatársakkal. Ehhez azonban még le kell küzdenie saját előítéleteit, és a világiak elfogadására kell nevelnie híveit.

Alapjában véve a világiak számára számításba jöhet minden olyan lelkipásztori munka, amelyhez nem föltétlenül szükséges papszentelés, ill. nem előfeltétel valamilyen egyházi renddel járó hivatal. Egyelőre Erdélyben ilyen világiak számára lehetséges munkaterületeket még nehéz megnevezni. Az erdélyi részegyházakban nincsenek kialakult struktúrák a laikusok részére, és nincsenek világi apostolok. A jövőbeli esetleges lehetőségek körvonalazása érdekében mégis álljanak itt azok a világiak részére számba

vehető lelkipásztori munkaterületek, amelyek az elmúlt 10–15 évben a német nyelvterületeken már elfogadottá és honossá váltak:

- hitoktatás;
- elsőáldozási, gyónási és bérnálosi előkészítés;
- istentiszteletek, ájtatosságok előkészítése és vezetése;
- ifjúsági lelkipásztorkodás;
- családi körök gondozása;
- teológiai felnőttképzés;
- önkéntes lelkipásztori munkatársak kinevelésével foglalkozó oktatók (Multiplikatoren-Schulung), egyének, akik kiképezik, tanácsokkal ellátják és gondozzák az önkéntes lelkipásztori munkatársakat;
- igehirdetés (vö. 766. és 767. kán.);
- temetés;
- tömegtájékoztatás, hírközlés, nyilvánossági munka, evangéliumi hírverés;
- tanácsadói beszélgetések;
- tervelőkészítők, tervezők, grémiumi képviselők (443. kán. 4.; 463. kán. 1–2), pasztorális tanács (CL 25);
- helyhatósági bizottsági képviselők, tanácsosok stb.

A feladatok természetesen még ezeknél is szerteágazóbbak, és ezeket összességükben egy ember képtelen elvégezni. Sokkal előnyösebbek a kooperációs megoldások, az alkalmasságnak és hajlandóságnak megfelelő, súlypontokra épülő munkaelosztás, mint pl.

- ifjúsági munka,
- szociális tevékenység,
- munkások közötti apostolkodás,
- felnőtt- és családpsztoráció,
- hitoktatás és más munkaterületek (vö. Paul M. Zulehner: *Der Priester-mangel und seine Folgen*; in: F. Klostermann, *Der Priester-mangel*, Patmos, Düsseldorf 1977, 29–30).

Valamire nagyon ügyeljünk. Itt elsősorban a lelkipásztori munkáról beszéltünk, és nem az *egyházi adminisztráció* kiépítéséről és ennek dol-

gozóról. Viszont ezzel kapcsolatosan is nagyon meggondolandó, hogy az egyház számára valóban előnyös lesz-e, ha olyanokkal szolgálja Krisztus ügyét, akiket személyesen ez a dolog egyáltalán nem érdekel, vagy – még ennél is rosszabb esetben – akik annak egyenesen ellenségei. Az egyházi adminisztrációban dolgozó világiaktól is személyes elkötelezettséget kell várni Krisztus ügyéért. Különböző az egyház csak "béresekkkel" és "melósokkal" tölti meg berkeit, akik előbb-utóbb fizetett ellenségeivé válnak. Hogyan szolgálhat valaki annak a Krisztusnak, akit nem kedvel vagy nem szeret? Megfelelő munkaerő kinevelése az egyházi adminisztráció számára ugyancsak fontos feladat, amelyre tanácsos gondolni, mielőtt késő lenne. Az ún. "Tendenzverletzung" (a lelkipásztorkodás alapirányultságának meg hiúsulása) a német egyházak életében komoly problémaként jelentkezik!

Lelkipásztori szempontból egyáltalán nem közömbös dolog, hogy a krisztushívők milyen benyomást szereznek az egyházközségi irodán, és ott milyen meggyőződésű alkalmazottakkal találkoznak. Még a telefonhoz is szívesen nyúl valaki, ha tudja, hogy a drót másik végén olyan ügyes, kedves és mindig szolgálatkész plébániai alkalmazott áll rendelkezésére, aki ráadásul még keresztény elkötelezettsége miatt is bizalomkeltő egyéniség. Őket is föl kell készíteni arra, hogyan kell a hívekkel bánni és velük szóba állni, megértéssel és együttérzéssel lenni irántuk. Nekik is Krisztus szeretetével kell közeledniük embertársaikhoz.

Mészáros István

NÉHÁNY TANULSÁG HAZAI NEVELÉSÜGYÜNK KÖZELMÚLTJÁBÓL – 1950–1990

A címben jelzett tág határú témára vonatkozóan csupán egy sajátos jelentésű kifejezés értelmezésére, valamint egy megállapítás kommentálására szeretnék vállalkozni.

I.

Vajon mit takart az elmúlt negyven esztendő hazai tanügyi terminológiájában a "*tudományos világnézet*" megnevezés?

Mi, akik most élünk, és nem a fiatal nemzedékhez tartozunk, mindnyájan tudjuk. De a 20. század magyar neveléstörténetének majdani 21. századi kutatói számára le kell írunk, nehogy majd tévedésbe essenek (hiszen a mi vallásos világnézetünk is tudományos világnézet); le kell tehát írunk: 1949-től 1990 elejéig a hazai tanügyi szakszótárban a tudományos

világnézet egyértelműen és kizárólagosan a materialista-ateista világnézetet jelentette; a "világnézetű nevelés" azonos volt a tudatos materialistává-ateistává nevelés szándékával.

A materialista-ateista világnézet terjesztését írták elő a hivatalos nevelési tervek, tantervek, a hozzájuk fűzött hivatalos utasítások; ezt konkretizálták a tankönyvek; ezt követelték meg a miniszteri és más tanügyi hatóságoktól jött rendelkezések; ezt ellenőrizték a különböző rendű-rangú tan- és szakfelügyelők, az iskolák igazgatói és párttitkárai; erre készítették fel a leendő pedagógusokat a pedagógusképző intézetekben.

Hogy a "tudományos világnézet" a materializmussal-ateizmussal volt egyenlő a hivatalos felfogás szerint, ezt mindenki tudta, a minisztertől kezdve a tanyai kisiskolák tanítójáig: minden pedagógus, minden szülő. S ezt – akárcsak az egyházi iskolák államosítását – mint a szocializmus építésének nagy vívmányát regisztrálták a marxista történészek és marxista egyháztörténészek, még az 1980-as években is.

De számos esetben szókimondóbbak voltak a tantervi célokat meg-szövegező tanügyi szakemberek. Ez olvasható például az 1950-ben kiadott gimnáziumi tantervben: "A gimnázium feladata, hogy a tananyagban, az oktató és nevelő munkában érvényesítse a marxista-leninista világnézetet, harcoljon a reakciós idealista szemlélet ellen."

Mi volt a felsőfokú tanítóképzés célja 1959-től? "Az általános iskola I–IV. osztályai számára művelt, hivatásukat értő, kommunista világnézetű és kommunista erkölcsű tanítók képzése."

1963-tól új tanterv lépett életbe: "Az általános iskola célja, hogy megalapozza a kommunista ember személyiségének kialakítását. . . ", vagyis mind-egyik 6–14 éves tanulót leendő potenciális kommunista emberré neveljen. (Mindvégig ugyanis nem a materialistává-ateistává nevelés volt a főcél, hanem a kommunistává nevelés; ennek azonban – a kommunista ideológusok szerint – elengedhetetlen feltétele volt a "tudományos" világnézet.)

Közbevetőleg: e tanterv életbeléptetése után – mely kommunista embert próbált formálni az ország összes felnövekvő állampolgárából – egy évvel később, 1964-ben jött létre az ún. "részleges megállapodás" a Szent-szék és a Kádár-kormányzat között. Ennek konkrét tartalma máig ismeretlen, viszont a hazai propaganda – állami és egyházi egyaránt – azt hirdette róla, hogy a szocialista külpolitika világraszóló sikere: a Vatikán is rájött – hangoztatták –, hogy érdemes jó viszonyt kialakítani a kommunista országokkal; azt ismételték: e "megegyezés" is jelzi, hogy a Magyar

Népköztársaságban minden rendben van a lelkiismereti és vallási alapvető emberi szabadságjogok körül. A Szentszék küldöttei nyilván a legteljesebb jóhiszeműséggel adták áldásukat erre az egyáltalán nem megnyugtató hazai állapotra.

De mi, akik akkor éltünk, tudtuk, hogy ezekben az években – az 1960-as évek második felében is! – változatlanul folytatódtak a hazug koncepciók perek a katolikus ifjúsági mozgalmak, papok és világiak ellen.

1965-ben azután – tehát egy évvel a vatikáni–magyar megállapodás után – az iskolákban megjelent mint kötelező tantárgy a hírhedt "*Világnézetünk alapjai*", természetesen azt feltételezve, hogy mindegyik tanuló világnézete a tudatos materialista-ateista világnézet irányába fejlődött, azt képzelve, hogy mindegyik tanuló tudatosan elindult a kommunistává válás útján.

1978-ban lépett életbe a lényegében ma is érvényes általános és középiskolai tanterv. Eszerint "az általános iskola célja, hogy céltudatosan alakítsa ki a tanulóknak a dialektikus és történelmi materialista világnézet alapjait, fejlessze a szocialista [= kommunista] emberre jellemző erkölcsi tulajdonságokat."

Folytatható lenne sokáig ez az idézetsor, de a lényeg a következő: különféle megfogalmazásban megnevezve, *a tudatosan vállalt materialista-ateista világnézet alapjára kívánták állítani* – legalábbis a hivatalos rendelkezések szerint – ezekben az évtizedekben a magyar iskolákat.

A kommunista diktatúra utolsó közoktatáspolitikai alkotása volt az 1985. évi oktatási törvény. Ebben az iskolai oktatás-nevelés lényegéül ugyanazt fogalmazták meg, mint 1949-től az összes hazai dokumentumban: az óvodákban, iskolákban, kollégiumokban úgy kell oktatni-nevelni az ifjúságot, hogy "tudományos világnézetben [= materialista-ateizmuson] alapuló szocialista [= kommunista] értékrendjük és erkölcsi magatartásuk kialakuljon."

Mi történt tehát itt negyven éven át? Az állami – pontosabban a központi kommunista pártszervek – kísérletet tettek arra, hogy mindegyik hazai óvodást, mindegyik iskolás gyereket és fiataalt, mindegyik főiskolást-egyetemistát (és minden katonaiéjét töltő fiataalt) materializmusra-ateizmusra kényszerítsenek; megkísérelték, hogy potenciális leendő kommunistává formáljanak minden gyereket és fiataalt, szép szóval, meggyőzéssel, megfélemlítéssel, erőszakkal.

Mindez szerfölött meglepő a 20. század második felében, mégpedig Európában, hiszen az *alapvető emberi szabadságjogok súlyos megsértése* volt

ez. Hazánk mindegyik polgárát ugyanis – óvodás- és iskoláskorú polgárát is! – megillették és megilletik az alapvető szabadságjogok, mindenfajta diszkrimináció nélkül.

Ez egészen természetes ma, de a gondolkodó emberek előtt természetes volt akkor is, hiszen a lelkiismereti és vallásszabadságot írta elő a hazai köztársasági államformát deklaráló 1946. évi 1. törvény; azután az 1947. évi 18. törvényként becikkelyezett párizsi békeszerződés; az ENSZ közgyűlése által 1948 decemberében elfogadott és Magyarország által is aláírt Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, majd az ENSZ 1966-os döntése az egyetemes emberi jogokról, végül a sokat emlegetett Helsinki-egyezmény. A legutóbbi dokumentum: az 1989 januárjában Bécsben elfogadott vallásszabadság-nyilatkozat.

Kétségtelen: 1949 és 1990 között a magyar kormányok aláírták ezeket a megállapodásokat, ezzel kötelezték magukat hazánkban való megvalósításukra: az alapvető emberi jogok, a lelkiismereti szabadság jogainak legteljesebb biztosítására. Iskolai tanterveink, hivatalos tanügyi dokumentumaink e megállapodásokat súlyosan megsértették.

Érdemes kiemelni, hogy éppen tíz esztendővel a Helsinki-egyezmény után készült az említett *1985. évi oktatási törvény*: még ez is a tudatos materializmus, tudatos ateizmus iskolai-nevelésbeli szükségességét kodifikálta. Feltűnő, hogy e törvény kimunkálója és parlamenti betérjesztője az európai tájékozottságú tekintélyes tudós, a nyolcvanas évek közepén a nagyszabású budapesti Európai Fórum rendezője, *Köpeczi Béla* miniszter volt. Mindezek ellenére kötötte őt a kommunista pártfegyelem: a tudatos materializmus-ateizmus iskolai kizárólagosságának – alapvető emberi jogokat sértő, mindenfajta "európaiságot" megcsúfoló – paragrafusát mégis bevette a törvénybe. (Az már egy másfajta paradoxon, hogy a kommunista diktatúra közoktatás-politikájának legutolsó dokumentuma megalkotásában Köpeczi Béla legközvetlenebb munkatársaiként részt vett szakemberek ma is a kultuszminisztérium vezető tanácsosai.)

Súlyos jogsértés folyt tehát negyven éven át iskoláinkban, óvodáinkban "világnézeti nevelés" címén. Sajátságos, hogy ez ellen nem emelték fel szavukat a hívő szülők milliói (nehezen érthető, hogy miért nem, de azért megmagyarázható); viszont az már aligha érthető és aligha magyarázható, hogy híveiknek eme súlyos jogsértése ellen *nem emelték fel szavukat* sem egyházunk püspökei, sem a tanító szerzetesrendek tartományfőnökei, de mások sem: a Népfront aktivistái vagy a szamizdat-írók.

Talán érdemes regisztrálni, hogy *a hazai nyomtatott sajtóban*, pontosabban az Új Emberben először 1988 júliusában, majd novemberében tette fel egy cikkíró a provokáló kérdést: vajon jogszerű-e, hogy hazánkban óvodában-iskolában mindenütt a materialista-ateista világnézetre való nevelés a kötelező? Milyen törvény, milyen jogszabály alapján történik, hogy az állami óvodák-iskolák vallásellenesek legyenek; hogy bennük kommunistává nevelés folyik? (Sajátságos, hogy ezt a kérdést nem a katolikus sajtó valamelyik munkatársa tette fel, hanem egy állami intézményben alkalmazott világi pedagógus.) (A szerk. megjegyzése: ez a pedagógus maga Mézszáros István; vö. Új Ember, 1988. július 31, 4. lap és november 13, 1. lap.)

Ez az első megnyilatkozás tehát 1988 nyarán történt, ekkor a hazai tanügyben még minden a régi volt, a korábbiakhoz képest semmi sem változott.

Ezután azonban gyökeres változások zajlottak le hazánkban, amíg a magyar országgyűlés ez év elején, 1990. január 24-én törvényt alkotott a lelkiismereti és vallásszabadságról. Ez a törvény véget vetett a materialista-ateista világnézet, a kommunistává nevelés 1949 óta tartó törvénytelen iskolai-óvodai egyeduralmának. Összes konzekvenciáit még ezután kell levonnia állami óvodáinknak, állami iskoláinknak egyaránt.

II.

De térjünk rá – ahogy említettem – egy megállapítás kommentálására.

A katolikus sajtóban az elmúlt hónapokban gyakran volt olvasható *ilyen-fajta megállapítás*: az utóbbi negyven évben a hazai állami iskolák pedagógusai tönkretették, lezüllesztették az egész magyar ifjúságot; a társadalom elvállastalanodásáért szinte kizárólagosan állami iskoláink pedagógusai felelősek; s azért, hogy magyar katolikus egyházunk jelenleg keserves helyzetben van, ami tagjainak jelentős számbeli megcsappanását illeti, azért megint elsősorban állami iskoláink pedagógusai felelősek.

De ezeknél sokkal erőteljesebb, sőt durvább megfogalmazásokat is olvashatunk a katolikus sajtóban az elmúlt időszak állami iskoláiról, pedagógusairól.

Ezekhez a – *szerintem alapvetően téves* – megállapításokhoz három korolláriumot érdemes fűzni, ugyancsak abból a célból, nehogy a 20. század magyar neveléstörténetének 21. századi majdani tanulmányozói ez ügyben tévedésbe essenek.

Az első kommentár. Minden hazai óvodás-iskolás tudatos materialistává-ateistává nevelése, potenciális kommunistává formálása a pártközpont

által irányított hivatalos állami szervek szándéka, elképzelése, vágyálma volt, de jelentős mértékben sikertelen maradt.

Más volt ugyanis a hivatalos előírás, és más a valóság. Ez a negyven év is bizonyítja: az iskola mint intézmény a 20. század második felében teljesen alkalmatlan az ideológiák – akármiféle ideológiák – meggyőző, tartós, tudatos és biztos elsajátítására.

Második korollárium: ami a pedagógusokat illeti. Bizony voltak közöttük számosan elkötelezett párttagok, akik erőszakkal igyekeztek saját felfogásukat rákényszeríteni tanulóikra. Bizony voltak az ifjúság lelkében nagy károkat okozó iskolaigazgatók, úttörővezetők, párttitkárok s másféle iskolai pártvégrehajtók. És közöttük is voltak – akárcsak más társadalmi rétegekben – besúgók, feljelentők.

De mind a hivatalos tanügyi eljárásoknál, mind a kártevő pedagógusok csoportjánál fontosabb volt a másik oldal.

Hazai állami oktató-nevelő intézményeinkben az elmúlt négy évtized alatt – az óvodától az egyetemig – sok elkötelezetten *vallásos világi pedagógus* tevékenykedett, vallásos világnézetüket meg nem tagadva, a krisztusi szeretet lelkületét sugározva szét tanítványaik, kartársaik s a szülők körében, vállalva ezzel a teljes diszkriminációt, sokféle súlyos elmarasztalást, sokszor a legteljesebb háttérbe szorítás hátrányait. Ők nem kaptak – mint mások – Munka Érdemrendet s más kitüntetést; ők mindig utoljára léptek feljebb a ranglétrán, utoljára kaptak fizetésemelést és prémiumot. Sok ilyen világi pedagógusunk volt a különféle állami iskolákban, óvodákban, főiskolákon, egyetemeken.

És jó lenne összegyűjteni azoknak a világi pedagógusoknak a nevét, egyszerű falusi tanítóktól akadémikus egyetemi tanárokig, akiket hitük miatt bocsátottak el, zártak börtönbe, internáltak, helyeztek át az ötödik faluba; akik hitük miatt kerültek teljesen lehetetlen helyzetekbe, családosok lévén abszolút nyomorba, kitaszítva, hajléktalanná válva, nem ritkán lelki meghasonlásba kergetve mindkét oldalról. Bizony, e népes csapat is a szenvedő magyar egyház sokat szenvedett része volt . . .

Össze lehetne írni ezeket a pedagógusokat, hosszú lenne a névsor, de nem szükséges ezzel foglalkozni: névtelen áldozatuk beépült tanítványaik máig megőrzött katolikus hitébe. És ez a lényeg.

S a vallásos pedagógusoknál egy sokkal népesebb pedagóguscsoport ugyancsak megérdemli a figyelmünket: ezt a népes csoportot a *nem valóságos*, de pedagógushivatásukat komolyan vevő, emberséges, gyermeksze-

rető, szakmájukat jól értő, tiszteletet érdemlő óvónők, tanítók és tanárok alkották, az állami oktatás-nevelés mindegyik szintjén.

Magam úgy látom – ellentétben az idézett sajtóközleményekkel –, hogy a vallásos világi pedagógusok, valamint a kommunista pedagógiai célokkal nem azonosuló, humánus, tisztességes-becsületes pedagógusok tették emberivé egy embertelen korszak óvodájának, iskolájának belső életét. Ők tanították – saját lelkiismeretük által vezérelve – a hivatalos tantervtől eltérő tananyagot az osztályterem négy fala között; ők korrigálták magyarázataikban a tankönyvek torzításait; ők beszélgettek osztályfőnöki órákon, tízpercekben, kirándulásokon, családlátogatásokon az értelmes, értékes emberi életéről, egy jobb társadalomról, a szabadság reményéről. Elismerést érdemelnek áldozatos munkájukért ezek a – nehéz körülmények között is helytálló – állami iskolai-óvodai világi pedagógusok, nem pedig elmarasztalást.

Végül a *harmadik kommentár*. Magam úgy látom, hogy a hazai katasztrófális elkereszténytelenedésnek két alapvetően súlyos oka, illetve két fázisa volt.

1) Az én korosztályom még emlékszik rá: 1949-ben magyar katolikus egyházunk korábban őszintén és mélyen vallásos tagjai közül *igen sokan, tömegesen, hirtelen*, szinte egyik napról a másikra fordultak el az egyháztól: ettől kezdve távol maradtak a templomtól, kerülték papjukat, gyerekeiket nem küldték tovább hitoktatásra, abbamaradt az imádság, lekerült a korábban a szobájuk főfalán lévő feszület vagy szentkép.

Ez egyformán történt az értelmiségiek összes csoportjában, s a társadalom többi rétegében; városokban, községekben, később a falvakban is; nem volt lényeges különbség e hirtelen pálfordulásban a korábban állami iskolába járók s a korábban egyházi iskolába, szerzetesi gimnáziumokba, apácaiskolába járók között.

A vallásos emberek tehát nem fokozatosan haltak ki, hanem 20-as, 30-as, 40-es, 50-es életévükben hirtelen abbahagyták vallásuk gyakorlását. Megdöbentő ennek egyik szembetűnően dokumentáló ténye: 1949 szeptemberétől vált fakultatívvá az iskolai hitoktatás; két tanév alatt a hitoktatásban részt vevő tanulók száma a városokban és a nagyobb községekben a minimálisra csökkent. Miért? Mert a szülők nem kívánták gyermekük iskolai hitoktatását (másfajta hitoktatás pedig akkor nem volt!).

Tehát maguk a szülők dobták el hitüket, s őket törvényszerűen követték gyermekeik – szerintem ez volt az elkereszténytelenedés egyik legfőbb oka.

S hogy a szülők miért jártak el így? Elsődlegesen nyilván egzisztenciális okok miatt: féltették állásukat. De hirtelen elfordulásukban szerepet játszott minden bizonnyal hitük gyengesége, "látszatkereszténységük", "divatkereszténységük", "karrierkereszténységük", "politikai kereszténységük". És talán az akkori főpapság ingadozó-bizonytalankodó magatartása is befolyásolta őket.

A középgeneráció hirtelen elkereszténytelenedése néhány év alatt ment végbe az 50-es években, s ők nem iskolába járó gyerekek és fiatalok voltak!

2) A másik nagy elkereszténytelenítő hatás az 1960-as évek végétől kezdett nálunk egyre erőteljesebben érvényesülni: a hozzánk is begyűrűző *nyugati szabados életfelfogás*, a fogyasztói társadalmak hedonizmusa jól megfér a gulyáskommunizmus "kaparj, kurta" elvével, anyagiakat gyűjtő-szerző-élvező eszmevilágával. S ezt a hedonizmust, ezt a gyakorlati materializmust sem az iskola közvetítette, hanem a tömegkommunikáció, a mozi, a színház, a könyvek, a videó, a közvetlen nyugati kapcsolatok s számos más, változatosabbnál változatosabb csatorna.

S jelenleg, az 1990-es évek elején tudjuk, érezzük: a már korábban hazánkban érvényesülő hedonizmus, az ifjúság körében egyre szélesebb körben terjedő nyugati mintájú gyakorlati materializmus a következő években – az 1990-es évtizedben, az Európa-házba való beköltözésünk során, a kitáguló társadalmi lehetőségek következtében – *félelmetes ellenfélként*, az elmúlt negyven évhez hasonlóan veszélyes, ha nem veszélyesebb ellenfélként lesz jelen hazánkban.

* * *

Hogy mai teendőinket világosan lássuk: alaposan ismerni kell az elmúlt negyven esztendő hazai katolikus egyháztörténetét, pontosabban Isten magyarföldi népe sorsának alakulását az elmúlt fél évszázadban.

Fel kell tárnunk a pontos tényeket, okokat és okozatokat, körülményeket, következményeket, tapasztalatokat, tanulságokat.

Fel kell tárnunk mindezt, de kellő differenciáltsággal, kellő történelmi empátiával, kellő tudományos tárgyilagossággal; tehát nem sematizálva, nem csupán egyoldalúan ábrázolva, nem előítéletekkel, nem vallásos és nem marxista prekoncepciók alapján.

De szükség van erre amiatt is, amire a mexikói származású amerikai filozófus, Santayana figyelmeztet. Ő szellemes és mélyen igaz aforizmájában ezt állítja: *Aki nem ismeri a történelmet, arra van ítélve, hogy megismételje.*

SZÁZ ÉVVEL EZELŐTT SZÜLETETT SCHWARTZ ELEMÉR

1962 januárjának utolsó napjaiban a bajorországi Seligenporten ciszterci apátságának ősi templomában még állt a sok alakból álló, kivilágított betlehem; közvetlenül eléje ravatalozták fel a würzburgi egyetemi kórházban váratlanul elhunyt magyar egyetemi tanárt és ciszterci szerzetest: Komjáthy-Schwartz Elemért. Életében soha sem járt ebben a kis ciszterci apátságban (a középkorban ciszterci nővéreké volt, századunkban a rend férfi ága újította fel benne a szerzetes életet, mely azóta azonban ismét megszűnt), nem is ismerte őt ott senki; nyilván véletlen volt, hogy betlehem előtt ravatalozták fel; de a temetésen részt vevő néhány egykori tanítványa – köztük e sorok írója és Leber stuttgarti parlamenti képviselő, aki búcsúztatta – szép szimbólumot látott ebben a tényben. Életének sok kezdeményezése közül az egyik legeredményesebb éppen a "betlehemállító mozgalom" volt, melyre neves művészeket kért fel. 1959-ben Kölnben megjelent műve ("Auf! Lasst uns nach Betlehem eilen!") és énekgyűjteményének posthumus kiadása ("Europa singt: Stille Nacht, Heilige Nacht!", Innsbruck 1963) szintén mutatják, hirtelen megszakadt életének végén is ezzel a kérdéssel foglalkozott. Rövid híradásokon kívül, tudomásunk szerint külföldön csak az ORBIS IX/1960/263–280 és az ONOMA (Bulletin d'information et de bibliographie, Leuven 1962–63, és Bibliographia Academica, Leuven 1966) ismertették küzdelmekben, de kezdeményezésekben is gazdag életét; magyar nyelven azonban nem jelent meg róla bővebb tájékoztató.

A burgenlandi Vasvörösvár (Rotenturm a. d. Pinka) tanítói lakásából, a közeli Vaskomjátról (Kemeten – ahol a templom mellett kis emlékmű jelzi, hogy a család egyik őse mint "ludi magister" Mária Teréziától nemeséget kapott) Vasvörösvárra került népes tanítói családból – nyolc gyermekük volt – több jelentős élet indult el: József, aki a Szentgotthárd melletti Nagyfalva (Mogersdorf) plébánosa lett; az 1971-ben meghalt Hermann, aki meg Felsőörött (Oberwart) volt igazgatótanító, majdnem félévszázadon át a templom kántora; a kórház gondnoka, az 1912-ben meghalt Emília; az 1890. augusztus 25-én született Lajos. Ez utóbbi az elemi iskola elvégzése után József bátyjához került, akinek plébániájáról, Nagyfalváról járt be a szentgotthárdi állami gimnáziumba. Ott ismerte meg a ciszterci rendet, amely a középkor óta jelentős szerepet játszott Burgenland lelki, gazdasági és kulturális életében.

A Tószögben (Seewinkel) Barátfalva (Mönchhof) és Pátfalva (Podersdorf) ciszterci plébánia ma is, és a heiligenkreuzi apátságához tartozik. A rendnek a birtokán telepedtek meg a ciszterci nővérek a II. világháború után, és itt építették ki Marienkron vízgyógyintézetüket. Közép-Burgenlandban az egykori apátság Borsmonostor (Klostermarienbergr) most Lilienfeldhez tartozik. Dél-Burgenlandban pedig a "Mini" (= Mönch) összetételű helységnevek jelzik, hogy egykor a szentgotthárdi apátságához tartoztak, amelyet III. Béla király alapított; a török idők után Heiligenkreuzból történt az újjáalapítás.

Megismervén és megszeretvén e rendet, a zirci apátság kapuján kopogtatott, és itt kapta beöltöztetéskor – 1907. augusztus 14-én – az Elemér nevet. A noviciátus elvégzése után tanulmányainak befejezésére (VII–VIII. osztály) Egerbe került. Budapesten a Bernardinumban végezte 1910 és 1914 között teológiai és bölcseleti (magyar–német) tanulmányait. 1914-ben már bölcsészdoktor. 1915-ben tanulmányúton volt Bécsben, és megkapta a tanári diplomát. Segédlelkész Szentgotthárdon, majd Előszálláson, 1916-ban Székesfehérvárott tanár, de még ebben az évben a rend budapesti gimnáziumához kerül, ahol 1935-ig tanított. 1922-ben a budapesti Tudományegyetemen magántanár a német nyelvjáráskutatásról és néprajzról szóló művével, 1934-től a német és összehasonlító germán nyelvészet nyilvános rendkívüli, 1936-tól pedig rendes tanára.

1938-ban megalapítja a Német Nyelvtudományi és Néprajzi Intézetet, megkezdí a Magyarországi Német Nyelvatlasz munkálatait, és megindítja a Német Nyelvészeti Dolgozatok (1943-ig 9 kötete jelent meg) és a Német Néprajz tanulmányok című sorozatot (1943-ig 12 kötet látott napvilágot). Saját tudományos működését több mint 300 cikke és önálló műve fémjelzi, amelyek közül némelyek, különösen a nyugat-magyarországi német helynevekre vonatkozó (1932), élénk vitát váltottak ki. Még nagyobb jelentőségű volt mozgalmakat megindító tevékenysége. A következő kezdeményezések fűződnek nevéhez: a magyar vallásos néprajz, melynek célkitűzéseit, feladatait és módszerét elsőként hirdette meg, a Foederatio Emericana, a katolikus egyetemi és főiskolai hallgatók egyesülete, melyet Bitter Illéssel együtt alapítottak (1921), a szentgotthárdi apátság archívuma (1933), amely különösen a Burgenlandra vonatkozó adatokat, iratokat gyűjtötte össze (1950-ben a rendek feloszlásakor nyoma veszett), Szent Kristóf Testvérület autósok és vízi sportolók számára, Hegyi Szent Bernát Társulat a hegymászók számára, a Borostyános Szent Szűz Repülői a repülők számára, Szent Hubertusz-mise a vadászoknak, Szent Miklós tisztelete a kram-

pusz-kultusz leküzdésére. 1936-ban alapította meg a Magyar Betlehemes Mozgalmat művészi betlehemek készítésére és felállítására, 1946-ban a Fra Angelico Társaságot néprajzosok, írók, zenészek és művészek számára a karácsony ünnepének igényesebb megülésére.

1948-ban minden megindokolás nélkül felmentették budapesti egyetemi tanári állásából, 1950-ben Leuven katolikus egyetemén Belgiumban a német kultúrtörténet és szellemtudomány vendégprofesszora lett. 1951-ben Rómában Zágon Józseffel együtt megalapítja az Academia Catholica Hungaricat, melynek tudományos kiadványsorozata, az "Ars et Scientia" csak néhány számot ért meg. 1956-ban a nagyszámú magyar fiatal megjelenése mintha új lendületet adott volna különben eléggé mostoha emigráns életének, melynek legszebb napjai szülőföldjén tett látogatásai voltak. Felsőőrött találkozhatott Hermann testvérel és annak lányaival, akik ma is itt élnek, amint legközelebbi rokonai is. Főleg a flamand vallásos néprajzzal és újólag a karácsonnyal foglalkozott. Egyre jobban elhatalmasodó betegségeiben csak az egyetem magyar jezsuita tanárával, Muzslay (Muselay) Istvánnal folytatott beszélgetései jelentettek számára felüdülést. 1961 őszén egykori pesti egyetemi tanár barátjához, Burger professzorhoz megy a würzburgi egyetemi klinikára, ahonnan már nem is tér vissza. Kívánsága szerint a legközelebbi ciszterci apátság temetőjében, a Nürnbergtől délre lévő Seligenportenben várja a feltámadást.

Péché Mária

MARCZELL MIHÁLY

Halálának 25. évfordulóján (1988. XII. 6.)

Csallóközben, az ősi esztergomi főegyházmegye területén, a *dunaszerdahelyi "Fördőgyolcs utcai" bognármester áldott lelkű asszonya ezt a szöveget írta imakönyvének első, üres oldalára: "A születések rendjében a 8., Miska fiam született 1883. augusztus 12-én, vasárnap reggel 8 órakor." Megjelent a földön az az emberpalánta, aki vasárnapi ünnepiességgel, augusztusi derűvel kezdte meg életpályáját.* – Ezeket jegyezte le Marcell atya a mások biztatására megkezdett, de, sajnos, kidolgozatlanul maradt önéletrajzában.

Komáromi és pozsonyi iskolás évei után a papi életpályára Esztergomban, Budapesten és a bécsi Augustinaeumban (1906–1908) készült fel. 1906-ban szentelték pappá.

Iskolai hitoktatási munkáját követően 1908-ban a Regnum Marianum kongregációnak prézese lett. Elsők között látta meg a cserkészmozgalom komoly erkölcsi és nemzeti értékét. A Regnum keretében 1913-ban megalakította Fecske csapatát, amelynek tagjai felnőttként, családosan is tovább dolgoztak mint "öregfecske" gárda tagjai.

Az első világháború idején, 1916-tól két éven át mint tábori lelkész fáradhatatlanul és kivételes empátiával látta el a haldoklókat és életben maradókat. A papi érdemkereszt első osztályát kapta meg. Tábori lelkészi stóláját számtalan haldokló katona csókolta meg. Végakarata szerint Marcell atyát ezzel a stólával temették el.

Hazatérve átvette a Regnum cserkészcsapatának főparancsnokságát – 1918-ig, amikor az esztergomi szeminárium lelkiigazgatójává nevezték ki. Itt teológiai tanárként is működött. 1919-től a pesti Szent Imre Főiskolai Kollégiumot igazgatta. Teljes erejével a magyar katolikus ifjúság szellemi életének kibontakozásán munkálkodott. A nehéz időkben a diáksegélyezés anyagi támogatásának szintén őrangyalává vált. Később pedig adakozó jóságának egyik visszatérő szokásaként említhető, hogy nehézsorsú kisgyermeknek elsőáldozási ruhácskájáról is gondoskodott. Része volt a Katolikus Diákszövetség létrehozásában. Nemzetközi értelemben is előkelő helyet biztosított a magyar ifjúságnak (1924-es Pax Romana-kongresszus, 1925-ös diákzarándoklattal kapcsolatos bolognai kongresszus).

Még kollégiumi igazgató korában a Pázmány Péter Tudományegyetem hittudományi karán 1928-ban magántanár, majd 1936-ban nyilvános rendes tanár lett. Két ízben a kar dékánja volt. Előbb az erkölcsstani tanszékét töltötte be, később pedig Tóth Tihamér kettős örökébe lépett: az egyetemen mint a lelkipáztorkodástan professzora, a Központi Szemináriumban 1938-ban rektor. Közben 1930-tól az Angolkisasszonyok Tanárképzőjének igazgatója, szellemi irányítója, a növendékek rajongott gyóntatója és lelkipáztora is.

1944-ben, a legnehezebb időkben az érseki biztosi tisztséget látta el Budapesten. A háború tüzeiben így beszélt az óvóhely remegő népének: "A civilizáció felfalja lassan önmagát, és visszakényszeríti az embert oda, ahonnan a civilizációba érkezett: a föld alá, ahol nem marad más számára, mint a Földanya oltalma. Ez a Földanya nem pogány fogalom, Istent példázza ez is, Istent juttatja eszünkbe, amikor oltalma alá menekszünk, mert Isten tartja tenyerén földünket, az az Isten, aki nélkül senki sem hullhat el számlálatlanul. Nehéz az Ő igája, nehéz a szenvedés, de itt a föld alatt, ahol arra várunk, hogy segíthessünk, tudnunk kell, hogy a szenvedés nagy értel-

me az életnek. Az ember kivetkőzött magából, önmaga ellen fordította alkotásait, ártatlanokra hull a 20. század legnagyobb technikai vívmányából a pusztítás, vakon, célt és eszközt nem tekintve. Itt a föld alatt ébredjünk rá, hogy jó nekünk, embereknek együtt lennünk, egymást segítenünk, hogy amit az ember az ember ellen vétett, azt az ember tegye jóvá . . . Ezen a szereteten épül fel az új világ, és nem a romokon . . ."

A második világháború koráról a Teológia későbbi, 1975. évf. 3. számában a "centralisták", vagyis a központi szeminaristák így emlékeznek meg: "... A háborút tapasztalt, bölcs és higgadt Marczell atya a legnehezebb helyzetről is világos képet adott, és pontosan közölte magatartásunkra és a házra vonatkozó rendelkezéseit . . . Közismert, hogy Marczell rektor úr sok menekültet is befogadott . . . Körülbelül 50–60 személy lehetett köztünk . . . 1944. december 27-én Marczell atya adta ki a jelszót: 'ti a hősök nemzedéke vagytok' – akik ugyanis mindent kibírnak –, és ezzel megkezdte velünk a második, az ún. 'pince-félévet' . . . Marczell atya nagyon sok élelmet kapott a városból a lelki gyermekeitől . . . Mi hordtuk szét a beteg papoknak, sokgyermekes családoknak . . . Marczell atya mint a pesti rész érseki helytartója ünnepi kanonoki ruhájában tiszteletét tette Zemercev szovjet városparancsnoknál . . . Engedélyt és kiutalást kaptunk építőanyagra is . . . Nagy dolog volt az, hogy a Hittudományi Kar hallgatói a helyükön maradtak. Semmiféle nyomásnak vagy csábításnak nem engedtek, hogy nyugatra távozzanak. Ebben a főérdem az akkori rektort, dr. Marczell Mihály professzort illeti, aki összetartotta a növendékeket . . . Az 1946. évi 'Centralista' Örökmécs rovatában a papi önzetlenség mélyebb okát Marczell atya tárja elénk: 'Hiába zúzta be a bomba a kórus tetőzetét, a mi Örökmécsünk már előbb vándorútra kelt, és a fás pince Hóreb hegyén újra fellobbant az égi Követ imádására . . . Innen izzította önfeláldozó testi-lelki életmentő szolgálata a 'hősi nemzedéket' . . ."

A dogmatörténésznek indult tudós pedagógust az ékesszólás talentumával is megáldotta az Úr. Megszámlálhatatlan szentbeszéd, lelkigyakorlat, rekollekció, elmélkedő imádság vonzotta híveinek széles körét közelebb Krisztushoz. A Szent István Akadémia tagja, cenzor, több tudományos és hitbuzgalmi lap szerkesztője volt, de a toll mesterségének egyéni talentumával is rendelkezett. Megjelent főbb művei: "Az Úr szőlőjében" című 10 kötetes liturgikus beszédsorozat, "Krisztus nyomdokain" (1923), "A katolikus nevelés szelleme" (1925), "A kemény parancs" (Kosztér atyával, 1928), "Katolikus erkölcsstan", "Neveléstan" (1930), "Érosz és étosz" (1940), "Ward Mária pedagógiája" (1943). De ki ne ismerné ezeken kívül az ő saját

biológiai, pszichológiai, nevelői széleskörű kutatásaira és tapasztalataira épített 8 kötetes "Bontakozó Élet" c. művét (1931–1938), amelyben a papi nevelő kíséri végig az emberi fejlődés teljes útját minden buktatójával, gyötrelmével és (Isten kegyelmével) "ad astra" (a csillagokba) emelő gyógyításával. Ez a sorozat napjainkban is értékes kézikönyve lehet a lelkekben mélyebbre szántani kívánó nevelőknek. A kinyomtatott, kiadott műveken túlmenően legalább 20 kötetre való lelkigyakorlatos, liturgikus, alkalmi-ünnepi, pedagógiai és egyéb kézirat várja, hogy szintén kiadva betöltsen Istenhez irányító hivatását.

1952-től a világ szemében "remeteként", a rejtekbe is belátó mennyei Atya tudtával viszont korábbi lendületével és derűjével fáradozott a lelkek építésén. Csendesesen, szinte névtelenül órákat adott és vizsgáztatott a Hit-tudományi Akadémián, papi és világi lelkigyakorlatokat tartott, szentbeszédet mondott, írt, megélhetéséhez nyelvórákat adott, s nem utolsósorban a zörgető lelkeknek rendelkezésére állott. Bénító életkörülményei közepette magát is bátran biztatva hirdette: "Fiaim, most éljük is azt, amit tanítottunk és írtunk!"

Most, amikor Marcell atya halálának 25. évfordulóját üljük, nem csupán életállomásainak vázolásával akarunk emlékezni. Néhány gondolatban lelkét idézzük úgy, olyanak, amilyennel minden kiváló tudományos, szónoki, oktató munkássága mellett is a nevelő, a lelkipásztor, a lelkiatya szárnyalt magasan sok más hivatott mellett. Vagyunk, akik tudjuk, hogy önmagáról vallott 1959-ben papoknak adott lelkigyakorlatában: "... Amint a Mesterről ezt olvasod: nagy népsereg követte (Mt 4,25), ugyanezt fogod észlelni saját életedben is. Örömmel fogod tapasztalni: olyan tömegek vesznek körül, hogy igaz lesz az az elítélésnek szánt dicsérő ítélet: 'körzete félelmetes, neve fogalom, és az emberek gyűrűje övezi életét'". ("Az Ég küldetésében fáradozom.") Mi ennek a különlegesen sugaras és mágneses erőnek a titka? Gyarló embernek szinte lehetetlen megfejtenie. Sejtő megérzéssel lehet csak legalább néhány motívummal jellemezni a szóról szóra Krisztus evangéliumával élő és dolgozó lelkiatya lényét.

Magáévá tette és megélte a tanítást: "Az Emberfia sem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy Ő szolgáljon, és váltságul adja életét sokakért." (Mt 20,28) Így fohászokodott minden reggel, és erre tanította tanítványait: "Uram, ha elfogadsz, ma szolgálatodra jelentkezem." Egykori kis-pap növendéke, akit napjainkban iktattak be kalocsai érsekké, ez alkalmával hálával emlékezve ezt az imát idézte és nyilvánította ki életvitele vezérmotívumává. – "Amit egynek a legkisebbek közül teszten, azt nekem

teszitek" – hirdeti előre az Úr a végítéletre (Mt 25,40). A hűséges követ életcselekedetei méltán sugallták önletrajzi tervezetének élére: "Központi gondolatom: a lelkek szolgálata!!!" – Dr. Marczell Mihály apostoli prototárus, egyetemi rektor minden pozíciójában és rangjában mindenkinek egyszerűen "Marczell atya" maradt.

Szavaival élve: "sohasem kajmózott el" senkit senkitől; de soha el sem küldött senkit, akit Isten hozzá irányított. A Szent Imre Kollégiumban és a szemináriumban nemegyszer éjjel is fogadta a kétségbeesetten kopogatókat. Szent Pállal állíthatta, hogy mindenkinek mindene lett osztatlanul.

Birtokolta és egész élete végéig megőrizte azt a dinamikus lendületet, amellyel mindig a jelent és a jövőt kereste, a múlt jó pilléire építve. Eklektikus pedagógiai elveivel – ahogyan az 1967-es kiadású pedagógiai lexikon jellemzi – minden korosztály számára és minden történelmi adottsághoz szabva mindig feltétlenül a megértő és a problémákat megoldó lelkipásztor volt. Kicsinyhez, nagyhoz, gyöngéhez és magabiztoshoz egyaránt megtalálta a kulcsot és a módozatot. Nem sokat kérdezett, semmit sem faggatott; éppen ezért az önként megnyíló lelkekről mindent tudott.

Egy régi kedves megemlékezés során a tréfát értő és szerető Marczell atyát "sínigazgatónak" rajzolták meg: ő tanácsokat adott, irányított, kért, de erőszak nélkül "hosszú pórázon" vezetett. Evangéliumi elveiben saját maga haláláig meg nem alkudott, lelki gyermekeinek lelkiismereti szabad döntéseit azonban nem vette el.

Akinek az vált javára, azzal keményebben beszélt; de ő elsősorban az elesettek, a szegény nyomorult és bátortalan lelkek gyámola volt. Pozitív irányú nevelő szellemével egyes paptársainak azt is mondta: "Ti csak romboljátok le a rosszat, mi majd felépítjük a jót!" A Központi Szeminárium földszinti kerengőjében (a ház újjáépítésekor tett szolgálataiért) emelő karral örökítették meg Marczell atyát az egyik mennyezeti freskón. Ez a kép sokunknak a lelkek emelését és újjáépítését is jelenti . . .

Optimista derűjét a gyóntatószékbe is bevitte. Onnan távozva még a megtermett vagy élemedett apáca is szárnyalni érezte magát . . . Marczell atya megtanította növendékeit, az ő népét, hogy esti lelkiismeret-vizsgálatkor ne csak a rosszakat keressék magukban, hanem örömmel gyűjtögessék azokat a jókat is, amiket Isten kegyelmével megvalósítottak. S fohász-kodjanak így: "Hálát rebeg a lelkem, ha csak egy kis szolgálatot is tehetett az életem."

Marczell atya számára nem volt elég – még a szűkös korlátokba szorított "remeteéletében" sem – a "szóró kéz" gesztusa, a sugárzó lélek finom stílusa. Valami kifejezhetetlenül érzékenyen együttérző, emelni tudó gyengéd bánásmód jellemezte mindenkor egész életét pedagógiáját. Jézust látta minden embertestvérében. Jóságának mérhetetlenül kiáradó mértékét hálálva, egy ünnepen a szemináriumban óriási szívszimbólummal köszöntötték kispapjai. De azt ők is tudták, s mi is tudtuk, hogy az igazi hála az evangéliumi tanítás valóra váltása. Mégpedig nem a mindennapok szürke kötelességteljesítésével, hanem úgy, ahogyan zord világunkban Marczell atya most is lelkünkbe muzsikálja: "Tudjátok, mi az igazi ünnep? Az, ha hallgatjátok az 'Úr dalnokának' dalait, és annak nyomán dalosává alakítjátok emberi lelketeket."

Erre, az égi Teremtőhöz kapcsoló kölcsönös szeretetre mondotta Marczell atya 79. születésnapján: "Így, de csakis így érdemes élni!" Ezért az életért fordulhatott halála előtt dr. Csaba Margithoz a következőkkel: "Ha tudnám, hogy már csak öt percem van, arra kérném, hogy régi szokásunk szerint mondja el velem a Te Deumot." Ezért írhatta végrendeletében: "Utam öröm, mert hazatérek!" És ezért kérhette, hogy temetésén énekeljék: "Dicsőít Téged, nagy égi Teremtő, a mindenség nagy szent dala. . ." Ezt zengte a Központi Szeminárium kispapkara 1988. december 6-án, amikor az évfordulón dr. Dankó László kalocsai érsek, a hűséges egykori tanítvány ünnepi szentmise keretében Marczell atya földi maradványait – édesanyjával együtt – a Farkasréti temetőből az Egyetem-téri templom kriptájába helyezésekor újra beszentelte.

Hibaigazítás. A Szolgálat 87. számában, a 43. oldalon, a letről számított 2. sor első két szava helyesen így szól: "triumfálás kísértésétől."

A 103. oldalon, a három csillag előtti 3. és 2. sorban: "a II. Vatikáni Zsinat vagy a II. Vatikáni zsinat (sokan írják így – talán könyvcímnek tekintik ?!)" stb.

A 104. oldalon az utolsó előtti bekezdés elején: "c) Jogosultnak tűnik" stb.

LEVELESLÁDÁNKBÓL

Még gimnazista voltam, amikor egyik osztálytársamon keresztül a Szolgálatot és a Prugg Verlag meg az OMC könyveit kapni kezdtem. A küldemény mindeddig szüleim címére érkezett, és rajtuk keresztül jutott hozzám. Magam 12 éve vagyok immár evangélikus lelkipásztor. "Az igazságot követvén szeretetben" (Ef 4,15) tartozom Önöknek azzal, hogy leírom: Miközben az "ökumenizmus" egyre inkább előrehaladtot világszerte és Magyarországon is, Isten engem úgy nevelt Szentlelke által, hogy egyre határozottabbá tett a római katolicizmus igeellenes, téves tanításaival szemben, melyek így vagy úgy az Úr Jézus Krisztus drága személyét és megváltó művét az emberek előtt elhomályosítják, sőt eltakarják! Igen, Önöknek is tartozom azzal a bizonyágtétellel, hogy Jézus Krisztushoz nem kell "protekcio". És ahol Megváltó Urunkat az Ő édesanyján vagy más elhunyt szenteken keresztül próbálják megközelíteni, ott valójában meghazudtolják Őt (vö. Mt, 11,28 és Jn 6,37) . . . A leírtakból kiviláglik, hogy messze nem vagyok a római katolicizmus "szimpatizánsa" (valaha az voltam). Ha ennek ellenére továbbra is meg tetszenek küldeni számomra a Szolgálatot és a könyvmellékleteket, köszönettel veszem. – 1990.VII.10.

A legalacsonyabb nyugdíjból élek. Évek óta a lakáshoz vagyok kötve, mivel betegségem tehetetlenné tesz. Jobb karomat nem tudom használni, balkézzelem pötyögtetem a levelet több részletben. Nem egyedül saját lelkem javára olvasom küldeményeiket, hanem nagy hasznát veszem a lelkekkel való foglalkozásomban. A Szentlélek ugyanis mindig küld hozzám lelkeket, akik hit nélkül nevelődtek. A kórházban is, itthon is számtalan fiatalat készítettem fel az első szentáldozásra. – 1990.VII.19.

Nyugdíjas pedagógus vagyok, egyházközségi leánycserkész-csapatot vezettem a háború után, amíg lehetett, azután a hűség nehéz éveit – most a rácsodálkozás és dicsőítés az Irgalom felé – három fiú unoka gondja, beteg férj, akit tíz esztendőre ítéltek; most kaptuk meg az ítéletet megsemmisítő okiratot. – 1990.VII.20.

Bocsánatot kérek a késedelemért; de aki beteg, s emellett rabszolga is, annak nincs ideje, az csak halogat. Küldeményük ad halálos fáradtságomhoz egy kis erőt, felüdülést, bátorságot, biztatást. – 1990.VIII.22.

Bazilita szerzetes bátyám nevében már csak én adhatok választ, és küldök hálás köszönetet azért az értékes lelki támogatásért, amelyet bátyám a Szolgálat számaiban és mellékleteiben kapott. Nem kézbesítették minden alkalommal! Meggyőződésem, hogy ő is törleszt-

geti Önök felé eme hálaadósságát, de már az örök hazából, ahová költözött. Egykor teológiai tanár volt Eperjesen, onnan vitték börtönbe, utána itt élt kegydíjasként. Rehabilitálását már csak Isten országában kapta meg. Én is Nagy Szent Bazil rendjének tagja vagyok, magyar állampolgár, bazilita nővér. – Csehország, 1990.VII.24.

Férjemmel együtt négy gyermekünket neveljük. Férjem főiskolai docens; én könyvtáros vagyok, de jelenleg méltányossági gyesen vagyok itthon, nevelem 12 és 11 éves fiainkat, 7 és 4 éves kislányainkat. A család anyagi helyzetén szerettem volna lendíteni, amikor tavaly ősszel belevágtam egy vállalkozásba, amit itthon a család napirendjéhez alkalmazkodva tudtam volna végezni. Sajnos, minden előzetes körütekintésem ellenére nagyon csunyán becsaptak. Ezt csak azért írom le, hogy ha esetleg imádkoznak olvasóikért, egy picit fohászkozzanak értünk is, hogy valahogy ki tudjak mászni ebből az ügyből a lehető legkevesebb ráfizetéssel. A Szolgálatot és a könyveket a 81. számtól kezdődően folyamatosan kapjuk. Nagyon tetszik az egy-egy témakör különböző szempontokból való körüljárása, így a szívárványszíneit képviselő – egyébként nagyszerű – szerzők együttesen valahogy a Fényt képviselik olvasóik számára. Már a két nagy gyermek is forgatja a Szolgálatot, s a nagyobbik a Szerzetesek című könyvmellékletet le sem tette mindaddig, míg ki nem olvasta. – 1990.VII.26.

Néhány éve írtam a Szolgálat címére. Jeleztem, hogy egyik paptestvérem meghalt, a másik kilépett. Magyarul írtam, de nem kaptam választ. Van itt viszont két másik magyar pap, és én a két többletpéldányt nekik adom át. Egyikük 78 éves, a másik 85, én magam 75 éves. Nagyon hálásan köszönjük, hogy annyi éve kapjuk a Szolgálatot. A főváros neve már 28 éve nem Ciudad Trujillo, hanem megint Santo Domingo. – Dominikai Köztársaság, 1990. IX. 10.

Háztartást vezető háziasszony vagyok; a gyermekeim is nálunk étkeznek. Napi munkám mellett hitközségi pénzbeszedő is vagyok, és zárandoklatokat szervezek. Jelenleg támogatni nem tudom küldeményeiket; nagyon szorítanak bennünket az árak. Amennyiben anyagi nehézségeik lennének, nem haragszom érte, ha nekem már nem tudják küldeni e kedves olvasnivalókat; biztos vannak nálam értékesebb olvasóik. – 1990.IX.10.

Rokkant nyugdíjas vagyok. Gondozásra szorulok, az utcán is csak segítséggel tudok közlekedni, mert tolokocsimat nem bírom magam hajtani. Ugyanakkor sok fiatallal foglalkozom. Apostoli munkámat nagyban segítik értékes könyveik és a Szolgálat. – 1990.IX.11.

A péter-páli szám valahol elkallódott, nem kaptam meg. Örülök, hogy alkalmam van továbbra is kérni a Szolgálatot. Sokat segítenek vele nekünk, lelkipásztoroknak, s általunk népünkön is. – Vajdaság, 1990.IX.12.

Kiadványait nemcsak én olvasom, hanem barátaim is. És elsősorban három gyermekem közül a legkisebbik, 33 éves fiam, aki az elmúlt hónapban jelentette be, hogy pap lesz. Felvették, és a jövő héten kezdi a szemináriumot. Eddig építészmérnökként dolgozott. – 1990.IX.13.

Talán tetszettek értesülni, hogy Zaire-ban nem volt nyugodt helyzet az utóbbi hónapokban. A postaközlekedés sem volt pontos. Személyesen nekünk az életmód nem változott. Én mindig a régi munkahelyemen vagyok Kambove-ban. Ilona nővér halála óta egyedül vagyok magyar a környéken. Hálás vagyok a Szolgálatért meg a többi jó könyvekért meg adományokért. – Karácsony Petronelle nővér, 1990.IX.16.

Nagy örömmel olvasom mindig és várom a Szolgálat újabb számát. Nagyon köszönöm az eddig küldött számokat, a könyvmelléleteket! A Pázmány Péter Hittudományi Akadémia levelező tagozatát és a hitoktatóképzőt (3 + 1 évet) fejezem be az idén. És már egy iskolában tanfók is hittant. 57 éves, nyugdíjas, matematika-fizika szakos tanár vagyok. Fiatal pedagógus korom óta Jézus szeretetével foglalkoztam a gyerekekkel és apostolkodtam – 1990.IX.16.

Mindig örömmel veszem ki küldeményüket a postaládából. Nagyon segítenek; sok kérdésre választ találok bennük. Még nem voltam külföldön; nem szerezhettem be még a legszükségesebb lelki könyveket sem. A Szolgálatban megtalálom azt, amit keresek. Mindig szerettem életrajzokat olvasni, tanulni mások tapasztalataiból. Mint lelkipásztor érdeklődéssel hallgatom idősebb papok élettörténeteit, olvasom az elhunyt papok életéről, munkájáról szóló beszámolókat. Nem jegyzem meg, mit honnan tanultam; de valamikor felhasználom – Erdély, 1990.IX.17.

Én már teológus korom óta, de az is lehet, hogy már kisszeminarista korom óta kapom a Szolgálatot szüleim címén. Mikor 1977-ben pappá szenteltek, hagytam, hogy továbbra is az otthoni címre érkezen, mert nem láttam értelmesebbnek, hogy átírassam kápláni helyeim címére; jó néhány egyházközségben működtem segédlelkészként. 1986 óta vagyok az itt elhunyt plébános utóda. Most kérem, hogy a neki szóló példányt írják át az én nevemre; szüleim címére természetesen nem kell küldeni. – Vajdaság, 1990.IX.18.

Végtelenül sajnálom, sőt még szégyellem is, hogy ajándékba kell kérnem kiadványait. 79 éves vagyok; nem tudom, mennyi van még számomra előírva; mindenesetre hálas köszönettel veszem, ha megtisztelnék a küldeményyel. Ha pedig már nem leszek, arról a lányom vagy unokám (mert velük együtt élek) értesíteni fogják Önöket. Imáimmal igyekszem a számlám kiegyenlíteni. – 1990.IX.19.

Bizonyos, hogy rossz levélíró és jó olvasó vagyok. De némely "okájak" vannak rá. Vasámaponként és ünnepeken általában 4–5 misét mondok, persze szükségből. Hétközben 4 napon 6–6 hittanórám van, 1 napon 4; ez összesen 28. Meg ami a 4 falummal jár: építkezés, tatarozás, egyéb dolgok. Annak idején már Marosi atyának is megírtam, és most megismétlem: intenciókat szívesen vállalok. Mindig örömmel forgattam a lapot, a mellékleteit, és kérném ezután is. Külön öröm és meglepődés számomra, hogy a Szolgálat, a Mérleg és A Szív talpon és "szinten" van a burjánzó sok "gomba" szezonjában. – 1990.IX.20.

Nagyon sokat jelent nekem a Szolgálat. A nehéz időkben még csak ha hébe-hóba is jött, felszínen tartott bennünket. Most pedig rendszerességével egyszer s mindenkorra bekapcsolhat bennünket a nagy szellemi vérkeringésbe. – Erdély, 1990.IX.26.

A péter-páli számban a legnagyobb örömet Barna Gábor cikke okozta. Több mint félszázados kapcsolatom van a családjával: nagyanyja tanítónénim volt; anyjához gyerekkori barátság fűz még ma is; Gábort pedig évekig tanítottam zongorázni. – 1990.IX.26.

A jó Isten segítségével már 89 éves vagyok, és még mindig dolgozom. A Ferenc-rendi szerzetesek Szűz Máriáról nevezett provinciájához tartozom. Már 57 éve, hogy Egyiptomban vagyok; jelenleg a szentföldi misszió kereteiben dolgozom. – 1990.IX.27.

Két hete megkezdtük az iskolai hitoktatást. Egyházközségünk területén 5 iskola van, és ezekből 1300 gyermek jelentkezett. Igen örülünk neki – csak aztán a gondunk is megnövekedett: kevés a képzett és rátermett hitoktató. Nálunk csak a káplán úr tanít (a plébános úr beteges, és az építkezések miatt igen elfoglalt), és mellette hat világi. Nagyon igyekszünk! Reméljük, Isten megáldja munkánkat. Az iskolaigazgatók többségükben készséggel fogadtak minket; de sajnos, van egy iskolánk, ahol érezhető a szándékos rosszindulat, akadékoskodás és ellenszenv. Mindegy: oda is szeretettel megyünk, és reméljük, gyermekeink majd bizonyítanak, s meggyőzik az elfogultakat, hogy hittanórán csak olyat tanulnak, ami hasznára válik önmaguknak és egész környezetüknek. – 1990.IX.28. (A levél írója fényképet is mellékel, 16 óvodás képét, ezzel a megjegyzéssel: Apró kis fohászait küldi az 1989–90-es hittanos csoport.)

Hát nekem nem a legjobban megy az édes magyar nyelv. Itt egyetlen egy magyar sincs, de még más külföldi sem. A rendünkből egész Indiában egyedül vagyok magyar. Itt a szegény bennszülött nép között működünk. Mi 18 kisebb vagy nagyobb falvakat szolgálunk. Apostolkodásunk nevelés és betegápolás. Van itt egy kis "mini"-kórházunk. Nálunk nincs kivétel: egyformán segítünk katolikus és nem katolikus személyeken. Tiszteletben tartanak bennünket. Az iskoláinkban ezren felül van a diákjaink száma, fiúk és lányok. Vannak kis árvák is nálunk. Az "Action AID" program Londonból segílyt küld a nélkülöző gyermekeink számára. Jóságú honfitársaink külföldről komoly segítséget küldöttek, így tudtuk az iskolákat és a kórházakat felépíteni. A komoly műtetre szorulókat elviszi a mentőnk a közeli nagy kórházba, amelyet a Keresztes Nővérek vezetnek. Úgy emlékszem rá, hogy Magyarországon valami 14 házuk volt a régi időkben. – Ma volt az új termés ünnepe. Szentmise előtt volt egy hosszú körmenet; feldíszített kosarakban vitték a fejkön az új rizst, olajat, zöltséget, szebbnél szebb virágokat a mezőkről. Az énekek is a termésről szólnak. Gyönyörű látvány volt az egész. Még a kisgyermekek is érezték az ünnep örömét, mert tapsoltak, énekeltek a maguk módján. – India, Bihar állam, 1990.IX.30.

Elnézést kérek a "süket" fülekért. Köszönöm, hogy több mint tíz éven át rendszeresen megküldték számomra a folyóiratot s a nem kevésbé értékes könyveket. Köszönöm az eddigi ingyen szolgáltatást; a továbbiakban is nagyon szívesen várom a példányokat. Szeretnék hozzájárulást fizetni, anyagi erőnkhez mérten. Régi címemben ugyan picit hibák voltak; de rendszeresen megérkezett szüleim lakására. Azóta az én nevem és címem is megváltozott; férjhez mentem, negyedik gyermekem fog születni tavaszra. Most egy házban és egy közösségben lakom barátaimmal és testvéreimmel. Bátyám is szeretne kapni a Szolgáltatból, illetve a könyvekből. Címünk ugyanaz; nem véletlen elírás tehát, hogy három hasonló nevet tartanak számon azonos címen. – 1990.X.1.

Szerzetes nővér vagyok és nyugdíjas. 25 nővér tartozik a körzetembe. A Szolgáltatot körbeadjuk; ezért nagyon megköszönjük, ha továbbra is megkaphatjuk. – 1990.X.4.

Hála a jó Istennek, a helyzet változóban van itthon, mint ahogy azt Önök is tudják. Világi testvérek kapcsolódnak be a lelkipásztori munkába, egyre többen. A mostani iskolaév kezdetén a mi plébániánkon tíz hitoktató kezdte meg a rendszeres munkát. Néhányuknál a képzést közben kell végezni; a lelki szinten való foglalkozást, képzést pedig mindnyájan igénylik. Ezért szeretném kérni Önöket, hogy a Szolgáltatból és a könyvből, mely a folyóirattal együtt rendszeresen megjelenik, a nevemre ezentúl kettő helyett három példányt legyenek kedvesek küldeni. Ezenkívül pedig kérem, hogy a következőkben plébániánk címére is tessenek egy példányt küldeni. – 1990.X.6.

A címjegyzékükben szereplő címem 13 éve megszűnt; azóta már az ötödik szolgálati helyemen vagyok. Így az Önök küldeményei elég körülményesen jutnak el hozzám, bár az elmúlt 13 évben többször is jeleztem címeim változását. Remélem, hogy a továbbiakban ez már nem okoz gondot. – 1990.X.8.

Tudatom Önökkel, hogy Édesanyám 1988. május 6-án meghalt. Én együtt éltem Édesanyámmal. Én is vallásos vagyok; minden vasárnap részt veszek családommal a 9 óras szentmisén. Amennyiben nem okoz nehézséget, és továbbra is tudnák küldeni a Szolgálat című lapot, köszönettel elfogadnánk. Az eddigi küldeményeket köszönöm, Édesanyám nevében is. – 1990.X.10.

Ötödik gyermekem, 19 éves leányom most a nyár végén hirtelen meghalt. Ennek a szomorú eseménynek váratlan és számtalan intéznievalói hátráltattak abban, hogy válaszoljak. Küldeményeiket nagy lelki haszonnal forgatom én és népes családom, és mivel tanárember vagyok, számtalan tanítványom is. Talán javamra írható, hogy magam is "Szolgálatban" vagyok és voltam, amikor az ifjúság hitbéli neveléséért 3 1/2 év börtönt róttak ki rám. – 1990.X.10.

Saját plébániámon tanítok hittant, nem a régi gimnáziumomban, ahol szerettem volna. Óvodás és elsősztályos gyermekekkel foglalkozom, nagyon nagy élmény; eszembe jutnak Jézus szavai, amelyeket a gyermekekről mondott. Közben teológiát tanulok, dolgozom, itthon a háztartás. A 87. szám első cikke külön ajándék számomra (12. oldal: Littera gesta docet ...); tanulmányaimban nagy segítség. Sokan vannak közöttünk egész elkötelezettek; alázatuk, szeretetük példa; sokszor úgy érezzük, mintha lelkigyakorlaton lennénk. Krisztus Titokzatos Teste él, vérkeringése lüktet; gazdagodunk és gazdagítjuk egymást. – 1990.XI.1.

Nagyon szeretném, hogy megrendelhessem a Szolgálat c. egyházi folyóiratot. Nagy nehézséget jelent azonban a vételár folyósítása. Kérem közölni: nem volna-e lehetséges misestipendiummal kiegyenlíteni az ellenértéket? – Erdély, 1990.XI.18.

Véletlenül beszéltem egyszer egy papnak a közölt cikkekről; az volt a megjegyzése: nem papoknak szól, csak maguknak. – Most már lehetne mindent csinálni, a rendszer nem ellenkezik; de a gyermekek nem szeretnek szentmisére járni, a szülők inkább a televízió elé küldik a gyermekeket. Egy jól tanuló kislány nem vállalta el a karácsonyi versmondást a templomban, mert őt ugyan elengednék hazulról, de a szülei nem járnak templomba. Azóta már tudom: nincsenek megesküdve a szülők sem. Hiába, az otthon varázsa a legnagyobb az

életben, akkor is, ha balul sikerül. – Elszomorító ilyen kis faluban: van háromfajta templom, de papja egynek sincs, így a hívek látszatkeresztények! – 1990.XII.26.

Főpásztoraink lelkigyakorlata (nov. 19–23)

("Szent Gellért " lelkigyakorlatos otthonunk értesítője barátainknak, IV, 1990, 4. szám, 4. oldal)

(...) Történelmünk során sokféle ügyben – jóban és bajban – találkoztak a magyar főpásztorok. Jöttek bandériumok élén mint honvédő hadvezérek; jöttek természetügyeket intézni mint birtokosok (vö. Mt 25,19); jöttek politizálni mint királyi főemberek vagy felsőházi tagok; arról azonban nem tud a történelem, hogy közös lelkigyakorlat hozta volna össze a legfőbb lelki vezetőket. Találtak ugyanis bőven módot arra, hogy a rangnak megfelelően "magánúton" végezzék el a szokásos lelkigyakorlatukat, esetleg papjaik élén főpásztori tekintéllyel. (..)

Püspökarunk elnöke, dr. Seregély István egri érsek úr meghívta közös lelkigyakorlatra országunk összes főpásztorát, továbbá a külföldön, illetve a Kárpát-medence többi országában működő, de magyarul is beszélő püspököket. Így jöttek el Gyulafehérvár, Temesvár, Nagyvárad, Szatmár, Szabadka, Nagyszombat, Rozsnyó megyés, illetve segédpüspökei, valamint Kárpátaljáról egy görög katolikus megyés és két segédpüspök.

A négy szép lelkigyakorlatos napot szinte egészen kitöltötte az imádság; de sor került egymás gondjainak megosztására is – a fórumtalálkozások keretében.

A külső szemlélő azt gondolhatná, hogy egy főpásztori lelkigyakorlat könnyíthet a szokásos napirendi kereteken. Itt ennek ellenkezője történt. A négy elmélkedésen és a szentmise homíliáján kívül ott szerepelt a napirendben a közös szentolvasó, a keresztút, a szentségimádási óra (az utolsó napon), de nem maradtak ki a papi zsolozsma reggeli, délutáni és esti órái sem.

Éreztük, hogy ez a csodálatos találkozás nagy lépést jelentett a testvéri érzés kialakításában és elmélyítésében is. (..)

Szabó Ferenc, S.J. *A teológus Pázmány. A grazi "theologia scholastica"* Pázmány művében. Róma 1990. METEM-könyvek 1. (365 oldal).

A szerző példásan követi a tudományos szellemtörténetírás struktúráját és módszerét. A forrásmunkák és felhasznált irodalom pontos és kiegészítő felsorolását Pázmány korának és szellemközösségének, nevezetesen Szt. Tamásnak és a skolasztikus teológiájának bemutatása követi. A mű második fejezete ismerteti a grazi teológiatanár, Pázmány nézeteit az emberi cselekvés erkölcsiségéről, a hit, a remény és a szeretet isteni erényeiről, valamint az igazságról, jogról és vallásosságról, a megtestesülésről és a szentségekről. A negyedik részben P. Szabó tárgyalja Pázmány római cenzúraügyét, végül egy kitekintésben, a teológia egyik legnehezebb kérdésében, a hitelemzés, a "hiszek, mert hiszek" circulus vitiosus vitájában ad eligazítást olvasóinak a későbbi teológia fejlődése fényében.

Figyelemre méltó, hogy a XVI–XVII. századfordulón tanító Pázmány hitmagyarázata közelebb van a II. vatikáni zsinat hitről szóló tanához, mint a 20. század eleji, úgynevezett innsbrucki iskola (Stentrup F. A., Stuffer J., Mitzka F.) tanítása, a hit "racionális" kifejtése. Pázmány és Decker grazi vitájának, valamint a molinista és kongruista vitáknak bemutatásában különösen kitűnik P. Szabó teológiai jártassága és világos, vonzó magyar stílusa. A vitákban Pázmány mint Szent Tamást és az egyházi zsinatokat jól ismerő teológiai tanár, a merevsélsőségeket kerülő, középutat kedvelő tudós (271. oldal) és engedelmes jezsuita (327. oldal) áll elénk. Érdekes, hogy Pázmány tétele, mely szerint az emberi természet ugyan képes, de valójában sohasem tesz erkölcsileg jó cselekedetet természetfölötti segítség nélkül (lásd 272. oldal), fellelhető XII. Pius Humani generis kezdetű enciklikájában, amikor a pápa azt állítja, hogy a természetfeletti kinyilatkoztatás hasonló értelemben szükséges, hogy a mai világban élő ember Istent mint személyt elismerje (DS 3875).

A szokásos könyvismertetés keretét túllépve egy-két sajátos megjegyzés is rendjén való P. Szabó könyvével kapcsolatban. Mind a szerzőben, mind a műben van valami rendkívüli. A szerzőt illetően figyelemre méltó, hogy – mint a vatikáni rádió magyar adásának vezetője és impozáns irodalmi művek sorozatának szerzője és kiadója – időt talált egy XVI. századi magyar ember skolasztikus traktátusának ismertetésére. És ez utóbbiban van a könyv rendkívülisége. Ha későn is, de nekünk, magyaroknak is van egy szerzőnk, akinek skolasztikus latin traktátusát ismerjük, amelybe most magyar nyelven is bepillantást nyerhetünk. Pázmány még benne élt és jól ismerte az Egyház azon korszakát, amely éppen akkor kezdődött, amikor a magyar nép belépett a keresztény európai közösségbe, és amelynek évezredfordulói érett gyümölcse éppen a II. vatikáni zsinat lett. Ugyanis ez volt az a korszak, amely a keresztény első évezred auctoritas-a, múlt tekintélye mellett, elismerte a ratio, az ész jogát, és ezzel kezdetét vette a hit és ész, konkrétan a hit és világ dialógusa (cf. "L'Apologetica nella

Chiesa Occidentale dal Periodo Classico dalla Scolastica all'Inizio della Riforma (saec. XIII–XV)”: Enciclopedia di Teologia Fondamentale, I, 1987. Torino: Marietti, pp. 249–274.).

A skolasztika, amelyet a felvilágosodás rosszindulattal próbált megítélni, az emberi gondolkodás egy értékes mozzanata, és korunk teológiai fejlődésének elvitathatatlan feltétele. Nem véletlen, hogy a II. vatikáni zsinat vezető teológusai, mint pl. Rahner, Congar stb. a skolasztika nagy mesterei voltak. Amíg a mai spanyol, francia, német és olasz nyelvterületek bővelkednek skolasztikusokban, a magyar filozófia és teológia történetéből nagyon is hiányoznak a középkor magyar skolasztikusai. Ez annál is inkább hiányolható, mert ez az idő volt a magyar történelem legkiemelkedőbb korszaka, amely Mátyás király halálával zárult le. De éppen ebbe a korba nyúlik vissza Pázmány grazi skolasztikus teológiai traktátusa. A magyar filozófia és a magyar teológia ilyen régi gyökereinek felkutatását tekinti a Magyar Egyház-történeti Enciklopédia Munkaközösség egyik feladatának. Ezért különös jelentőségű, hogy P. Szabó a skolasztikus teológus Pázmányt ismertető könyve lett a METEM-könyvek induló sorozatának első kötete. Már nyomdában van a METEM-könyvek második kötete is, Solymos László Szilveszter OSB és Várszegi Imre Asztrik OSB műve két pannonhalmi főapátról, Kruesz Krizosztom Jánosról és Kelemen Krizosztomról.

Amint a mai magyar filozófiát, úgy a mai magyar teológiát sem lehet mélyrehatóan kiértékelni a magyar gondolkodás gyökereinek feltárása nélkül. És ebben P. Szabó könyve egy igen jelentős lépés. Ezért kívánatos lenne, hogy ne csak a magyar szemináriumok, hanem a magyar filozófiai fakultások könyvtáraiban is ott legyen egy rendkívüli szerző rendkívüli könyve. A magyar filozófiát és a magyar szisztematikus teológiát kedvelőknek egyaránt hasznos olvasmány. Magyarországon megrendelhető: Pannonhalmi Főapátság, Levéltár. METEM. Pannonhalma, Vár 1. 9090. Külföldön a szerzőnél: R. P. Szabó Ferenc S.J., Via dei Penitenzieri 20. I-00193, Roma, Italy.

Horváth Tibor

Hevenesi János: *Akit keresztülszúrtak*. Kiadta a Jézus Társasága Magyar Rendtartománya a Szent Gellért Egyházi Kiadó közreműködésével. h.n., 1990. 193 o.

A II. vatikáni zsinat után felmerülhetett egyesekben a gondolat, hogy minden előzetes áhítatforma idejét múlta, mivel a zsinat sürgeti a megújulást, a lényeges pontokra való visszatérést. Téves lenne azonban azt gondolni, hogy ezzel elvetette az évszázadok folyamán felhalmozott kincseket. Például a papi nevelésről hozott határozatban olvashatjuk: "Nagyon lelkükre kell kötni [ti. a kispapoknak] az egyház tiszteletreméltó szokása által ajánlott áhítatgyakorlatokat." (Optatam totius 8.) Attól óv, nehogy csak érzelmi vallásosságot tápláljunk a szeminaristákba. A legfontosabb az, hogy "tanuljanak meg a növendékek az evangélium szelleme szerint élni".

Aki lelkiéletét Jézus Szívének tiszteletére összpontosítja, az biztosan a zsinat szellemében jár el. Egyrészt valóban a lényegese irányítja tekintetét: a megtestesülés, megváltás, a háromságos egy Isten titkaira. Jézus Szíve ezeket tárja elénk. Másrészt merít a középkortól egyre szélesedő és mélyülő "áhitatforma" kincseiből, amelyek segíthetik jófélteleteinek gyakorlati megvalósításában. Innét érthető, hogy nemcsak komoly teológusok, mint Karl Rahner, egész életükön keresztül fontosnak tartották Jézus Szívének bensőséges tiszteletét, hanem II. János Pál pápa is hangsúlyozta: "A Jézus Szíve tisztelete a lényegre menő lelkiesség." (15. o.)

Hevenesi könyve hasonló távlatban készült. Első fele a tanbeli alapokat rakja le. Erősen támaszkodik XII. Piusznak még ma is aktuális, Haurietis aquas kezdetű enciklikájára. Ennek nyomán jelentős szerepet kap a könyvben a szentírási szövegek megfelelő értelmezése, valamint modern szerzők fejtegetései. Átvieszi Karl Rahner meglátását, aki szerint Jézus Szíve "reálszimbólum", valós jelkép. Benne az isteni szeretet valósággá vált, "megtestesült" (16. o.). Megfelel a napjainkban felvetett nehézségekre is: Egyáltalán szükséges-e még a Jézus Szíve-tisztelet, nem fontosabb az "igazságosság érvényesítése"?

A szerző feltételezésében (38–42.) többek között II. János Pált idézi: "A Jézus Szíve-tisztelet annyira megfelel a kor elvárásainak, mint még soha." Ezért Hevenesi kiemeli, hogy "ami újnak tűnik, az nem a kultusz megváltozását jelenti, hanem fejlődését". Véleményünk szerint ezt a fejlődést – újabb kiadás esetén – még inkább ki lehetne domborítani az "együttérző engesztelés"-nél, ha jobban rávilágítunk arra, hogy az engesztelés egymás iránti felelősség tudatunk Isten előtti kifejezője is. Korszerű a Jézus Szíve-tiszteletben sürgetett felajánlás összekapcsolása a keresztségi fogadalom megújításával (68. o.).

A könyv második részében gazdag és változatos anyagot talál a lelkipásztor, aki el akarja mélyíteni vagy fel akarja újítani hívei körében Jézus Szívének tiszteletét. Külön is felhívjuk az érdeklődők figyelmét R. Gutzwiller professzornak a Jézus Szíve-litánia fohászaihoz írt magyarázataira, valamint a hívek könyörgéseinek 11 változatára.

Hevenesi könyve hézagpótló a magyar katolikus irodalomban.

Péteri András

Dr. Pirigy István: *A magyarországi görögkatolikusok története I–II.* Nyíregyháza, 1990. – 191 és 247 oldal. – A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola kiadása.

Dr. Pirigy István teológiai tanár 1982-ben adta ki első, hézagpótló egyháztörténeti munkáját "A görögkatolikus magyarság története" címen, amely a magyar görög katolikus egyház múltját mutatta be. Mostani munkája tartalmazza az első kiadás minden jelentős

eredményét; de kiegészítette azt a történelmi Magyarország területén keletkezett többi görög katolikus egyházmegye történetével, és kibővítette újabb levéltári kutatásokkal.

Ismertetésünk rendhagyó módon inkább néhány szempontot kíván nyújtani ahhoz, miért érdemes tanulmányozni ezt a rendkívül olvasmányosan megírt történelemkönyvet.

A mű figyelmes olvasása hozzásegíthet mindnyájunkat – hazánk görög katolikus közösségei történetének bemutatásával – jelenlegi helyzetük megértéséhez. A könyv tudományos alaposággal elemzi a keleti kereszténység kapcsolatait a hazánkban többségben élő latin kereszténységgel, és bemutatja, milyen korlátozást jelentett ez a görög katolikus egyház kibontakozásának az első évszázadokban, a különböző történelmi tényezők miatt. A történelem elfogulatlan vizsgálata, amihez hozzásegít Pirigy István könyve, azt is szemlélteti, hogy ezek a korlátozások az önálló vezetés nélküli görög katolikus rétegeket az ortodoxia felé terelték, és elősegítették beolvadásukat az ott erősödő nemzetiségekbe, illetve másfelől asszimilációjukat a latin szertartású többségbe, ami rossz fényt vetett az uniós törekvésekre, s ezt ki is használta a maga javára az utóbbi évtizedekben határainkon túlvégbement erőszakos reortodoxizáció. Arra csak a legutóbbi 1–2 évben végbement események adtak világos választ, milyen erősek a görögkatolikusság gyökerei nemcsak a magyarságban, de a nemzetiségekben is, és milyen figyelmet, sőt csodálatot érdemel az a hősiek áldozat, amely a katolikus Egyházhoz való hűségéért ilyen magas "árat" volt képes fizetni nemcsak az elmúlt 40 évben, de jóval korábban is, a hátrányos helyzet évszázadaiban. Amit Pirigy István könyve mindebből feltár, az önvizsgálatra készítet, amely segít levetni a régi előítéleteket, és új alapokra építeni a zsinat szellemében a görög katolikus egyházzal való kapcsolatot hazánkban és területi határain túl egyaránt. A történelem az élet tanítómesterének bizonyul olyan vonatkozásban is, hogy a létért való küzdelem és a fejlődés milyen problémák elé állította a múltban a görögkatolikusságot, milyen megoldások előremutatók az önállósulás útján. A saját jövőjét építő görög katolikus egyház, Pirigy tanár úr könyvét felhasználva, a múlt tapasztalatait összegezheti jövője építésében.

Természetesen ez a könyv, bár 1990-ben jelent meg, magán hordozza a hosszú átfutás következményeit a nyomdába jutástól a megjelenésig. A könyv még nem adhat mérlegelő áttekintést dr. Timkó Imre megyéspüspök kormányzása időszakáról, 1988 tavaszán bekövetkezett halála ellenére. S nem tesz említést dr. Keresztes Szilárd megyéspüspök immár két éves megyéspüspöki szolgálatának új vonásairól sem: hogyan sikerült kapcsolatot teremtenie a határokon túli görög katolikus főpásztorokkal, részt vennie az ottani püspökszenteléseken; hogyan ünnepelte a Hittudományi Főiskola Nyíregyházán 40 éves fennállását azzal, hogy megnyitotta ajtait szlovákiai és kárpátaljai teológusok előtt is; hogyan foglalhatják el a bazilikák Máriapócon okt. 1-től monostoruk egy részét (a többi szociális otthon maradt). Szeretnénk remélni, hogy a szentatya közelgő magyarországi látogatása felébreszti hazánk katolikusainak figyelmét az itt működő görög katolikus egyház iránt, és hozzásegíti – a történelmi múlt jobb ismeretében, annak egyoldalúságát kiküszöbölve – egy ökumenikus

is pozitív és valóban katolikus testvériséget tükröző együttműködés kiépítéséhez. A történelem ismerete erre ösztönözhet, s ha ehhez hozzájárul az elmúlt 40 évi görög katolikus helytállás részletes bemutatása határainkon belül és határainkon túl is, akkor ez az érdeklődés a megbecsülés elmélyítéséhez is vezethet.

Hollós János

Teleki Béla: *Óvodásunk a családban*. Szent Gellért, Szeged 1990, 134 o.

A szerző gyermeknevelési sorozatának harmadik kötetét vehetjük kezünkbe, amely az óvodások általános és vallásos nevelését tárgyalja. Ismerteti az óvodások fejlődésének útját. Beszél az életkorukhoz szabott igazságokról. Tárgyalja a játszás és tanulás kapcsolatát. Végül a gyermek nevelésének néhány módszerét mutatja be, melyek különösen a családban alkalmazhatók.

Minden lényeges tudnivalóval megismerteti az érdeklődőket, ami hasznos az óvodásokkal való foglalkozás közben.

A könyvet ajánlhatjuk szülőknél és óvónőknél. Beszerezhető a Szent Gellért Kiadónál, Szegeden. 30 százalékos kedvezményt kaphatnak mindazok, akik több mint 50 példányt rendelnek. Egyébként is jutányos (60 Ft) a könyv ára.

Baranyi Imre

HALOTTAINK

P. Szabó Lipót OFM, ny. házfőnök, plébános, teológiai tanár, ápr. 16-án Budapesten (82)

P. Krizsik Mihály SVD, misszionárius ápr. 26-án Ende városban (Indonézia) (68,48,41)

Hasák Gyula ny. nagyszöllősi (kárpátaljai) plébános máj. 15-én (80)

P. Barát Ferenc Benignusz OSB, középiskolai tanár, jún. 29-én Woodside-ban (Kalifornia); tem. Komáromban (Szlovákia) aug. 11-én (75,56,51)

P. Bánhidai János SDB aug. 3-án (77,50)

Katona István kanonok, főesperes, ny. gyöngyösi plébános aug. 8-án (78,55)

Dr. Előd István piarista, teológiai tanár aug. 16-án; tem. Rákoskeresztúron aug. 29-én (79,60,55)

Jánoshegyi István tb. főesperes, madarasi plébános aug. 28-án Baján; tem. Duskon szept. 4-én (74,49)

Nagy Elek főesperes, hódmezővásárhelyi plébános aug. 30-án Hódmezővásárhelyen; tem. Hódmezővásárhelyen szept. 6-án (81,58)

Bednár János ny. várgedei plébános szept. 9-én; tem. Tőrincsen szept. 11-én (63,38)

Dr. Gaál Ottó tb. kanonok, berhidai plébános szept. 15-én Várpalotán; tem. Csatáron szept. 24-én (71,47)

Bartal Lajos ny. esperes plébános szept. 16-án; tem. Ipolyvisken szept. 19-én (73,49)

Kendrella József c. esperes, ny. balástyai plébános szept. 23-án Balástyán; tem. Balástyán (84,59)

P. Ladányi László SJ, misszionárius, világhírű Kína-szakértő, szept. 23-án Hongkongban (77,55,45)

P. Dr. Rozmán István Erik OSB, ny. hidegségi plébános szept. 30-án Győrött; tem. Pannonhalmán okt. 5-én (80,61,55)

Nagy Ferenc tb. kanonok, ny. kenyeri plébános okt. 5-én Kenyeriben; tem. Kenyeriben okt. 12-én (80,56)

Moksó János nagyabonyi esp. plébános okt. 8-án (71,36)

P. Pásztor János SDB, tartományfőnök okt. 10-én Budapesten; tem. Nyergesújfaluban okt. 18-án (76)

Marczell Tibor tb. kanonok, ingolstadti magyar lelkész, kiadó okt. 10-én Münchenben; tem. Esztergomban okt. 15-én (70,43)

Kiss József volt főesperes, ny. plébános okt. 13-án Szegeden; tem. Szegeden okt. 18-án (82,57)

Magyar Mihály c. esperes, szolnoki plébános okt. 14-én Szolnokon; tem. Szolnokon okt. 22-én (73,50)

Tuskó Tibor budapest-gazdagréti káplán okt. 15-én otthonában; tem. Diósjenőn okt. 26-án (43,20)

Pócza Ernő, tb. kanonok, ny. hőveji plébános okt. 16-án Győrött; tem. Győrött okt. 20-án (78,54)

Linter József ny. esperes plébános okt. 18-án; tem. Bódvaszilason okt. 22-én (74,47)

P. Lenner Jenő OFM okt. 18-án Trentonban (NJ, USA) (65, 50, 41)

Bosits István érseki tanácsos, rimóci plébános okt. 18-án Gárdonyban; tem. Rimócon okt. 23-án (64,24)

Kocsis József okt. 26-án Hamiltonban (Kanada) (84, 61)

P. Kelemen Konrád OFM okt. 26-án Youngstownban (Ohio, USA) (81, 56)

Rödönyi József volt esperes, ny. egervölgyi plébános okt. 22-én Szombathelyen; tem. Szombathelyen okt. 31-én (93,67)

Dr. Hergenröder Miklós kanonok, ny. egyházmegyei zeneigazgató, székesegyházi karnagy okt. 24-én; tem. Szajkon okt. 31-én (69,46)

Dr. Viskolcz József tb. kanonok, ny. esperes plébános okt. 31-én Vácon; tem. Sződligeten nov. 8-án (82,55)

P. Dr. Kákonyi Imre Asztrik OFM, festőművész nov. 1-én Esztergomban; tem. Esztergomban nov. 8-án (67,44,39)

P. Nagy János Anicét OFM, ny. gógánfai plébános nov. 7-én Veszprémben; tem. Veszprémben nov. 15-én (75,51)

Kővágó János tb. kanonok, ny. esperes plébános nov. 14-én Abonyban; tem. Abonyban nov. 20-án (82,57)

Kövesy Ferenc tb. kanonok, ny. nagyradai plébános nov. 19-én Veszprémben; tem. Dabroncon nov. 27-én (80,55)

Sisa István érsekvadkerti lelkész nov. 27-én otthonában; tem. Balassagyarmaton dec. 4-én (37,11)

Kozár Gyula ker. esperes, kállói plébános; temetése Kállón dec. 10-én (75, 51)

P. Deák Bárdos Lénárd SJ dec. 5-én Budapesten; tem. Budafokon dec. 17-én (80,65,51)

P. Dr. Kozma György SJ, müncheni magyar lelkipásztor dec. 14-én Innsbruckban; tem. Innsbruckban dec. 18-án (52,12,28)

Elhunyt paptestvéreinket foglaljuk mementőinkba!

MEGEMLÉKEZÉS P. BORBÉLY ISTVÁN TEMETÉSI MISÉJÉN

Hamilton, Kanada, 1987. december 2.

Kedves Testvérek!

Egy magyart, egy volt piarista növendéket, egy jezsuitát, egy papot, egy teológiatanárt, egy provinciálíst, egy szónokot, egy történészt, egy szelíd, jószágos, szeretetre méltó öregembert búcsúztatunk, P. Borbély Istvánt.

P. Borbély 1903. augusztus 19-én Vácott született magyarnak, és az is maradt élete utolsó napjáig. Hazáját mindvégig szerette. Együtt örült, együtt szenvedett népével, sorsa egy volt nemzetével.

Az első világháború korában Vácott piarista diák. Ott teszi magáévá a piarista ideált, a mélyebb, az egyre mélyebb kegyeletes lelkületet és tudást. Az áhítat és a tudásszomj jelleméhez tartozott azóta. 1921-ben Érden lép be a jezsuita rendbe. Krisztus szolgálatába áll Isten nagyobb, egyre nagyobb dicsőségére.

Öntudatos jezsuita lett. Jezsuita hivatását nagyra tartotta. Mindig hitte, hogy jezsuitának lenni nagy kitüntetés, amely állandó erőfeszítést és áldozatot jelent. 1931. július 26-án szentelik pappá Innsbruckban, és kezdi el mondani szentmiséit abban a sajátos borbélyi hangnemben, amely minden egyes szónak megadja a maga fontosságát, jelentőségét. Sohasem vette az emberi szót könnyelműen, mert mint pap tudta, hogy az emberi szó Isten üdvözítő szavát közvetíti. Ezért volt P. Borbély szónok a szentmisében és misemondó a szószéken.

1932-ben tanár lesz Szegeden. Egy hivatás, amit magiszterként 1926-ban Kalocsán kezdett el, és amit folytatott később külföldön is, először Olaszországban, Chieriben, majd 1951-től itt Kanadában: Montréalban, majd Torontóban a Regis College-ban 1968-ig. Mint teológiai

tanár szerette a vitát. Éles esze a kérdéseket apró részletekre bontotta, és ezzel hallgatói türelmét nemegyszer próbára tette.

Az iskolán kívül P. Borbély mint szónok volt ismeretes. Beszédei lelkesek, de nem szenvedélyesek. Nem gyűjt, inkább tanít, ismeretet közöl. Nem a szenvedély, de a tudás hevít. Számára a beszéd szinte mámorító, feledtetni vele az időt. Az órára nézés ilyenkor számára csupán szónoki gesztus, minden időtudat nélkül.

A tanítást abbahagyva idejét történeti kutatással tölti. Hazájának és rendjének szeretete készletti erre addig, míg 1977-ben agyvérzést nem kap, amely aztán fokozatosan építi le beszélőképességét. Egy-két évig hosszabb-rövidebb autókirándulás alkalmával félóra, majd egy egész órába kerül, míg kettőnknek közösen sikerül áttörni a válaszfalat, amely tudatát és beszélőképességét vágta ketté, hogy egy rövid időre eszmecserét folytathassunk. De ez nem tartott sokáig. Egy napon a válaszfal áthatolhatatlan lett, és P. Borbélyt véglegesen foglyává tette. Azóta titok maradt számunkra, hogy mi ment végbe P. Borbély lelke mélyén, hogy mennyit látott, ismert meg belőlünk, látogatóiból. Amit mi láttunk belőle, és amit el tudtunk róla mondani, az a következő: egy mosolygó, szelíd, jóságos, néma, öreg szerzetes pap.

És ez a mosolygó, szelíd, jóságos, néma öreg szerzetes pap volt az, aki mint a magyar jezsuita rendtartomány főnöke, engem 1946. június 28-án felvett a Jézus Társaságba. P. Borbélynak mint a magyar jezsuita rendtartomány egykori provinciálisának búcsúztatását tudatosan hagytam e rövid megemlékezés végére.

P. Borbély 1943-tól 1948-ig volt a magyar jezsuita rendtartomány provinciálisja (a külföldi jezsuitáknak előljárója 1949-ig), és személyében testesítette meg a magyar jezsuita rendtartomány történetének egy szakaszát, amely a provincia önállósulásától, 1909-től kezdve a negyvenes évek végéig tartott. P. Borbélyal egy korszaktól búcsúzunk, amikor a jezsuiták fiatalos energiával tudtak dolgozni otthon, rendházakat alapítottak, egyiket a másik után, egészen a kaposvári rezidenciáig, P. Borbély és a magyar provincia utolsó alapításáig. Egy olyan időtől búcsúzunk P. Borbélyal, amikor a magyar jezsuiták száma 400 felé közeledett, egy időtől, amikor a jezsuita szónak súlya volt Magyarországon, egy korszaktól búcsúzunk, amikor jezsuitának lenni büszkeség, gyönyörűség volt. – És ez volt az az idő, amikor mint egykor az egész Jézus Társasága, úgy most a magyar provincia külön is megkapta a felosztatás krisztusi keresztjének kitüntetését. Mi, magyar jezsuiták egy időtől búcsúzunk, amely többé vissza nem tér, ám mégis ennek az időnek köszönjük, hogy vagyunk, amik vagyunk, és hogy jövőnk van, hogy élni fogunk. És mi több, Krisztus keresztjének története biztosítja, hogy jövőnk még szebb lesz, mint a múltunk.

Horváth Tibor

MEGEMLÉKEZÉS P. DOMBI JÓZSEF TEMETÉSI MISÉJÉN

Budapest, Szent Rita- kápolna, 1988. február 11-én

Dombi József jezsuita atyától, a "hegycsúcsok emberétől és remetjétől" jöttünk búcsút venni és lelke üdvéért imádkozni.

P. Dombi valóban a "hegycsúcsok embere" volt. Nemcsak azért, mert a Székelyföld gyergyói és gyimesi havasainak szomszédtságában született. Nemcsak azért, mert távolabbi őseinek a dél-kaukázusi hegycsúcsok lejtőin élő örményeket vallotta, és következképpen saját magát se nem magyarnak, se nem székelynek, hanem örménynek tartotta. A hegycsúcsok embere volt elsősorban azért, mert egész életét maga is a hegycsúcsokon töltötte: a szellem és a gondolkodás birodalmának hegycsúcsain.

Ezen a hegycsúcsokon rendezte be a maga állandó szellemi remetességét. A völgyekben és a lapályokon folyó mindennapi, praktikus életet csak madártávlatból szemlélte és értékelt. Amikor az egykori, általa vezetett "prófétaiskola" növendékei megkérdezték tőle, hogyan lehet és kell az általa hirdetett eszméket megvalósítani, a következőket mondta: "Kémém, itt a princípiumokról, az elvek tisztázásáról van szó. A végrehajtás mások feladata." Majd hasonlóképpen hozzáfűzte: "Mi itt a feltalálók vegykonyhájában vagyunk. A feltalálónak nem feladata a gyakorlat, hanem hogy találmányokat eszeljenek ki. Az ipar feladata a találmányok gyártása, a kereskedelemé a forgalmazás, a mindennapi emberé pedig a fogyasztás."

Elvek, gondolatok, meglátások: ez volt az ő világa. Ezért mélységes meggyőződéssel iparkodott növendékeibe is belesulykolni, hogy a mi evangéliumunk nem a fausti, nem a goethei "Im Anfang war die Tat", a "Kezdetben volt a tett", hanem az "In principio erat Verbum", a "Kezdetben volt az Ige". Az eszme, a gondolat: mindennek mozgatója, a tettek végső rugója. A történelmet az eszmék hordozzák és viszik előre a hátukon célja felé. Ezek formálják, alakítják az emberiség életét. Az egész világegyetemet végső fokon egyetlen eszme, gondolat tartja fenn és irányítja: az Isten Gondolata, a Logosz, aki kezdetben volt, és aki az idők teljében testté lett, hogy általa valósuljon meg az Atya világüdvözítő terve.

Ez az eszme volt P. Dombi világképének centruma és gyújtópontja. E köré formálta és alkotta meg sajátos gondolatrendszerét, amit ismerősei tréfásan ugyan, de nem rosszul és nem is méltánytalanul "dombizmusnak" neveztek el. Ennek a gondolatrendszernek megvolt a maga szilárd hármass fundamentuma: a Biblia, a tanító Egyház, valamint Aquinói Szent Tamás teológiája és arisztotelészi alapokon nyugvó bölcsellete. Ebből a hármass ősforrásból merített állandóan, és az ezekhez az ősforrásokhoz való állandó visszatérésre buzdította tanítványait is.

A Bibliából elsősorban Szent Pál teológiája érdekelt. Rendszerének az volt a tulajdonképpeni fundamentuma. A tanító Egyház megnyilatkozásaiban mindig a kinyilatkoztatott igazságoknak korunk problémáira való alkalmazását látta. Míhegyt egy pápai körlevél meg-

jelent, azonnal lecsapott rá, és kiértékelte annak időszerű mondanivalóját. Aquinói Szent Tamástól a princípiumokban való gondolkodásnak és a rendszerbe foglalásnak a művészetét tanulta meg, ámbar erre magának is megvolt az egészen különleges képessége – Isten ajándékként, amint ezt maga vallotta magáról.

Az általa megkezdett rendszert ő természetesen nem dombizmusnak, hanem "világ-szolidarizmusnak" nevezte. A csúcsokról való látásnak megvolt az a rendkívüli előnye, hogy az általa látott szellemi panorámába minden belefért: az egész világmindenség minden tudományával, az egész emberiség történelme a gazdasági, társadalmi, vallási, ideológiai problémáival. Éppen ezért nem fordulhatott hozzá senki úgy, hogy hegycsúcai magasából ne tudott volna az illetőnek adni, nem ugyan praktikus, de elvi eligazítást. Egy alkalommal egy művelt mai fiatalember mondta: "Én művészettörténeti főiskolát végeztem, de olyan áttekintést, olyan átfogó értékelést a művészetekről sem könyvekben nem olvastam, sem professzoraimtól nem hallottam, mint Dombi Józseftől."

Ami pedig P. Dombi egyéniségét, jellemét illeti, nála nem az akarati, hanem az értelmi erények domináltak. Azt is mondhatjuk, hogy ezek súlya alatt szenvedtek az akaratban lévő erények. Hatalmas értelme az angyalok értelméhez hasonlított, akik nem okoskodás, hanem meglátás útján veszik birtokukba az igazságot. De ha az angyalokhoz hasonlított értelmi képességeivel, az angyalok bűne, a superbia intellectualis (az értelmi kevélység) is kísértette őt egész életén át. Küzdött ellene derekasan. Sosem volt alapmagatartása a luciferi gőg, a "non serviam". Ha az emberek felé nem is mindig, de Isten felé az állandó mély alázat jellemezte, és Szent Pállal vallotta: "Isten kegyelméből vagyok, aki vagyok" (1Kor 15,10). És egész életén át versenyt futott Isten kegyelmeivel, hogy azoknak megfeleljen. Jelmondata az "Igazságot szeretetben" (veritatem in charitate, Ef 4,15) volt. Nem kell külön mondanunk, hogy a kettő közül az első volt nála túlsúlyban. A Szent Pál-i "Krisztus szeretete űz minket" (2Kor 5,14) nála így módosult: Krisztus igazsága űz engem.

Minden ellenkező látszat ellenére jellemezte őt a tekintélytisztlet is. Igaz, éles kritikát tudott gyakorolni a helyi előjárók és az egész magyar provincia fölött, és a kritika nagyjában-egészében megfelelt a valóságnak. Mégis, ha a legfőbb előjárókról, P. Generálisról vagy a szentatyáról volt szó, gyermeki tisztelet és szeretet járta át egész valóját és minden velük kapcsolatos megnyilatkozását. Ez az alapvető tekintélytisztlet képesítette őt jezsuita engedelmességének utolsó, hősies gyakorlására. Kórházba kellett szállítani. Először minden erejével ellenállt. Hasztalan volt az orvos, a betegápolók, a jó barátok és ismerősök rábeszélése. A provinciálisnak személyesen kellett megjelennie. Egy rövid telefonbeszélgetés, egy villámlátogatás – és ő fejet hajtott, engedelmeskedett.

Sajátos, igazi két nagy erénye a két isteni erény, a hit és a remény volt. A hit: fogyatkozás nélküli, a legkisebb kétely nélküli, a sziklaszilárd ortodox katolikus hit. Bár ismerete messze fölötté, hegycsúcsnyi magasságban állt a modern, zűrzavaros teológiai eszmék világának. Ezt a Dombi-féle hitet, sőt magát a rendszerét, a szolidaris teológiát tanítani kellene, példaként

odaállítani a katolikus teológiai főiskoláknak nemcsak hallgatói, hanem professzorai elé is. – A másik nagy erénye a remény, az isteni irgalomba vetett bizalma volt. Az "Irgalom világregdjének" teológusa, hirdetője, misszionáriusa volt egész életében. Szent Tamással vallotta: "In quolibet opere Dei apparet misericordia, quantum ad primam radicem eius" (Sum Th. I. 24,4): Isten minden művében megnyilvánul az irgalma, mint azoknak legmélyebb gyökere. Következésképpen, nem azért üdvözülünk, mert mi jók vagyunk, hanem mert Isten irgalmas. Az irgalom világregdjében az a természetes, hogy vannak bűnök, botrányok. Az nem volna természetes, ha nem volnának. De van isteni irgalom is. Élünk tehát Isten irgalmával, de ne éljünk vissza vele. És ne botránkozzunk farizeusi képmutatással Istennek a bűnösök felett gyakorolt irgalmán. Ezek a gondolatok az irgalom világregdjének P. Dombi által levont aszketikus konklúziói.

Mi, akik P. Dombinak rendtársai – vagy éppen tanítványai – voltunk, akarva-akaratlan is észrevehettük a kivételesen nagy egyéniség gyarlóságait is. De kire alkalmazzuk legfőképpen az általa hirdetett irgalom világregdjének alapelveit, ha nem éppen őrá! Hisszük és reméljük tehát, hogy az irgalom világregdjében ő is irgalmas bírára talált az örök hazában.

Irgalmas Krisztus, irgalmazz neki, és adj neki örök nyugodalmat!

Bálint József

KÖZI HORVÁTH JÓZSEF (1903–1988)

1932 szeptemberében a győri püspöki kisseminárium új tanulmányi felügyelőt kapott, dr. Közi Horváth Józsefet. Egy évig Magyaróvárott volt segédlelkész, négy évig tanulmányi felügyelő Sopronban a Szent Imre Kollégiumban. 29 éves ifjú pap állt előttünk. Ahogy megláttuk, felragyogott szemünk: arcának jóságos mosolya, szemének nyájas sugara mindnyájunkat elért, ösztökélt, nevelt és vezetett. Köztünk élt, amikor tanulmányainkat ellenőrizte, amikor a "jellemórákon" csiszolt bennünket, amikor sokszor elkísért minket sétáinkra, amikor futballt játszott velünk, és amikor szótlánul sétált az ebédlöben vagy a folyósón. Egyszer csak azt vettük észre, hogy az egész város ismeri és szereti. Pedig kemény leckét adott fel mindenkinek. Ugyanis szerkesztette a győri káptalan hetilapját, a Dunántúli Hírlapot. És ez nem volt elég, saját havi lapjában bátran és megalkuvás nélkül hirdette az isteni Mester örök lelki és szociális igazságait. Nem magunkért vagyunk itt, felelősek vagyunk másokért, a szegényekért.

Elnöke lesz a Győri és Győrvidéki Keresztény Szociális Egyesületnek. Bekerül a győri Törvényhatósági Bizottságba, a városházán mondja el nagyhatású beszédeit. De nyílt, őszinte és kemény szónoklatait országszerte is viszik az éter hullámai. Nemcsak diákoknak, nemcsak kispapoknak lett nevelője, hanem Győrnek, a győri egyházmegyének és az ország népének.

Szavai mély értelmet kaptak az élettől. 1932-től látogatja Győrújváros szegény telepét a Gyepszéken. Erzsébet-telepnek nevezi el. Kétezer ember számára nincs templom, nincs vasárnapi mise. A sportpálya rögtönzött faházában mond vasárnaponként misét, majd 1934-

ben kultúrházat emelnek, ahol helyet kap az Isten, és 1947-ben a Szent Erzsébet-lelkészségnek temploma lesz.

1935-ben Serédi Jusztinián hercegrímás az Actio Catholica főtitkárává nevezi ki. Kétmillió példányban kiadja XI. Pius pápa fontos körleveleit magyarul: a Quadragesimo anno-t A proletárok megváltása címen, a Divini Redemptoris-t Századunk legnagyobb botránya címen, a Mit brennender Sorge-t Nemzetiszínű pogányság, a Casti connubii-t Mocsoktalan házasság címen. 1938-ban fáradhatatlanul részt vesz a budapesti Eucharisztikus Világkongresszusnak és Szt. István halála 900 éves jubileumának előkészítésén és rendezésén. Érdemei elismerésül XII. Pius pápa 1941-ben pápai kamarássá nevezi ki.

Győrrel nem szűnt meg a kapcsolata, az ETO futball-egyesület elnökévé választja, Győr város pedig 1938-ban a Keresztény Párt programjával országgyűlési képviselővé. A háború végéig képviseli a várost súlyos keresztény elveivel és igazságaival. 1944. márc. 22-én egyedül tiltakozik a parlamentben az ország függetlenségének megsértése miatt, nov. 2-án elszántan elítéli a magyar polgárok törvényellenes deportálását, elhurcolását. A nyilas Beregffy honvédelmi miniszter ezért frontszolgálatra hívja be, ahonnan csak kalandos úton szabadult meg.

De a háború utáni új világban sincs helye, ezért nem vállal szerepet. Emiatt is üldözik. 16 havi bujkálás után 1948 nyarán külföldre menekül. Egy évig Innsbruckban időzik mint a tiroli magyarok lelkésze. Majd Párizsban megalapítja a Magyar Keresztény Népmozgalmat, és lelkes beszédeivel életet önt a szétszórt honfitársakba. Így vállalja a tagságot a New York-i Nemzeti Bizottmányban, népét akarja szolgálni a nagyvilágban. Végigjárja a nyugati keresztény pártok központjait, hogy barátokat szerezzen a magyar ügynek. De soha nem csüggedő lélekkel látogatja a nyugat-európai magyar táborokat, és lelket önt a csüggedőkbe.

1958-ban átveszi Münchenben a menekültek számára épített Paulinum diákközpont vezetői feladatát. A magyar szabadságharc után hosszú éveken át 20–30 magyar egyetemista fiú talált itt otthont és benne barátot és atyát. 1965-től haláláig 23 éven át gondosan vezeti München mellett Oberhachingban a St. Rita Pflegeheim öreg lakóinak és soproni Isteni Megváltó Leányainak lelki életét.

A nyugalom évei alatt is fáradhatatlanul küzdött írásban és szóban, kis és nagy közösség előtt, Münchenben és idegenben a magyar szabadságért és igazságért.

1988. május 26-án érte ajánlottuk fel az esti szentmisét. Az igazság Ura elfogadta háromheti súlyos szenvedését, mert a szentmise végén hunyta le szemét, és eszmélete birtokában adta át lelkét Teremtőjének. Az igazságos Bíró legyen örök jutalma.

+ Eperjes Ernő

P. KRIZSIK MIHÁLY SVD

(1922–1990)

A rend nemzetközi katalógusa, mely jelenleg 5646 rendtag nevét tartalmazza, ezeket közli a névjegyzékben:

Pereg (ma Kiskunlacháza) váci egyházmegye 1922. 1942 rendi noviciátus – 1944 első szerzetesi fogadalom – 1949 örökfogadalom és papszentelés.

Bizonyára megérdemli, hogy az évszámok közül többet vegyünk tudomásul egy nagy hatósugarú, termékeny papi élet bizonyításául.

Gyümölcsceikről ismeritek meg őket, int ma is az evangéliumi szó. Kár, hogy a missziós földek csodás gyümölcsceiről oly keveset hallottunk pár évtizede. Pedig a magyar egyház talán csak ott termett érdemlegeset ekkortájt. Mihály atya, aki másként harcolt, mint honfitársai, egy a sok magyar hithirdető közül. Ráfigyelve biztos megsejtünk valamit a külföldi magyarság igazi nagyságáról.

Közel 4 évtizedes papi munkája Indonézia missziós földjén zajlott. Flores nagyobb szigetéről hamarosan szokatlan vállalkozói kedvvel két, szinte érintetlen kisebb sziget felé vezetett apostoli útja. Lomblen és Solor szigetek még szűz földnek számítottak 1950-ben, állandó egyházi jelenlét nélkül. Mihály atya átkelt a tengeren, és kivetette apostoli "hálóját" az őslakók testi-Jelki dzsungeljében, hogy segítsen. Első ilyenkor a patika, aztán jön az iskola és templom. Testi betegségek kezelése győz meg a szeretet valódiságáról. Gyógyszerek szerzése, majd vállalkozó kedvesnővér megnyerése. Nem kis rátermettséget, szervezőkészséget jelent így a semmiből a kultúra elemeit megteremteni. Az atyának sikerült. Ráment két évtized az életéből, míg a kezdeti nehézségeken túljutott.

Két konkrét mozzanat munkamódszeréről. A sziget partjai alkalmatlanok hajók kikötésére. Pedig kell az anyag, cement, építő gépek és szerszámok. Csónakkal szállítani nem elegendő. Kikötő kellett szilárd betonlapzattal. Pénz kevés, ki segíthetne? Eszébe jut egy másik magyar, szintén verbita. P. Gréger Mihály druszája mérnöki oklevéllel Rómában egy missziós építési tervezőközpontban dolgozik. Ő elkészíti a terveket.

Két évtized múltán tucatnyi iskola épül. Katekéták csoportja osztja meg az atya iskolai és hitoktatói munkáját. A bennszülöttek nem vadak (ilyenek inkább nálunk fajzottak el), de mégiscsak a mostoha természet mostoha gyermekei. Szerencsére nem mohamedánok, akiket nehéz téríteni. Animista, primitív törzsi hiedelmek vannak. A gyógyításra, a szép hit hirdetésére, otthonok építésére bizalommal felelnek, és jóindulatúan szelfődülnek, keresztényekké válnak. Persze évezredek és évtizezredek belső feszültségét, féléseit nem könnyű krisztusian orvosolni. Íme egy eset:

Ezüstmiséjét tartotta Mihály atya itthon, Peregén, és ott jelenlétemben számolt be egyedülálló élményéről. Nagyban haladtak a technikai civilizáció kezdeményezései, és sor került kutak fúrására. Ez szükséges kezdet, mert különben az asszonyok főtevékenysége abban

merül ki, hogy naphosszat szállítják kilométerekről a vizet. Nagy fúrások, állványok, felvonulási épületek. A bennszülöttek megilletődötten csodálják a nem sejtett mélységekből feltörő áldást. Egyik este két elszánt arcú bennszülött lép az atya lakásába. "Eljöttünk, atyám, mert még hiányzik valami az építkezéseknél." Mihály atya örül a segítőkézségnek, és tudakolja, mi lenne az. "Ősi szokásunk, hogy ilyen nagy építkezéshez fejetet kell szereznünk." "Miféle fejetet gondoltok?" "Hát éjjel elmennék a szomszéd törzshöz, és hoznánk két fejet, hogy az égiek haragja ellen bebiztosítsuk, amit atya nekünk itt épít." Most érti, miről van szó. Még a pogány beidegződések és félelmek. Alaposan lehordja a két merész vállalkozót, hogy micsoda keresztények, ha még mindig ily pogány módra gondolkoznak. A nem várt hatás: térdreborul a két delikvens, könyörög, a világeért se beszéljen erről az atya, mert ha kitudódik tervük, az ő fejük forog veszélyben.

Íme az emberi elmaradottság ilyen mélységeiből kellett és lehetett 3 évtized apostoli munkájával emberekké nevelni, emelni őket. Ősi elmaradottságból modemeket megszégyenítő hitre, emberségre . . .

Ötvenévesen már kinőtt az atya a dzsungel-pasztorációból. 15 éven át aztán az egész püspökség anyagi dolgait intézte mint jól bevált szakember. Így kiemelkedően sok jót tehetett a testi-lelki nyomor enyhítésén. "Szíve a leprásokért és más betegekért dobogott, a szenvedőkért, de a vidék munkásaiért és halászaikért is. Utolsó levele, melyet betegágyán írt, segélykérés volt a római központba a rászoruló nép számára." (A rendfőnök írásából.)

Halála, akárcsak termékeny élete, irigylésre méltó. 1990. április 26-án mint minden este 6 óra tájt még imádságát végezte a kápolnában. Hét órakor a kedvesnővér holtan találta szobájában.

Hatvan rendtársa kísérte utolsó útjára. Ende püspöki katedrálisában talált sírhelyet. Emlékezzünk rá nagyjaink között. És emlékezzék ő is rólunk, mikor itt hazájában indul a missziós munka, hogy újra keresztényekké legyünk.

P. Szántó János SVD

NAGY ELEK (1910–1990)

1990. augusztus 30-án délután öt órakor fekete zászlót tűztek ki a hódmezővásárhelyi belvárosi templomra. Lelke mélyéig megrendülve értesült minden hívő – felekezetre való tekintet nélkül –, és mindenki, aki csak ismerte, hogy Nagy Elek főesperes, c. prépost "lelkével megjelent az Úr ítélőszéke előtt" – amint gyászjelentése fogalmazza. Elárvult a Szentháromság-templom egyházközössége . . .

Szentpéterúron született 1910. április 12-én. 1933-ban szentelték pappá Vácott. Hitoktató káplánként tevékenykedett Kiskunhalason, Kunszentmiklóson, Nagykőrösön, Szentesen, Csongrádon és városunkban. Karkáplán volt Vác 1942-től 45-ig, majd plébános Szegváron,

Tószegen, Jászkarajenőn 1948 és 1957 között. 1957-től, 33 éven át Hódmezővásárhely belvárosában látta el a plébános tisztségét. Amikor emberi tanúságot teszünk róla, lélekben előttünk áll a mindenki által csak "Elek atyának" hívott buzgó lelkipásztor mosolygós derűjével. Hogy a több mint három évtized alatt mi mindent tett az Úrdicsőségére és híveinek lelki épülésére, szinte lehetetlennek tűnik méltatni. Korunk apostolának nevezhetjük teljes joggal. A felkelő nap mindig imádságban, elmélkedésben vagy munkában találta, és késő éjjel még mindig virrasztott imádságos lelkületével. Amint a halála előtt három hónappal vele készült interjúban olvashattuk (Új Ember, 1990. június 3.): "Élő Biblia" volt valóban. Aki látta, és aki csak beszélt vele, ha csupán rövid ideig is, megérintette valami a mennyi derűből és a túlvilág lehetőségéből.

Saját közlése szerint édesanyja imádsága segítette az oltárhoz, és ugyancsak az ő imája támogatta akkor is, amikor már ez a hősről édesanya, aki öt gyermeke közül három papot adott az Istennek, hajlott korában fiai gondozására szorult.

Az imádság kegyelmi erejére és támogatására szüksége is volt. Szegvári szolgálata után a hatalom akkori urai nem engedték meg, hogy önállóként hirdethesse Isten igéjét, és hinthesse a jó magot. Vissza kellett térnie káplánnak. Isten akaratával egyesülve vállalta megpróbáltatását.

Ezután került Hódmezővásárhelyre. Imádságos élete példamutatást jelentett mindenki számára. Prédikációi, lelkigyakorlati nemcsak a helyi híveket vonzották mindig nagy számban, hanem a környékről is sokan jöttek mindenkor, sőt még régebbi állomáshelyéről is számosan ide zárandokoltak, hogy lelki élményekkel gazdagodva térhessenek vissza hivatásukhoz. Igehirdetésének lenyűgöző bizonyossága összegyűjtött prédikációinak és egyéb megnyilatkozásainak 85 kötetnyi, egyenként 300–400 gépelt oldalas anyaga, továbbá az általa összeállított és jelenleg gondozás alatt álló énekeskönyve.

Az Országos Liturgikus Tanács tagjaként is szorgoskodott, s a liturgikus megújulás fáradhatatlan apostolaként szintén bevezette a híveket a megújult istentiszteletbe, saját maga tanítva meg őket az új énekekre, és ő maga is komponált hálaadó éneket. Szívügyének tekintette a hitoktatást is. Valóban méltónak mutatkozott újmiséis jelmondatához: "Magasztalja az Urat a lelkem!"

Mintha Bernanos felejthetetlen alakja szólalna meg, amikor kijelenti: "Minden kegyelem volt számomra." Ez vezette ökumenikus cselekedeteiben is, eljárva más vallásúak templomaiba, és helyet adva sajátjában más felekezetek igehirdetőinek is a magvetésre.

Amikor éppen 80. születésnapja körül testi ereje kezdett megfogytatkozni, még erősebb lett lélekben. Az idén még részt vett az úrapi körmeneten, bár a benne már elhatalmasodó kór szolgálata közben időnként pihenésre készítette. Mélyen együttérző szívvel, szerető és féltő gondoskodással vették körül az összegyűlt hívek, tudva, hogy gyógyíthatatlan betegségére egyre inkább elhatalmasodik rajta. Tudatában volt annak, hogy tervci, szüntelen munkál-

kodása közben is bármikor számíthatnia kell az Úr hívására, vagy amint ő maga fejezte ki: "A visszazámlálás megkezdődött."

Gyötrelmes szenvedései közben sem panaszkodott. Papi lelkével teljesen átadta magát Teremtőjének és szerető Atyjának. Joggal írhatta végrendeletében: "Hitem, imádom és örök hálám a teljes Szentháromság legyen, mert életet, emberséget, keresztyény vallást és szent papi hivatást adott nekem, és ezekben, gyarlóságaim ellenére, kegyelmesen megtartott."

Isten buzgó, lelkiismeretes és mindvégig hűséges lelkipásztorát "munkahelyéről", a templomból kísérte ki ezer és ezer hívője, tisztelője. Az Isten házának bejáratán elhelyezett fekete drapéria mintha azt hirdette volna, hogy könnyes szemű és fájó lelkű hívei mellett még az általa többször – nagy költséggel és fáradozással – felújított templom is gyászol.

Temetési szertartását megyés főpásztorunk, Marosi Izidor püspök atya végezte, megragadó szavakkal emlékezve meg – az előtte szólott méltatók után – a melegszívű papról, szerető plébánosról és "mindenkinek mindene lett" lelkipásztorról. Az elhunyt által kívánt "Téged, Isten, dicsérünk" hangjai mellett bocsátották le a sírba földi maradványait. Lelke – amint még gyilkos kórja közben is tette – azóta az Úr zsámolya mellett könyörög tovább a hívőkért, minden emberért, Egyházunkért és hazánkért.

Dr. Tűzkő Lajos

PÓCZA ERNŐ (1912–1990)

Amikor Kőrmend szentéletű hercegének fia kiszenvedett, a bánatos édesapa ezt mondta zokogó családjának: Most menjünk a kápolnába, és Te Deumot énekelve köszönjük meg az Istennel, hogy Ödön 22 évig a miénk lehetett!

Hát mi is ilyesmit éreztünk október 20-án, a győri Szentlélek-templom altemplomában, Pócza Ernő testvérünk ravatalánál: fáj, nagyon fáj, hogy holtan feküdt előttünk az, akihez a személyes barátság és a közös papi sors kötött. Ugyanakkor az örök élet fényugara tűzött bele a mi bánatunk feketeségébe, és hálát adtunk az Úrnak, hogy elhunyt testvérünk majdnem 78 évig a miénk lehetett, a győri egyházmegyéé.

Amikor róla emlékezünk, egy nagyon szerencsés adottságokkal megáldott emberi alkat rajzolódik ki előttünk: eminens volt a tanulásban, meleg szívű a közösségekben, megbízható a kötelességteljesítésben, hős a megpróbáltatásokban, buzgó az imádságban: nem úgy, mintha fennen csapongott volna a szent érzelmek boldog mámorában; de mindenkit megragadott, aki őt áhíthatban látta, annyira át tudta adni önmagát a jó Istennek.

Ilyen volt már kispap korában. Amikor az előljárárság egy igen kínos döntés előtt állott, ötödéves korában, az ő személyében találta meg a megnyugtató megoldást. Amikor felszentelése után – az akkoriban paptermő győri egyházmegyétől – segítséget kért a váci egy-

házmegye, ő volt az első, akit boldogult Breyer püspök úr kölcsönadott, abban a biztos tudatban, hogy a kölcsönvevő Hanauer püspök úrnak nem fog vele csalódást okozni.

Ifjú életének azonosságát mindvégig megőrizte. Mindenkor lelke volt a közösségnek, melyhez tartozott. Fejlett humorérzéke arra képesítette, hogy közelében mindenki valamiféle "mediterrán mikroklímában" érezze magát. Ugyanakkor biztonságot árasztott azok felé, akik gyengén álltak hivatásukban. Talán egykori nagy előljáróinak (Saly László, Jankovics József, Lányi János) példája és imádsága lehetett a lelki háttere azokban az években, amelyeknek súlya meghaladta az átlagember teherbíró képességét. Nem arra gondolok, amire általában gondolni szoktunk, mert a konformizmusnak minden fajtája távol állt tőle; becsvágy, kulcspozíciók birtoklása soha föl nem merült benne, mindvégig kicsiny és jelentéktelen egyházközségek papja maradt! Korunk letragikusabb éveiben – 1948 és 1953 között – viszont éppen rászakadt a győr-belvárosi plébánia vezetésének felelőssége, amikor a principális 37 hónapig bilincseket viselt Krisztusért. Ez volt életének hőskorszaka, amelyet példamutató felelősséggel, bátorsággal és bölcs körültekintéssel fogadott és látott el.

Hosszadalmas életrajzot kellene írni róla, az "igazi Póczáról", ha papírra akamánk vetni papi életünk hálóját iránta, akinek tetteivel nem tudtunk mindig lépést tartani (ahhoz túl kicsinyek voltunk!), de életének példája mindenkor Krisztus világhosszát tükrözte vissza számunkra a nagy időkben.

A róla szóló szerény megemlékezésem, mely személyes indítatású, nem akar kanonizálás lenni, hiszen ő is ember volt. De hiszem, hogy egy a nagy emberek közül, akiket Isten nemcsak a működő papságnak ajándékozott, hanem a növendékpapságnak is, amely Pócza Ernő személyében rámosolyog azokra, akik hivatottak a győri egyházmegye jövőjét építeni az előttünk álló és rájuk várakozó roppant feladatok éveiben. Benne eszményt fognak találni!

Bizalmas barátja

KOCSIS JÓZSEF (1906–1990)

Msgr. Kocsis 1906. július 22-én született Sátoraljaújhelyen. Középiszkolai tanulmányait az ottani piarista gimnáziumban végezte jeles eredménnyel. A teológiát, mint a csonka kassai egyházmegye papnövendéke, Esztergomban tanulta, ahol 1929. július 29-én pappá szentelték. Több éves káplánkodás után 1937-ben Encsre került plébánosnak. Itt lett kerületi esperes. Bátor szentbeszédeiben többször ostromozta a kommunista rendszer igazságtalanságait. Egyszer a rendőrségen meg is verték. Menekülnie kellett plébániájáról. Az 1956-os forradalomig Pesten a Széher úti kórházban húzta meg magát.

1956-ban Ausztriába menekült, s az ottani magyar táborokban végzett lelkipásztori munkát. 1957 májusában érkezett Montréalba, ahol Fodor Pál jezsuita atyával együtt látogatták és segítették a magyar menekülteket, és gondoskodtak, hogy a magyar gyerekek megfelelő iskolába kerüljenek. 1958 és 60 között egy francia iskola tomatermeiben hetenként

misézett a környéken lakó magyaroknak. Majd a St. Roche plébánián volt kisegítő lelkész. 1963-tól kisegít amerikai magyar plébániákon (Newark, Perth Amboy, Woodbridge, Toledo). 1967 és 69 között hosszabb időt töltött egy bencés apátságban, ahol igen értékelték latin tudását. Hívták, és nagy volt a kísértés, hogy végképp ott maradjon, de nem akarta elveszíteni kanadai állampolgárságát.

1969 és 71 között ismét Montréalban van. Kisegítő lelkész a Holy Family, majd a Holy Name of Jesus plébániákon. 1972-ben nyugdíjba vonult. Először a nagyszemináriumban, majd egy magyar családnál volt lakása. Közben állandóan végzett kisegítő munkát a Magyarok Nagyasszonya plébánián Montréalban és sok más helyen az Egyesült Államokban.

1984-ben költözött az újonnan épült Foyer Hongrois-ba. 1986-ban a már 1975 óta magyar jezsuiták által vezetett magyar plébánián ünnepelte 80-ik születésnapját, sok jóbarát és a hívek tömegének részvételével.

1987-ben kórházba kerül, majd a jezsuita atyák veszik magukhoz a magyar plébániára. De gondos ápolásra volt szüksége. Így került a hamiltoni Szt. Erzsébet Villába. Bár misézni már nem tudott, minden reggel hűségesen ott volt a szentmisén. 1989-ben gyémántmiséjét ünnepelve még maga lépett az oltárhoz, de már segísége volt szüksége. Boldogan ünnepelt, mert magyar hívek vették körül, és magyar énektől zengett a templom.

1990-ben egészsége rohamosan rosszabbodott. Már csak szobájában tudott áldozni. Halála előtti reggel még áhítattal vette az Úr testét. Utána bevitték a Szt. József Kórházba, ahonnan másnap, október 26-án kora délután az Úr magához szólította hűséges szolgálját.

Temetését okt. 30-án a Szt. István-templomban egyházmegyése, dr. Henkey H. Károly pápai prelátnak végezte a szertartást a hamiltoni magyar jezsuita atyák segédletével. Hamvai kívánsága szerint az egri főszékesegyház kriptájában kerülnek örök nyugalomra.

Hogy került a kassai megyés Egerbe? A második világháború után, 1952-ben a Szentszék a szatmári, kassai és roznányi egyházmegyéket magyarországi területét az egri érsek főpásztori joghatósága alá helyezte. Msgr. Kocsis mint encsi plébános meleg barátságba került dr. Brezanoczky Pál, későbbi egri érsekkel, aki 1951-től mint káptalani helynök kormányozta a kassai egyházmegye magyar részét. Így került Józsi bácsi – ahogy barátai szeretettel dédelgették – Egerbe. 1979-ben az egri főszékesegyházban mondta aranymiséjét. Józsi bácsi egész papi életét a lelkipásztori munkában töltötte. Szerette a híveket, és azok is szerették őt, és becsülték feddhetetlen papi életét és buzgó munkáját.

Confrater

P. Dr. KÁKONYI IMRE ASZTRIK OFM

(1923–1990)

Kákonyi Asztrik Fra Angelico szellemi utóda volt.

Mint a szentírástudomány tanára a kiapadhatatlan kútforrásból, a Bibliából merítette témáit, és érzékeny szívének redőin átszűrve vetítette ki a kinyilatkoztatás misztériumait a templomok falaira, üvegablakaira, az általa tervezett liturgikus textiliákra.

Imádságosan és tudatosan készült fel a modern egyházművészet szolgálatára. Mielőtt ecsetet fogott volna, tanulmányozta a francia, svájci és német non-figuratív alkotásokat, számos tanulmányban tisztázta maga számára a korszerűség, a jel és jelentés kérdéseit, a megértés és felfoghatóság pszichológiai határait. Nagy hatással volt rá Alfred Manessier művészete.

Kákonyi Asztrik egy sajátos, eredeti képi világot teremtett életművében. Ha a barokk kor illuzionista festészete képes volt áttörni az architektúra korlátait, úgy Kákonyi közel hozta a transzcendens világot. A színek és formák áttetsző, egymást erősítő vagy éppen lágyító rétegeivel mintegy a szellemi és túlvilági lét különböző síkjait, megközelítési fokozatait érzékeltette a misztikus élmények bensőségével. (Konfliktus és harmónia, diszszonancia és konszonancia, bűn és kegyelem, vétek és irgalom, vágy és beteljesedés jellemezte képi világát.)

Később a színek és formák non-figuratív szövetét áttetsző, biblikus figurákkal tette érzékletesebbé és érthetőbbé, de mindig elkerülte a gondolat szárnyalását megköltő illusztratív ábrázolást. Ezzel egy új, korszerű bibliapauperumot hozott létre, amely inkább a zenéhez hasonlítható: a dallamhoz szöveget komponált, énekké varázsolva az örök igazságokat.

Első templomszekkő sorozatát a pilisszentléleki templom falára festette: a Szentlélek pünkösdi kiadását, tűzben és viharban. Ez a pascali látomás határozta meg egész későbbi művészetét: a misztikus élmény! "Tűz! Tűz! Isten! Isten! Nem a filozófusok, nem a bölcselők Istene... hanem a kinyilatkoztatásé!"

Az eltávozott ferences papművésznek adja meg az Úr a boldogító "színről színre látás" mennyei ajándékát!

Farkas Attila

P. TALLÓS ÖDÖN JÓZSEF OFMCap.

(1912–1990)

Egy kiváló szerzetes pap áldozatos földi élete fejeződött be december 4-én.

1912-ben született Kispesten. Édesapja lakatossegéd volt, az elsők között esett el az első világháborúban. Felesége néhány év múlva követte a túlvilágra. Az öt árván maradt gyermek különböző intézményekbe került, kettő már gyermekkorában meghalt.

Ödönt, a későbbi P. Józsefet egy újpesti árvaházba vitték, amelyet kármelita nővérek vezettek. 1927-ben lépett a kapucinus rendbe, és mint annak papnövendéke a tatai piarista gimnáziumban érettségizett kitüntetéssel. Teológiai tanulmányait a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán végezte, majd a római Gergely Egyetemen még három évig filozófiát tanult. 1940-ben tért vissza Budapestre, ahol a Magyar Kapucinus Rendtartomány Szent Bonaventuráról nevezett Hittudományi Főiskoláján filozófiát és dogmatikát tanított. Jellemző tulajdonsága volt a nagyfokú fegyelmezettség és pontosság. Pl. az akkor még latinul vizsgázók esetleges nyelvtani hibáit is kijavította felelés közben. Kiváló hitszónok is volt. Szentbeszédei alkalmával a hívek mindig teljesen megtöltötték a kapucinusok alsóvízvárosi plébániatemplomát. Személyét rendtársai is annyira értékelték, hogy 1947-ben a viszonylag fiatal 35 éves atyát tartományfőnöküké választották.

A kommunista kormány 1950-ben feloszlatta a szerzetesrendeket. Mint tartományfőnök még egyházmegyes papként sem működhetett állami nyomásra. Elszegődött segédmunkásnak, de munkahelyén is kétszer nyerte el a Kiváló Dolgozó címet. Ez a kiváló képzettségű szerzetes pap 27 éven át volt gyári munkás, tehetségét nem kamatoztathatta az egyház, ill. a lelkek javára, de erre a célra ajánlotta fel minden fáradozását.

1977-ben lett nyugdíjas. Attól kezdve a magyarországi kapucinusok történelmét kutatta és írta szinte utolsó leheletéig. December 19-én helyezték örök nyugalomra a budai Farkasréti temetőben számos rendtársa és nagyszámú hívő részvételével.

Rendtársa és volt tanítványa.